

VERBEELDING GEWENST

een onderzoek naar de visie op kunsteducatie in Scholen in de Kunst

juni 2010

Master Special Educational Needs
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Inspirerend leiding geven aan innovatie
Docent Annemarie Jonker

Erna Huppelschoten
Studentnummer 2139058

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	2
Introductie	4
Hoofdstuk 1 Onderzoeksvraag	7
1.1 Onderzoeksvraag en deelvragen	7
1.2 Triangulatie	8
Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing	10
2.1 De honderd talen van kinderen	10
2.2 Toeval gezocht	11
2.3 Voorbij de kaders	13
2.4 Iedereen is muzikaal	16
2.5 Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar klinken	17
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	18
3.1 Onderzoeksmethodologie	18
3.2 Onderzoek groepen	19
3.3 Respons onder kinderen en ouders	20
3.3 Respons onder docenten	21
Hoofdstuk 4 Dataverzameling	22
4.1 Hoe kiezen ouders en kinderen een cursus, wat is belangrijk?	22
4.2 Wenselijke doelen volgens ouders en kinderen	24
4.3 Communicatie met ouders	27
4.4 Wat vinden docenten belangrijk, een kwantitatief onderzoek	28
4.5 Wat vinden docenten belangrijk, een kwalitatief onderzoek	30
4.6 Visiebijeenkomsten	31
4.7 Lerende scholen	34
Hoofdstuk 5 Conclusie	35
Hoofdstuk 6 Onderzoeksevaluatie	40
Literatuurlijst	43
Bijlagen	44

SAMENVATTING

VERBEELDING GEWENST

In het kader van de Master SEN: leiding geven aan innovatie bij Fontys Hogescholen is er in het schooljaar 2009-2010 onderzoek gedaan in de afdeling Kunst voor Kinderen van Scholen in de Kunst in Amersfoort. In de afdeling Kunst voor Kinderen worden groepslessen gegeven in de disciplines beeldende kunsten, dans, muziek en theater, aan kinderen in de leeftijd van 1 tot plusminus 13 jaar. Het gaat om kinderen tot en met de basisschoolleeftijd in de cursussen van Scholen in de Kunst, Kunst voor Kinderen is hier een afdeling van.

Het betreft een onderzoek naar de visie op kunsteducatie en kunstonderwijs van de docenten in de afdeling Kunst voor Kinderen. Wat dragen de lessen bij aan de ontwikkeling van kinderen die bij Scholen in de Kunst een cursus volgen? Een nevendoel was om te onderzoeken wat de pedagogische aanpak van Reggio Emilia zou kunnen bijdragen in de visieontwikkeling. Er is onderzoek gedaan naar wensen en verwachtingen, leer- en lesdoelen onder docenten, kinderen en hun ouders. Om dit in kaart te brengen zijn er vragenlijsten opgestuurd. Er hebben twee visiebijeenkomsten met docenten plaatsgevonden om de normen en waarden van de docenten zichtbaar te maken, wat willen zij met hun lessen bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen? Bij 9 lessen, verdeeld over alle disciplines, is geobserveerd met behulp van een vragenlijst.

Over de Reggio Emilia aanpak zijn verschillende boeken geschreven. Een groot aantal publicaties zijn uitgegeven door *Reggio Children*. In 1991 was het mogelijk vanuit creatief centrum de Hof in Amersfoort tijdens een driedaags werkbezoek kennis te maken met de pedagogische aanpak in crèches en kinderopvang van Reggio Emilia, in Italië. In diezelfde periode maakten meerdere mensen uit Nederland kennis met deze rijke en complexe pedagogische aanpak voor kinderen tot 7 jaar. Vanuit Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7 hebben Meeuwig, Schepers en van der Werf het boek *Sporen van Reggio* (2007) geschreven. Het kunstproject Toeval gezocht is op de aanpak van Reggio Emilia geïnspireerd. Dit project met kunstenaars en primair onderwijs in Noord Holland is nauwkeurig gedocumenteerd en beschreven in het gelijknamige boek (2007). Op muzikaal gebied is door de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten een onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van de Reggio Emilia aanpak voor muziek in het onderwijs: *Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar klinken* (Bremmer & Huisingh, 2006).

Soorten intelligenties van Gardner (2008) is als naslagwerk gebruikt. In *Iedereen is muzikaal* (Honing, 2009) wordt de rol van luisteraar en de muzikale mogelijkheden uitgediept. Het onderzoek werd een samenhangend geheel met de masteropleiding SEN doordat auteurs als Jutten (2008) in boeken voor leidinggevendenden dezelfde theorie en systemen beschrijven als Malaguzzi in zijn pedagogische aanpak in Reggio Emilia. Leren heeft geen lineaire opbouw maar een cyclische. Als in een spiraal doen kinderen ervaringen op die gekoppeld worden aan eerdere ervaringen. Maar misschien moet dit beeld wel vervangen worden door een Mindmap, daar leren bewerkstelligd wordt door het leggen van verbindingen tussen hersencellen en tussen hersengebieden. Kinderen zijn vanaf hun geboorte al in staat om te communiceren, met ouders en volwassenen, met andere kinderen én met de omgeving. Malaguzzi (1991) had in de jaren zeventig al in de gaten dat je van kinderen zélf het beste kunt leren hóe zij leren. Kinderen leren in eerste plaats van andere kinderen, daarna leren zij van alle volwassenen in hun omgeving. En opvallend in zijn ontdekking was dat kinderen ook leren van de fysieke omgeving. Zijn bevindingen worden door onder andere Gardner ondersteund.

De uitkomst van het onderzoek wordt gebruikt in de visieontwikkeling van de afdeling Kunst voor Kinderen. De Masteropleiding SEN, Leiding geven aan innovatie en dit onderzoek sluiten zo naadloos aan. Ik ben van mening dat ook juist binnen kunsteducatie innovatie belangrijk blijft. Volgens Dijkgraaf ligt vooruitgang “vaak niet in het voortzetten van een bestaande kijk, maar in het veranderen van gezichtspunten” (2009, p. 77). Verbeelding is zeer gewenst.

INTRODUCTIE

Mijn naam is Erna Huppelschoten, ik ben sinds september 2008 cursuscoördinator van de afdeling Kunst voor Kinderen van Scholen in de Kunst in Amersfoort. De afdeling Kunst voor Kinderen verzorgt cursussen muziek, dans, theater en beeldende kunst na schooltijd in de eigen instelling en op de Amersfoortse Bredeschool Combinaties, afgekort ABC-scholen. Binnen schooltijd verzorgen we kunsteducatie op basisscholen in Amersfoort. Daarnaast hebben we een adviserende en ondersteunende rol voor andere pedagogische instellingen in de stad zoals Stichting Kinderopvang Amersfoort (SKA).

Vanaf augustus 1998 tot en met juni 2008 was ik docent beeldende kunsten in de Kinderateliers en de Hoge Hoed bij Scholen in de Kunst. In 1991 heb ik in dit kader een bezoek gebracht aan de kinderopvang in Reggio Emilia. Mijn toenmalige directeur was lid van the International Society of Education through Art (inSEA) en wist dat veel Europese kunstinstellingen door deze Italiaanse kinderopvang geïnspireerd werden. De kunsteducatie emancipeerde zich, het kind werd een serieuze klant. Deze pedagogiek en visie op (kunst)educatie heeft mijn manier van lesgeven beïnvloed, ik was bijzonder geïnspireerd door de ideeën van Malaguzzi (1920-1994), de oprichter van de Reggio Emilia pedagogiek. Als coördinator wil ik onderzoeken in hoeverre deze visie ook inspirerend kan zijn voor de andere cursussen binnen de afdeling Kunst voor Kinderen. Muziek, dans en theater hadden een minder prominente plaats in Reggio Emilia. Ik meen dat de Reggio Emilia aanpak wel degelijk ook inspirerend kan zijn voor docenten muziek, dans en theater. De Reggio Emilia aanpak gaat ervan uit dat jonge kinderen jonge onderzoekers zijn, zoals wetenschappers en kunstenaars. Kinderen leren in eerste instantie van elkaar, vervolgens van de volwassenen en op de derde plaats van de omgeving. Het initiatief tot leren en onderzoek ligt altijd bij het kind. Deze visie op educatie is niet uitsluitend van toepassing op beeldende kunst en wetenschap, maar ook op muziek, dans en theater. Van docenten hoor ik dat ze nieuwsgierig zijn naar de Reggio Emilia pedagogiek, men heeft er goede dingen over gehoord en gelezen, maar is volgens mij nog niet echt op de hoogte. Als docent beeldende vorming ben ik op de hoogte van de vakdidactiek. Ik ben minder goed op de hoogte van welke vakdidactiek er geldt voor muziek, dans en theater. Er zijn kleine verschillen zo heb ik gemerkt in verschillende samenwerkingsverbanden, maar een goed vergelijk is nog

nooit gemaakt bij Scholen in de Kunst. De Reggio Emilia aanpak neemt het kind serieus. Hoe kinderen het beste leren kun je van kinderen leren door ze goed te observeren, hun onderzoek en activiteiten goed te documenteren en te interpreteren. De kinderen zullen in mijn onderzoek ook een grote rol spelen. Van hen kan ik het beste leren welke kant we bij Scholen in de Kunst op zullen gaan.

Er wordt veel georganiseerd voor kinderen. Kinderen zijn een doelgroep waar rekening mee gehouden wordt. Deze doelgroep wordt direct met flyers, affiches en tijdschriften, en indirect via aanbod aan de ouders, benaderd. Het aanbod op kunst en cultuurgebied is groot, ook in Amersfoort. Er zijn verschillende kleine en grote initiatieven op beeldende kunst. Diverse dans- en muziekscholen en een musicalschool vinden hun plek in Amersfoort. Daarnaast is sport, met dans als bewegingssport en circus als performance sport een belangrijke medespeler die dingt naar de aandacht van de jeugd en hun ouders. Heel belangrijk is de naschoolse opvang geworden. Steeds meer ouders werken beiden, waardoor de kinderen steeds meer naar de buitenschoolse opvang (bso) gaan. In de bso bestaat ook meer aandacht voor respectievelijk cultuur of sport. Al deze instellingen profileren zich en willen hun product verkopen aan ouders, met als doel de ontwikkeling van kinderen. Als het duidelijk is wat de kunstpedagogiek uit Reggio Emilia kan betekenen voor de afdeling Kunst voor Kinderen is de volgende vraag aan de orde. Kunnen we onze visie op kunsteducatie beter uitleggen aan de ouders van onze cursisten, zodat ze begrijpen wat onze lessen bijdragen aan de ontwikkeling van hun kinderen. Ik heb in mijn eigen lessen als docent beeldende kunsten gemerkt dat ouders de cursus Kinderatelier beter gingen waarderen als ze meer te weten kregen over de didactische en kunstpedagogische achtergrond. Het lijkt me zinvol om aan alle ouders van kinderen bij Scholen in de Kunst deze informatie te kunnen geven. Zo kunnen we ons onderscheiden van de concurrenten. Ouders zijn naast de kinderen zelf een belangrijke groep binnen mijn onderzoek. Wat vinden zij belangrijk, wat willen ze weten over de cursussen bij Scholen in de Kunst, wat willen ze weten over de visie en aanpak. Interessant is ook de vraag hoe ouders op de hoogte gehouden willen worden. Deze vraag wil ik buiten dit onderzoek laten, maar wel aan de orde stellen in het jaar 2010-2011. Ouders hebben soms geen idee wat er achter de lessen van Scholen in de Kunst schuil gaat. Ik vind het een uitdaging om daar verandering in te brengen. Scholen in de Kunst is een kunsteducatieve instelling die in de afgelopen 20 jaar samengesteld is uit verschillende scholen: Creatief centrum de Hof, Creatieve Cursussen de Appelmarkt, theaterschool Mirakel, Regionale Muziek(en dans-)school Amersfoort en Die Danserije. Dat hiermee een flink aantal kunstpedagogische visies bij elkaar verzameld zijn lijkt me evident. Scholen in de Kunst heeft in elk jaarplan een duidelijke visie en missie omschreven. Ik ben

benieuwd of de lespraktijk deze visie ook daadwerkelijk weerspiegelt, of alle docenten eenzelfde kunstpedagogie en didactiek volgen. De docenten beeldende kunsten en de theater- en enkele dansdocenten hebben in het verleden Finse kunstscholen bezocht. Er zijn ook relaties in Liberec, Riga en Berlijn. Ik heb de Reggio pedagogiek bestudeerd in Reggio Emilia en heb de ideeën verwerkt in mijn Kinderateliers. De visie op kunstonderwijs en de missie wordt op dit moment door de afdeling Kunst voor Kinderen opnieuw geformuleerd.

Doel en droom

Het doel van dit onderzoek is dat docenten weten wat de kunstpedagogische visie van de afdeling Kunst voor Kinderen is, dat die visie door alle docenten gedeeld en gedragen wordt, en zichtbaar is op elk niveau. De visie is in mijn beeld geen statisch gegeven, maar altijd in ontwikkeling. Mijn onderzoek zie ik als een eerste aanzet in jaarlijks terugkomende visiebijeenkomsten voor alle docenten van de afdeling Kunst voor Kinderen.

Het is mijn droom dat de pedagogiek uit Reggio Emilia daar een inspirerende factor in is. Ik hoop dat de docenten zo betrokken zijn bij kunsteducatie en kunstpedagogiek dat het aanleiding is tot samenwerken en steeds vernieuwen van de lessen. In mijn droom is de afdeling voor kinderen een hecht team van actieve en inspirerende kunstdocenten. Dit heeft zo'n positieve invloed op de lessen en de voorstellingen en tentoonstellingen dat we een voorbeeld voor andere kunstinstellingen zijn.

HOOFDSTUK 1 ONDERZOEKSVRAAG

1.1 onderzoeksvraag en deelvragen

Scholen in de Kunst is uit verschillende kunsteducatieve instellingen gefuseerd, met elk hun eigen cultuur en visie op kunsteducatie. Alle kunstvakken worden bij Scholen in de Kunst gedoceerd aan verschillende doelgroepen. Sinds 2008 werken we niet in afdelingen Muziek, Dans, Theater, Literatuur en Beeldende Kunsten, maar hebben we afdelingen gevormd naar de verschillende doelgroepen. Zo is er een afdeling Kunst voor Kinderen, Kunst voor Jongeren, Kunst voor Volwassenen en een afdeling Muziek Instrumentaal. Er is gekozen voor een afdeling Muziek Instrumentaal omdat de leerlingen die een instrument leren bespelen steeds bij dezelfde docent blijven, ongeacht hun leeftijd. De indeling op doelgroep kind, jongere en volwassene is hier minder van toepassing.

Binnen de afdeling Kunst voor Kinderen werken de verschillende vakdocenten soms samen in een multidisciplinaire cursus. De lessen muziek, dans, theater en beeldende vormgeving vinden wel los van elkaar plaats, maar docenten werken aan eenzelfde thema, en overleggen om kruisbestuiving tot stand te brengen. De Hoge Hoed is zo'n multidisciplinaire cursus voor kleuters. De cursus was deels een kennismakingscursus, maar ik heb de Reggio Emilia aanpak steeds als inspiratie voor ogen gehad in teambesprekingen. Ik ben van mening dat we toe zijn aan een nieuwe stap op pedagogisch gebied, zodat we verder professionaliseren en ons onderwijs verder kan ontwikkelen. Ik stel met dit onderzoek de vraag: *Kunnen we tot een gezamenlijke visie op kunsteducatie en kunstonderwijs komen in de afdeling Kunst voor Kinderen?* Wat dragen onze lessen bij aan de ontwikkeling van de kinderen die bij ons een cursus volgen? Hoe belangrijk muziek, dans, theater en beeldende kunst is voor de ontwikkeling van kinderen wordt nog niet duidelijk genoeg uitgelegd aan de ouders. De kunstvakdocent weet het vaak wel, maar legt het niet altijd uit. Ik vermoed dat de kunstvakdocent ook niet altijd tot in detail op de hoogte is van de stimulerende mogelijkheden van alle vormen van kunsteducatie. Voor mij is de pedagogiek van de Reggio Emilia aanpak een groot voorbeeld. Het kind spreekt 100 talen zegt Mallaguzzi, spreektaal is er een, beeldtaal, lichaamstaal, muziek zijn andere talen, maar ook de taal van de wind, kleuren, materialen, dieren, planten, en alle manieren van communicatie en expressie, deze talen spreekt het kind en maken het kind veelzijdig. Een kind verwondert zich over de wereld op een manier die te vergelijken is met de kunstenaar en de wetenschapper. Een kind gaat ook op vergelijkbare wijze op onderzoek uit, experimenteert, stelt hypothesen.

In Reggio Emilia verwonderen ze zich over hoe kinderen leren: van elkaar, van de fysieke omgeving, van de dingen om hen heen en pas op de laatste plaats van de volwassenen. Men is op onderzoek uit gegaan, heeft de kinderen geobserveerd, alle activiteiten gedocumenteerd en gereflecteerd en hypothesen gesteld. Pedagogen, wetenschappers, kunstenaars uit de hele wereld zijn uitgenodigd om mee te kijken en te onderzoeken: hoe leren kinderen en wat moeten volwassenen doen om dat proces zo goed mogelijk te ondersteunen?

De wetenschap is steeds beter in staat om de werking van de hersenen te doorgronden. Hoe leren kinderen, hoe werken de linker en rechter hersenhelften apart en samen? Wat betekent dat voor scholing, wat betekent dat voor opvoeding? Kinderhersenen zijn ingesteld op activiteit. Activiteiten hebben kinderen nodig voor hun ontwikkeling, passie en motivatie verhoogt de plasticiteit van de hersenen. Al deze inzichten laten de waarde van de Reggio Emilia aanpak zien.

Om de vraag *Kunnen we tot één visie op kunsteducatie en kunstonderwijs komen in de afdeling Kunst voor Kinderen? Wat dragen onze lessen bij aan de ontwikkeling van de kinderen die bij ons een cursus volgen?* goed te kunnen beantwoorden moet ik ook antwoord krijgen op de volgende deelvragen:

- Wat geven de kinderen en hun ouders aan als leer- en lesdoelen, wat willen zij van ons leren, wat vinden ze belangrijk?
- Wat is de visie van de afdeling Kunst voor Kinderen op het kunstonderwijs?
- Wordt de visie op het kunstonderwijs door de docenten in de verschillende disciplines gedeeld?
- Welke didactische methoden worden er gebruikt binnen de afdeling Kunst voor Kinderen?
- Wat kan de Reggio Emilia aanpak bijdragen aan de visieontwikkeling van onze docenten?

1.2 Triangulatie

Om de bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden zal ik een vragenlijst samenstellen voor docenten van de afdeling Kunst voor Kinderen, de kinderen in de verschillende cursussen en hun ouders. De lesplannen en curriculumbeschrijvingen van muziek, dans, theater en beeldende kunsten wil ik met elkaar vergelijken. De ideeën en leerdoelen van docenten kan ik vergelijken met de Reggio aanpak.

docenten

De docenten wil ik vragen een vragenlijst (bijlage 1) in te vullen, waaruit o.a. blijkt of de verschillende disciplines dezelfde taal spreken en wat de lesdoelen zijn. Natuurlijk wil ik weten of ze een speciale methodiek of pedagogiek volgen en of ze een les- en leerplan schrijven. In een groepsbijeenkomst wil ik de docenten uitdagen om te vertellen waar ze trots op zijn, wat de sterke punten uit hun lespraktijk zijn, waarvan ze dromen. In Reggio Emilia wordt gewerkt in een cyclus. Een cyclus die het onderwijs structuur geeft en de visie onderbouwt: onderzoek-observatie-documentatie-interpretatie/reflectie-nieuwe onderzoeksvraag-observatie-documentatie-interpretatie/reflectie en zo verder. Deze structuur gebruik ik voor mijn onderzoek en de bijeenkomsten, zo heeft mijn onderzoek en de visieontwikkeling de juiste structuur en is het een consistent geheel. In een tweede bijeenkomst wil ik mijn ervaring met de Reggio Emilia aanpak vertellen en nagaan of deze aanpak inspirerend is voor de aanwezige docenten. Ik wil ook een les van de docenten bezoeken om de theorie aan de praktijk te toetsen. Het gesprek en de les wil ik met toestemming van de docent opnemen. Dat lijkt me belangrijk, zodat ik het terug kan horen en zien, en zo een gefundeerd beeld kan krijgen.

kinderen

De kinderen wil ik open vragen stellen, maar ook hypothesen voor leggen. Het lijkt me van groot belang om te zien of onze visie aansluit bij de doelgroep zelf, of zij mijn en onze dromen delen (bijlage 2).

ouders

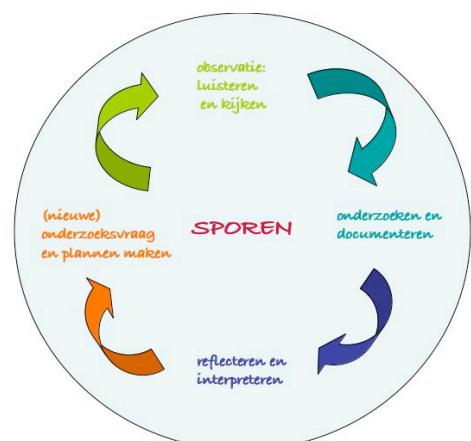
Aan de ouders wil ik een enquête uitdelen (bijlage 3). Beide klantonderzoeken komen in een apart verslag. Er is al ervaring met enquêtes bij klanten in Scholen in de Kunst, van die ervaring wil ik gebruik maken.

HOOFDSTUK 2 THEORETISCHE ONDERBOUWING

2.1 De honderd talen van kinderen en Sporen van Reggio

Wat hebben kinderen nodig? Deze vraag ligt in Reggio Emilia te grondslag aan alle activiteiten. Volgens Malaguzzi kun je van kinderen zelf het beste leren wat kinderen nodig hebben. Hoe kinderhersen werken, hoe kinderen leren en zich ontwikkelen, is het gebied van de wetenschap. Men heeft wetenschappers, filosofen, pedagogen psychologen uit de hele wereld uitgenodigd om mee te denken over de vraag *wat hebben kinderen nodig om zich zo goed mogelijk te ontwikkelen*. Men ontdekte dat kinderhersen ingesteld zijn op activiteit, zelf onderzoeken hoe iets zit in plaats van verteld krijgen hoe het werkt. Kinderen zijn vanaf hun geboorte al in staat om te communiceren, met ouders en volwassenen, met andere kinderen én met de omgeving. Kinderen leren in eerste plaats van andere kinderen, daarna leren zij van alle volwassenen in hun omgeving. En opvallend in zijn ontdekking was dat kinderen ook leren van de fysieke omgeving. Dat is een reden om de schoollokalen en cursusruimten nog eens nader te bekijken! Kinderen spreken vele talen: lichaamstaal, de taal van papier en klei, de taal van geluiden en muziek, de taal van logica en zwaartekracht, de taal van kleur en licht, de taal van de liefde en samenwerking. Elk kind is vanaf het prille begin in staat om de complexiteit van de wereld om hen heen te onderzoeken en te interpreteren. We weten inmiddels meer over het functioneren en de ontwikkeling van de hersenen. Het blijkt dat vele hersengebieden sterk geactiveerd worden met de Reggio aanpak. Voor de ontwikkeling van de hersenen, de groei- en snoei-reacties van de hersenen blijkt het van belang dat de kinderen zelf het initiatief tot onderzoek nemen (ze leren meer als ze zelf willen weten hoe het zit) en het tempo bepalen. In Reggio Emilia observeren ze het leer-, maak- en ontdekproces, reflecteren hierop en bedenken nieuwe interventies, een cyclus (figuur 1) die het onderwijs structuur geeft en de visie onderbouwt: onderzoek-observatie-documentatie-interpretatie/reflectie-nieuwe onderzoeksvraag-observatie-documentatie-interpretatie/reflectie en zo verder.

figuur 1: cyclus
Erna Huppelschoten

Deze cyclus wordt ook door kunstenaars, wetenschappers (en managers) gevolgd. Hier ligt de kracht van de Reggio aanpak, het leren van kinderen is niet kinder-achtig, maar juist zeer volwaardig! De rol van de volwassenen in dit leerproces is er niet minder door. Het is zijn taak een inspirerende omgeving te creëren, het onderzoek te observeren, te documenteren (om er iets van te leren) en te reflecteren zodat er de volgende dag een zinvolle interventie op dit onderzoek gedaan kan worden die de kinderen mogelijk verder brengt. Van te voren staat niet vast wat ze er van zullen leren. De rol van de volwassenen is een zeer alerte en actieve rol. Het kind is de baas van zijn leerproces, maar deze aanpak heeft niets met lassez-faire van de Vrije Expressie te maken. Een vertaling naar de Nederlandse kinderopvang is gemaakt in *Sporen van Reggio Emilia* (Meeuwig, Schepers en van der Werf, 2007)

2.2 Toeval gezocht

In het project *Toeval gezocht* is de werkwijze van het kunstenaarsduo Heringa & Van Kalsbeek (2007) het uitgangspunt. Zeventien kunstenaars gaan met jonge kinderen aan het werk in daarvoor ingerichte ateliers op school. De pedagogische visie en ervaring van Reggio Emilia waren inspirerend voor dit avontuur. 'Een visie waarin de creatieve potenties van jonge kinderen vooropstaan. Kinderen zijn zo beschouwd cultuurbouwers van wie de expressieve talen verwantschap vertonen met de artistieke talen van kunstenaars.' (Huisingsh & Hulshoff Pol & van den Bomen, 2009). Alleen als alle betrokkenen bij een dergelijk project ook werkelijk betrokken zijn kan een omvangrijk project als dit ook werkelijk slagen. Om dit te bewerkstelligen hebben de organisatoren van het project de doelstellingen nauwgezet omschreven: een betekenisvolle verbinding realiseren tussen jonge kinderen en een museum van moderne en hedendaagse kunst, de creatieve potenties van jonge kinderen in het binnenschoolse leerproces centraal stellen en het uitbreiden van de beroepsuitoefening van kunstenaars. Voorop stond dat de kunsteducatie voor jonge kinderen gerealiseerd werd vanuit een pedagogische visie: de Reggio Emilia benadering. Men wil onderzoeken welke verbindingen gelegd kunnen worden tussen de expressieve talen van kinderen en de artistieke talen van kunstenaars (Huisingsh & Hulshoff Pol & van den Bomen, 2009, p. 21). Vooraf zijn een aantal zeer goed doordachte stappen gezet. Uitgangspunt voor het werken met de kinderen is een analyse van de werkwijze en strategie van de kunstenaars Heringa & van Kalsbeek. Vijftien geselecteerde kunstenaars, de leerkrachten en stagiaires van 12 scholen voor primair onderwijs volgen een workshop over de werkwijze in Reggio Emilia. Men vraagt de kunstenaars vooraf een plan te schrijven hoe ze hun eigen werkwijze als kunstenaar bij de kinderen willen introduceren. Vervolgens richt de kunstenaar, ondersteund door een team, op 'zijn' school een atelier in en leert werken met de

nieuwe media om het hele project te kunnen registreren. Het registreren en documenteren is een belangrijk instrument in de aanpak van Reggio Emilia. Zo worden op de website *Toeval gezocht* alle ontwikkelingen bijgehouden. De kunstenaars werken 6 weken lang, twee ochtenden per week met een vaste groep kinderen in de leeftijd 4-7 jaar. Elke dag wordt gereflecteerd en gedocumenteerd. De evaluatie vindt plaats op basis van een van te voren geformuleerde vragenlijst. Het project wordt bovendien onderzocht door studenten van een Academie voor beeldende vorming en een masteropleiding cultuureducatie. Voor het boek *Toeval gezocht* heeft men een aantal kunstenaars en wetenschappers gevraagd commentaar te geven op de ideeën. In Reggio Emilia stelt men dat kinderen vooral op activiteit zijn ingesteld. Natuurkundige en wetenschapsjournalist Mieras (2009, p.115) voegt hier nog iets toe: “activiteit hebben ze nodig om te ontwikkelen. Springen en rennen helpen de centra te ontwikkelen voor oriëntatie en ruimtelijk inzicht. Gebrek aan beweging belemmert deze ontwikkeling waardoor discalculi kan ontstaan en wiskundig inzicht achterblijft” Tekenen is ook een sleutelactiviteit. Aan de universiteit van Oregon heeft men in 2008 onderzoek gedaan en ontdekt dat kinderen met een passie voor tekenen en schilderen zich sterker op cognitief gebied ontwikkelen dan zonder die passie. Passie en motivatie zijn zonder meer goed voor de ‘plasticiteit’ van de hersenen, dan worden er groeistoffen aangemaakt die voor nieuwe verbindingen zorgen. Mieras en andere wetenschappers menen dat abstract denken begint op het moment dat potloodlijnen betekenis krijgen. De verbeelding, het visueel maken van ideeën, is een competentie die ook in de wetenschap van onschatbare waarde is. Als kinderen veel met kunst (tekenen, dans, muziek,..) bezig zijn ontwikkelen ze veel beter hun aandacht. Intelligentie heeft aandacht nodig, aandachtstraining heeft een bewezen positief effect op het IQ. Als een tekenend kind ook nog aangemoedigd wordt door een volwassene die met hem over het werk spreekt is wordt de aandacht nog sterker. Scherp waarnemen, genieten van kunst, kun je alleen leren van volwassenen die dat zelf goed kunnen, creatief denken kun je alleen leren van een creatieve geest. Echte creativiteit is de gebruikelijke strategie kunnen loslaten om associaties en verbeelding de kans te geven (in die zin is kunsteducatie wat anders dan knutselwerkjes maken). Rinaldi (1997, Reggio Children) levert het motto van *Toeval gezocht*: “creativiteit is de vrijheid om ieder moment iets van een andere kant te bekijken”. De hersenen van wetenschappers en kunstenaars werken op eenzelfde creatieve manier. Men gebruikt de hersenen anders, hersencentra werken op een andere manier samen. Dat is te leren door bijvoorbeeld zelf kunst te maken. Tot de leeftijd van ongeveer 27 ontplooien de hersenen zich, de hersenen ontwikkelen zich naar de eisen die aan ze gesteld worden. De hersenen passen zich aan, daarna ontwikkelen ze zich alleen nog als geheel.

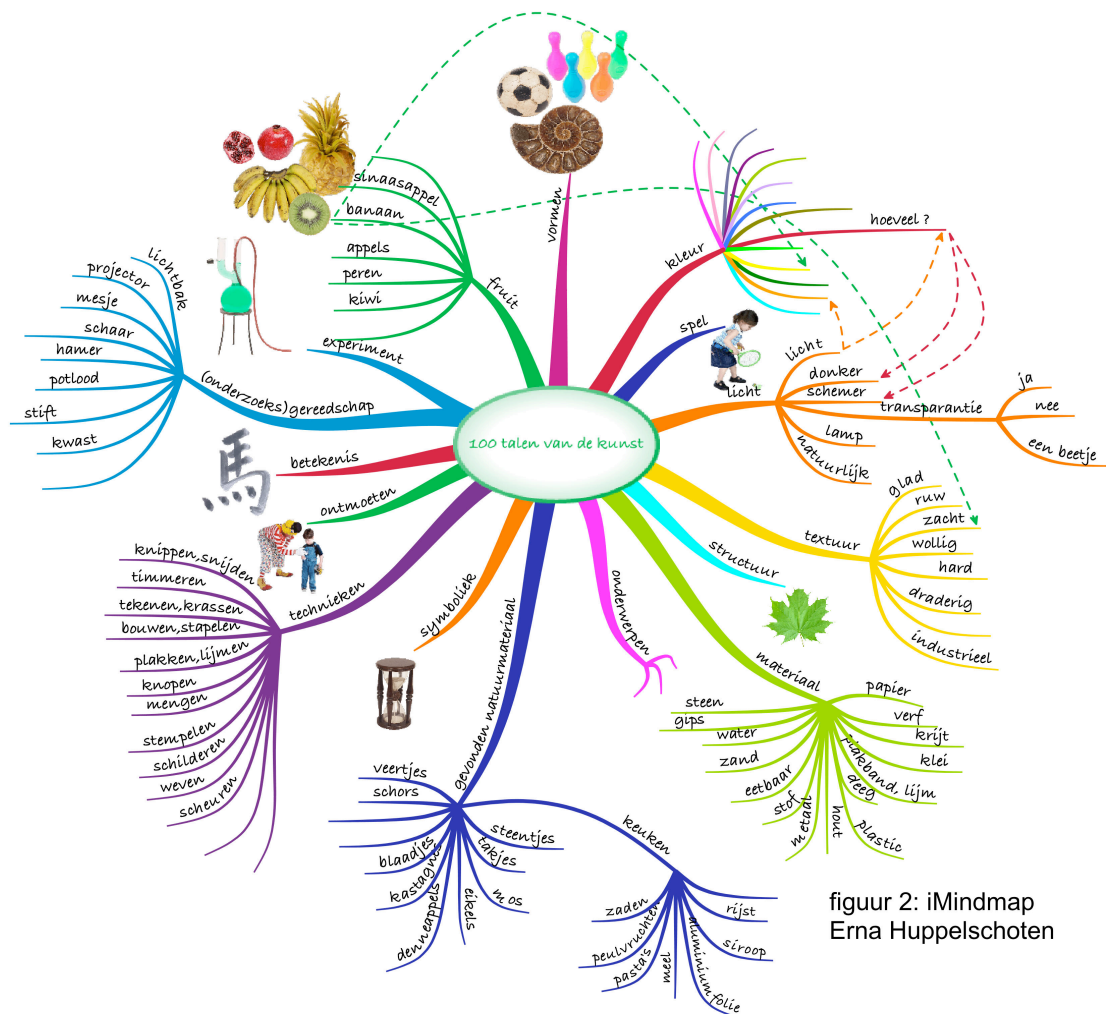
Dijkgraaf¹ is door Huisingsh & Hulshoff Pol & van den Bomen gevraagd om als wetenschapper commentaar te geven op de pedagogiek van Reggio Emilia. Hij pleit in zijn bijdrage aan *Toeval gezocht* (2009) voor nog meer fundamenteel onderzoek op het gebied van de ontwikkeling van het brein van kinderen en hoe interacties met de omgeving dit structureren. Hij ziet in de Reggio Emilia benadering een inspirerend voorbeeld. Kunst en wetenschap zijn “een soort parallelle werelden die beide net iets buiten de dagelijkse praktijk staan” (Dijkgraaf, p.78) ze delen het onderzoekende proces, de verwondering, de passie, en dat wat nog niet bestaat. Dijkgraaf spreekt over creativiteit en blikwisselingen. Blikwisseling is het inzicht dat ontstaat als je vanuit een ander perspectief naar iets kijkt. Kunst en wetenschap delen dit, en “vaak ligt vooruitgang niet in het voortzetten van een bestaande kijk, maar in het veranderen van gezichtspunten” (Dijkgraaf, p.77). Daar ligt het belang van creativiteitsontwikkeling bij kinderen. Het is jammer dat vernieuwingen in het onderwijs stuklopen op beweringen dat het slecht gaat met het rekenen door al die vernieuwingen. Juist hier, in de omgeving waar kinderen zich nog compleet moeten ontwikkelen is onderzoek en vernieuwing hard nodig. Zij zijn de volwassenen in een toekomstige, nog niet bekende wereld. Verbeelding is zeer gewenst!

2.3 Voorbij de kaders

Slimme kinderen hebben niet meer hersenen volgens van der Hilst (2007), ze gebruiken ze efficiënter en creatiever. Het gaat in dit onderzoek wat ver om heel uitgebreid in te gaan op “hoe de hersenen werken”, maar enige informatie is gewenst. De ontwikkeling van kinderen gebeurt voor een groot deel doordat hun hersenen zich ontwikkelen, ontplooien en uitvouwen. De hersenen zijn onder te verdelen in een linker en een rechter hersenhelft, waarbij in het linker gedeelte de talige, theoretische, controlerende en logische processen verwerkt en opgeslagen worden en in het rechter deel de beeldende, creatieve, de intuïtieve en verbindende processen. Leren is het opslaan van informatie in verschillende centra die onderling ook communiceren. In de hersenen verloopt de communicatie tussen de zogenaamde neuronen (een hersencel) via de vertakkingen. Er zijn meerdere vertakkingen voor ontvangst (dendrieten) en een enkele voor de uitvoer van informatie (axon). Als neuronen vaker gebruikt worden ontstaan er geheugenpaden, zó dat neuronen zelfs blijvend kunnen veranderen. Dit noemen we leren of ontwikkelen. Langdurig met hetzelfde bezig zijn heeft een negatief effect op het leerproces en het geheugen. Veel geheugencentra of -gebieden aanspreken (b.v. visuele cortex en auditieve cortex), betekent meer wegen aanleggen tussen de hersengebieden, en dat maakt kinderen slimmer, effectiever en creatiever.

¹ Dijkgraaf is universiteitshoogleraar mathematische fysica aan de Universiteit in Amsterdam en President van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen.

Het gebruik maken van linker- en rechter hersenhelft maakt hersenen ook effectiever en plastischer volgens van der Hilst (2007). Deskundige op het gebied van denk- en leervaardigheden Buzan is de ontwerper van de zogenaamde Mindmap. Hij bedacht een structureringmanier die lijkt op de vorm van neuronen met dendrieten: de Mindmap. Een Mindmap is een manier van ordenen vanuit het vertakken van onderwerpen vanuit een kern, een centraal idee. Je kunt plannen maken met een mindmap of een boek samenvatten. Als je een Mindmap tekent maak je in je hersenen sneller verbinding met andere gebieden, en ben je veel effectiever bezig. Doordat je een Mindmap tekent, het onderwerp ordent, logisch nadenkt, er plaatjes, symbolen en tekst in verwerkt, gebruik je beide hersenhelften. Dat maakt dat je effectiever kunt plannen, en sneller kunt leren als je een Mindmap gebruikt.

figuur 2: iMindmap
Erna Huppelschoten

Op het moment dat kinderen met kunstvakken aan de slag gaan gebruiken ze ook beide hersenhelften, maken nieuwe geheugenpaden aan en ontwikkelen zich zeer breed en effectief. Verschillende hormonen, neurotransmitters kunnen hersenen in verschillende 'states of mind' brengen die van invloed zijn op het leerproces: nieuwsgierigheid, opwinding, ongerustheid, welbevinden, enthousiasme. Door endorfine gaat iedereen zich onmiddellijk prettig voelen, er ontstaat een innerlijke rust, het komt vrij zodra mensen fysieke oefeningen doen, lachen of prettige emoties oproepen door b.v. herinnering of iets moois maken of, door positief denken. Endorfines hebben een positief effect op leerprocessen (van der Hilst, p.38). De ontwikkeling van kinderen is positief te beïnvloeden door hier rekening mee te houden en hen positief te stimuleren. De hersenen kunnen vier soorten golven produceren als ze met stroomstootjes de informatie van hersencel naar hersencel brengen: de bètagolven (of bètastaat) produceer je als je druk bent en verschillende dingen tegelijk doet, actief en op de buitenwereld gericht. De alfa golven (of alfa staat) produceer je als je kalm bent, je kunt geconcentreerd aan één ding tegelijk werken (mindfulness), dit is een goede staat om te leren. De Thètagolven zorgen ervoor dat je diep ontspannen bent, je komt in de thètastaat tijdens mediteren of dromen. Tijdens echt diepe slaap bevindt je je in de deltastaat. Muziek, beweging, voedsel, oefeningen kunnen helpen om in een bepaalde staat te komen. Muziek met het tempo en ritme van je hartslag, zoals Barokmuziek, maakt dat je je beter kunt concentreren, je hersenen gaan dan alfa golven produceren. Als je in de alfa staat bent kun je geconcentreerd werken, je doet dan maar één ding tegelijk, bent alert én ontspannen. Ik vind het zo bezien eigenlijk wel raar dat er op school niet regelmatig met een muziekje gewerkt wordt.

In *Voorbij de kaders* wordt verwezen naar de meervoudige intelligenties van Gardner (2008). Van Gardner is de theorie dat mensen over verschillende intelligenties beschikt. Elk mens heeft er ongeveer drie waar hij heel sterk in is. Gardner onderscheidt er meer dan 8: Linguïstisch/verbaal, Logisch/mathematisch, Lichamelijk/kinesthetisch, Visueel/ruimtelijk, Auditief/muzikaal, Interpersoonlijk, Intrapersoonlijk, Naturalistisch en tevens Spiritueel en Existentiële. Door kinderen aan te spreken op hun eigen intelligenties kunnen zij zich beter ontwikkelen volgens Van der Hilst. Vanuit het gebied waar zij hun zelfvertrouwen hebben ontwikkeld is de stap naar een ander gebied makkelijker te maken. De hersengebieden aan elkaar koppelen, nieuwe geheugenpaden aanmaken, veranderen van gezichtspunt. Hoe plastischer de hersenen hoe beter toegerust een kind is op welke taak dan ook. Van der Hilst geeft een biografisch voorbeeld: als kind kon ze beter opletten als ze met haar been kon wiebelen, of met haar pen spelen (later wordt Van der Hilst danser), jammer voor haar zag haar leerkracht destijds het nut hiervan niet in. Aan elkaar gekoppelde informatie wordt beter onthouden dan de losse

elementen, b.v.: een poppetje, met geel haar met een bloem in de hand, dat ruikt naar sinaasappels. Dit noemt men chunking. Het ouderwets tafels leren is eigenlijk een goed voorbeeld van chunking, de tafels werden geleerd door ze ritmisch en hardop op te zeggen. Met een beweging erbij zou het nog effectiever zijn. Het nut van chunking is een van de bijdragen van Gardner voor de effectiviteit van onderwijs.

Gardner maakt onderscheid tussen intelligenties en vaardigheden, iemand kan muzikaal vaardig zijn zonder hoog te scoren op muzikale intelligentie. Testen om deze intelligenties te toetsen zijn er niet. Er worden wel testen gemaakt, maar die zijn niet onderschreven door Gardner. Gardner meent dat je kunt spreken van mentale vermogens óf talenten, maar dat je deze aanduidingen niet beurtelings kunt gebruiken, het is niet juist te spreken van verbale vermogens en muzikale talenten als je verbale en muzikale intelligentie bedoelt. Gardner is voorzichtig met de interpretaties dat alle vakken in het onderwijs onderwezen moeten worden met gebruikmaking van alle intelligenties. ook staat hij sceptisch ten opzichte van het feit dat mensen “intelligenties voornamelijk gebruiken ter ondersteuning van het geheugen”. Gardner (2008, p.90). Hij wil benadrukken dat de ontwikkeling van kinderen niet als een patroon verloopt, dat mensen, kinderen verschillende breinen hebben, dat het onderwijs daar beter rekening mee kan houden dan het te ontkennen. Hierin neemt Gardner een vergelijkbare positie in als Malaguzzi. Beiden zeggen in feite dat je beter op grond van observaties een beeld kunt krijgen van een kind dan op basis van een te verwachten niveau. Ook al ontplooiën de hersenen zich volgens een bepaald schema, je weet nooit precies waar een kind zich bevindt qua ontwikkeling. Men doet recht aan meervoudige intelligenties volgens Gardner als je de verschillen tussen kinderen serieus neemt, als kinderen gestimuleerd worden om actief te leren, om vragen te stellen, als men een beroep doet op de meervoudige intelligenties. Niet door een voor alle kinderen gelijk programma te maken waarin alle domeinen vertegenwoordigd worden.

2.4 Iedereen is muzikaal

Mallaguzzi ontdekte de vele potenties van jonge kinderen en baby's al. In het boek *Iedereen is muzikaal* van Honing (2009) kunnen we zien dat pasgeboren baby's al over ritmegevoel beschikken, zij reageren zelfs in slaap op een syncope, een luide rust. Muzikaliteit, het kunnen herkennen en waarderen van melodie en ritmes is een aangeboren eigenschap van mensen. Honing heeft in *Iedereen is muzikaal* met onderzoek laten zien dat mensen misschien niet in staat zijn om de juiste toon te houden, maar wel een relatief gehoor hebben en een melodie herkennen en het ritme juist kunnen aangeven. Muziek maken is niet voor iedereen weggelegd, maar naar muziek luisteren en daarvan genieten dat kan bijna elk mens. In die zin, zegt hij: “is

iedereen muzikaal". Het is zelfs zo dat 70% van de mensen het hoort als een bekende melodie een halve toon hoger gemaakt is. Slechts 4% van de mensen is echt a-muzikaal (toondooftheid en dysmelodia), men hoort dan nauwelijks het verschil tussen melodieën. Bij het luisteren naar muziek zijn beide hersenhelften actief. Men heeft ontdekt dat je van luisteren naar muziek slimmer wordt, in dit boek wordt duidelijk dat luisteren naar muziek waar je van houdt slimmer maakt. "Door veel te luisteren, naar bepaalde muziek hoor je de nuances beter, zelfs beter dan professionals die gespecialiseerd zijn in een ander genre." (Honing, p 153)

2.5 Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar klinken

De bevindingen van Honing worden door Bremmer en Huisinigh (2009) bevestigd, jonge kinderen (groep 1 en 2) zijn in staat, langer dan verwacht, geconcentreerd naar volwassen muziek te kunnen luisteren. Complexe muziek is voor hen niet moeilijk om naar te luisteren. In het onderzoek dat beiden deden werken musici van Amsterdam Sinfonietta met kinderen van groep 1 en 2 op basisschool De Venser in Diemen. In dit experiment komt naar voren dat kinderen juist goed reageren op complexe muziek, ze proberen vol overgave een viool uit om daar een aantal mooi bij elkaar klinkende klanken uit te toveren. Ze spelen ook geconcentreerd mee in een concert met professionele musici. Een verschil met het bestaande muziekonderwijs en deze aanpak is dat hier de muziek in zijn geheel en niet als losse pakketjes wordt aangeboden. Kinderen worden uitgenodigd om muzikaal te reageren, ze zijn beurtelings uitvoerend, componerend en luisterend actief. Er wordt vooral in kleine groepjes gewerkt in plaats van klassikaal. De liedjes zijn niet speciaal voor kinderen gecomponeerd zoals bij schoolmuziek, de instrumenten zijn ook vooral de echte instrumenten. Ook wereldmuziek wordt hier bij betrokken, met de bijbehorende instrumenten. Improviseren is voor veel musici een lastig terrein, waardoor dit element in het onderzoek wat minder goed uit de verf kwam. Bovendien bleek hier dat een klas die normaal volgens een methode van de school werkt moeite heeft om zelf met ideeën te komen. Dit in tegenstelling tot het project *Toeval gezocht*, waar men dat probleem nauwelijks tegenkwam.

HOOFDSTUK 3 ONDERZOEKSMETHODOLOGIE

3.1 onderzoeksmethodologie

De vraag die hier gesteld wordt is *Kunnen we tot een gezamenlijke visie op kunsteducatie en kunstonderwijs komen in de afdeling Kunst voor Kinderen*. Bij deze vraag horen een aantal deelvragen: wat dragen onze lessen bij aan de ontwikkeling van de kinderen, hoe belangrijk is muziek, dans, theater en beeldende kunst voor de ontwikkeling van kinderen; wat willen kinderen zelf leren, en wat zijn de verwachtingen van hun ouders ten aanzien van onze cursussen? Het is een explorerende vraag die hier gesteld wordt, het onderzoek betreft daardoor eerder een programma-evaluatie dan een actieonderzoek omdat het onderzoek zich richt op het Mesoniveau, het schoolniveau. Er zitten in dit onderzoek wel aspecten van een actieonderzoek, het cyclische van een actieonderzoek is wel aanwezig. De deelvraag wat kan de aanpak van Reggio Emilia voor ons betekenen kan het best beantwoord worden door het onderzoeksstructuur die men in Reggio Emilia gebruikt toe te passen: onderzoek-observatie-documentatie-interpretatie. Het eerste idee was om de Reggio Emilia aanpak uit te leggen aan de docenten en daarna te onderzoeken wat men daarvan vond. Een cyclische onderzoeksstructuur dat start bij de docenten en kinderen past mijnsinziens hier veel beter. Het sluit ook mooi aan bij de verandertheoriën beschreven door Fullan (2009): niet de coördinator of de manager legt uit welke kant we op moeten, wat de visie moet zijn, maar het team ontwikkelt dat gezamenlijk. “Doelbewust verbonden collega’s zijn effectiever dan willekeurige individuele werknemer dan ook. Ze zijn ook effectiever dan management-teams die in hun ivoren torens strategische plannen ontwikkelen” (Fullan, 2009, p.47). Ook Jutten (2008) is van mening dat er betere producten ontstaan als er betere processen ingezet worden. Alleen geïnspireerde mensen kunnen kwaliteit leveren, daarom is het goed met dit onderzoek bij de inspiratie van de docenten beginnen. Van hier uit start het teamleren en de visieontwikkeling.

De vergelijking met de cyclus uit Reggio Emilia en gaat voor het hele onderzoek op.

Dit verslag valt onder de documentatie, mijn conclusie is de interpretatie van het onderzoek.

Vanzelf ontstaat er dan weer een onderzoeksvraag die gesteld kan worden: een tweede ronde die na dit onderzoek van start kan gaan. Deze nieuwe cyclus zou een onderdeel kunnen zijn van een actieonderzoek. “We kunnen een actieonderzoek opvatten als een combinatie van planmatig handelen, onderzoeken en reflectie.” (Harinck, 2008, p.50) Met een actieonderzoek kan men het effect van een aanpak meten of aantonen.

3.2 Onderzoeksgroepen

De onderzoeksgroepen zijn duidelijk. De eerste onderzoeksgroep bestaat uit alle 23 docenten die aan kinderen lesgeven in groepscursussen van Scholen in de Kunst, de tweede groep is een selectie, 360 van de $\pm$ 1000 kinderen die een cursus volgen in de afdeling Kunst voor Kinderen en de derde onderzoeksgroep bestaat uit de ouders van deze kinderen. Om te onderzoeken wat docenten belangrijk vinden, waar ze aandacht aan besteden, welke doelen ze nastreven, is het goed om op verschillende manieren de informatie te vergaren, dat past bij het doen van een survey-onderzoek. Met een survey-onderzoek kun je volgens Harinck (2007) een duidelijk beeld krijgen van bestaande verwachtingen, meningen, normen en waarden. Dit surveyonderzoek is zowel kwalitatief als kwantitatief. Het kwalitatieve deel met de open vragen is gerubriceerd om te kunnen vergelijken, het kwantitatieve deel is verwerkt met een excelprogramma (bijlage 4 en 5).

Aan de drieëntwintig docenten is een vragenlijst opgestuurd met open en gesloten vragen, zodat er ruimte is voor persoonlijke keuzes en genoeg vergelijkbaar materiaal om een objectievere mate van onderzoek te kunnen doen. De vraag aan de docenten was ook om, naast het invullen van de vragen, bestaande leer- of lesplannen mee te sturen. Op basis van een geschreven doelstelling, een omschreven visie of een leerplan krijg je een goed beeld wat docenten belangrijk vinden. De lespraktijk is echter de plek waar de ideeën concreet worden. Het geeft veel aanvullende informatie om ook een aantal lessen bezoeken. Vanwege de beschikbare tijd heb ik minimaal 2, maximaal 3 lessen per discipline kunnen bezoeken. Voor de lesbezoeken is een observatieformulier gebruikt (bijlage 6) wat aansluit op de vragenlijst, zodat de praktijk en de theorie naast elkaar gelegd kunnen worden en vergeleken. Er zijn foto's en soms filmpjes gemaakt ter documentatie. De observatieverslagen (bijlage 7) zijn teruggekoppeld aan de docent met de vraag of ze het herkennen en anders van commentaar voorzien terug willen sturen. Er worden geen namen gebruikt in de verslagen. Er zijn geen correcties aangebracht door de docenten, wel de nuancering dat het een momentopname is. Heel interessant is het te weten wat de kinderen belangrijk vinden, wat zij verwachten van onze lessen, en waar ze behoefte aan hebben. Ik heb ervoor gekozen om van elk van de drieëntwintig docenten minimaal 1 lesgroep te benaderen voor het onderzoek, zodat er een evenwichtige verhouding tussen de vier disciplines ontstaat. Het zou voldoende moeten zijn om van elke discipline twintig antwoorden van zowel het kind als de ouder te kunnen gebruiken in dit onderzoek. De vragen voor docenten, kinderen en ouders zijn in principe dezelfde, al is het

taalgebruik wel aangepast aan de doelgroep. Bij de vragenlijst voor de kinderen heb ik gebruik gemaakt van smiley's in plaats van de schaal van 1 tot en met 5. Voor docenten zijn er meer vragen dan voor kinderen en ouders. Dit is omdat de ideeën van de docenten ook vergeleken worden met de Reggio Emilia aanpak, en gebruikt worden voor de visieontwikkeling. Zo komen de antwoorden van de docenten op de vraag *wat zijn je belangrijkste lesdoelen* terug in de visiebijeenkomst. De docenten hebben een poster gemaakt over wat hen inspireert om les te geven, en wat ze hopen bij te dragen met hun lessen. Van de visiebijeenkomsten heb ik een kort verslag en foto's gemaakt.

Alle gesloten vragen zijn in een excelbestand ingevoerd, zodat er kruisvergelijkingen mogelijk zijn. De antwoorden van de docenten op de open vragen zijn gerubriceerd en vervolgens is in de excel aangegeven of de docent scoort op een van de rubrieken.

3.3 Respons onder kinderen en ouders

Het onderzoek naar de mening van de kinderen en hun ouders is uitgezet onder een selectie van de kinderen, in totaal zijn er 380 brieven verzonden. Van deze 380 vragenlijsten zijn er 105 oudervragenlijsten teruggestuurd en 107 kinderlijsten.

Na twee weken heb ik teruggestuurde lijsten niet meer meegerekend, de data waren al ingevoerd, de kruisvergelijkingen waren al uitgerekend.

De verdeling over de disciplines is als volgt:

aantal antwoorden van kinderen			en ouders	
beeldende kunsten	30	28%	29	28%
dans	19	18%	17	16%
muziek	39	36%	40	38%
theater	19	18%	19	18%
Totaal	107	100%	105	100%

tabel 1: respons onder kinderen en ouders

Er is minimaal 1 ouderlijst teruggestuurd zonder de bijbehorende kinderlijst, en er zijn minstens 3 kinderen die de lijst hebben ingevuld waarvan de ouders niet meededen aan het onderzoek. Voor het onderzoek uitgezet werd is er uitgegaan van een minimale respons van 20 kinderen per discipline, die norm is bijna gehaald (zie tabel 1). De verdeling van de disciplines in dit onderzoek is ongeveer een afspiegeling van de totale populatie.

Er doen 910 kinderen mee aan een cursus van de afdeling Kunst voor Kinderen in het schooljaar 2009-2010.

aantal cursisten in 2009-2010		
beeldende kunsten	219	24%
dans	149	16%
muziek	349	38%
theater	193	21%
Totaal	910	100%

tabel 2: populatie afdeling Kunst voor Kinderen

3.3 Respons onder docenten

In totaal zijn er 23 docenten aangeschreven. Van deze docenten hebben er 20 de vragenlijst ingevuld, 1 heeft wegens persoonlijke omstandigheden alleen de gesloten vragen beantwoord. De verhouding tussen de disciplines is niet dezelfde als bij de kinderen. Bij Beeldende kunsten werken relatief veel docenten met een kleine aanstelling, hierdoor is het aantal docenten beeldende kunsten onevenredig hoog.

aantal docenten		
beeldende kunsten	8	40%
dans	4	20%
muziek	5	25%
theater	3	15%
Totaal	20	100%

tabel 3: respons onder docenten

In de verwerking en het interpreteren van de gegevens is het hier belangrijk om de significantie goed in de gaten te houden. Aan de 2 visiebijeenkomsten hebben 10 docenten meegedaan, 5 docenten beeldende kunsten, 2 dans-, 1 muziek- en 2 theaterdocenten. Het was moeilijk om mensen bij elkaar te krijgen, iedereen werkt op heel verschillende tijden en locaties, 2 docenten konden niet komen wegens ziekte. Van deze bijeenkomsten zijn foto's en korte verslagen gemaakt, er was geen notulist of bandopname aanwezig.

HOOFDSTUK 4 DATAVERZAMELING

4.1 Hoe kiezen ouders en kinderen een cursus, wat is belangrijk?

Wie heeft de keuze voor de cursus gemaakt, de ouder, het kind of zij samen?

wie maakt de keuze voor de cursus	volgens 105 ouders		volgens 107 kinderen	
ouders	16	15%	16	13%
kind	14	13%	21	20%
samen	75	71%	72	67%

tabel 4: wie maakt de keuze voor de cursus N=105 en 107

In het totaal maakt 71% van de respondenten de keuze samen. Als de ouders de keuze maken, zijn het ouders van kinderen uit groep 1 tot en met 7. Ouders en kinderen kiezen samen voor een cursus, het is de vraag of de cursus ook is wat men er van verwacht? 74% van de ouders vindt dat de verwachtingen omtrent de cursus waargemaakt worden, ongeacht de discipline. Van de kinderen zegt 80% dat het klopt wat ze vooraf van de cursus verwacht hadden, 19% zegt dat wat ze nu doen niet klopt met hun verwachting vooraf, een opmerking die muziekkinderen maken is dat ze dachten een instrument te gaan bespelen (zie bijlage 9). Wat vinden ouders en kinderen belangrijk als ze een cursus doen? De kinderen vinden het belangrijk tot heel belangrijk dat een cursus leuk is (97%), het is belangrijk dat je op de cursus iets anders kunt leren dan op school (87%). Ja, de cursus is mijn hobby zegt 64% van de kinderen. Kinderen vinden het ook belangrijk dat ze gelukkig worden van een cursus (73%), maar dat je er later beroemd kunt worden vinden ze niet zo belangrijk (53% tegen 25% die dat wel belangrijk vindt). Meer verschillen geven de kinderen uit de afzonderlijke disciplines (BK: beeldende kunsten kinderen; DK:dans kinderen; MK: muziek kinderen; TK: theater kinderen) op de vraag of ze belang hechten aan het les krijgen van een echte kunstenaar, danser, toneelspeler of musicus (diagram 1).

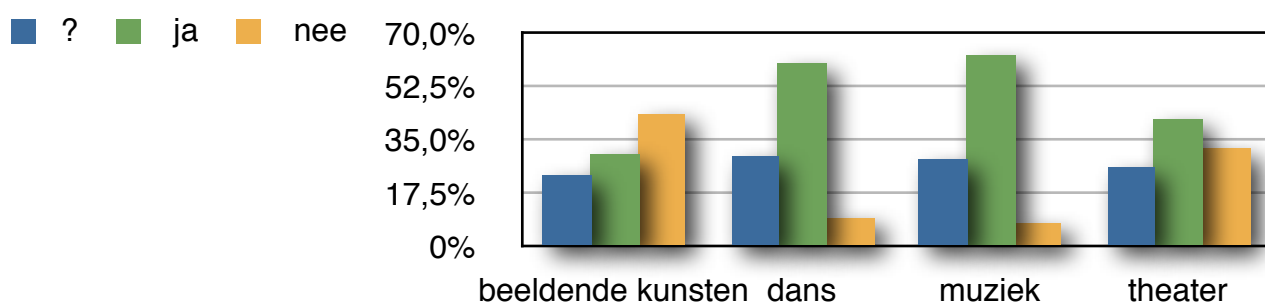
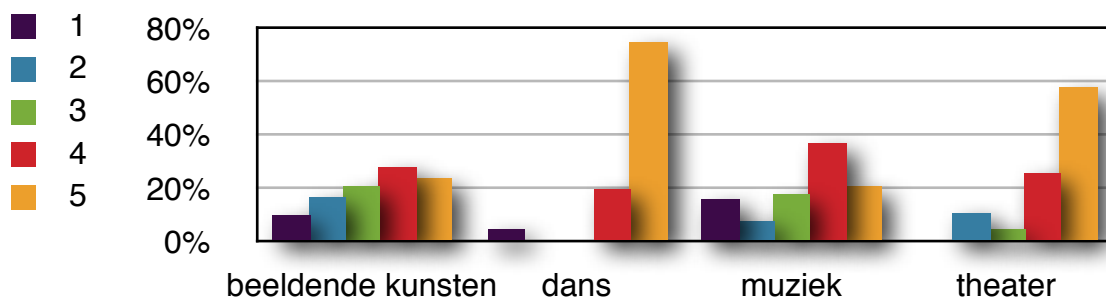

diagram 1: Hoeveel % van kinderen uit de verschillende disciplines vinden het belangrijk om les te krijgen van een echte kunstenaar, danser, musicus of toneelspeler. N=107

Ook op de vraag hoe belangrijk vind je 'het jaarlijks optreden voor publiek' in de schaal 1 t/m 5 antwoorden de kinderen per discipline heel verschillend (diagram 2).

1= vind ik helemaal niet belangrijk 😞

2= vind ik niet zo belangrijk 😐

3= eh, weet ik niet 😐

4= vind ik wel belangrijk 😊

5= vind ik héél erg belangrijk 😄!

diagram 2: Hoeveel % kinderen vinden het belangrijk is het om elk jaar aan publiek te kunnen laten zien wat je geleerd hebt, en in welke mate; uitgesplitst per discipline. N=107

Alle ouders (100%) vinden het nog meer als hun kind, belangrijk dat het plezier heeft op de cursus, de cursus is een vrijetijdsbesteding zegt 84%, maar er zijn significante verschillen: beeldende kunsten 96%, dans 100%, muziek en theater 74%. Dat hun kind lekker zijn energie kwijt kan, dat vindt men wel belangrijk (71%). De ouders vinden het niet belangrijk of hun kind later beroemd zal worden (92%), of kinderen er eventueel hun beroep van kunnen maken is voor de meeste ouders niet belangrijk (64%), een uitzondering vormt 34% van de ouders van BK die vinden dat wel belangrijk. Dat hun kind gelukkig wordt van de cursus vindt 74% van de ouders belangrijk, gemiddeld vindt 46% van de ouders het jaarlijks presenteren aan publiek belangrijk, maar hier zijn significante verschillen:

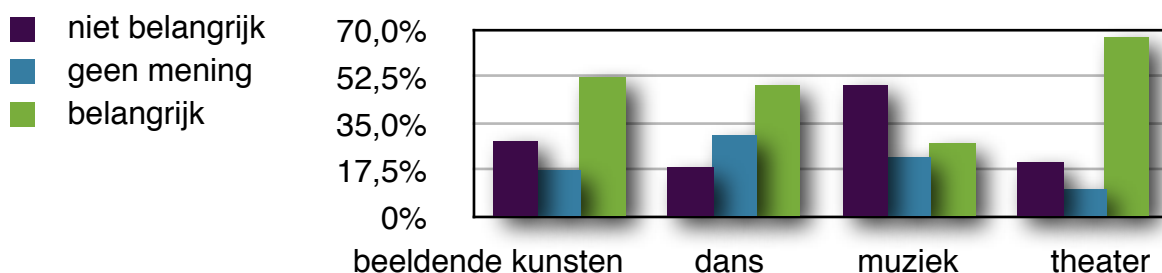

diagram 3: hoeveel % ouders vinden het belangrijk dat hun kind elk jaar aan publiek kan presenteren, uitgesplitst per discipline. N=105

4.2 Wat zijn wenselijke doelen volgens ouders en kinderen

Wat vinden kinderen zelf belangrijk in een cursus die ze doen? Samenwerken vinden kinderen belangrijk (68%) en leuker dan alleen werken, al zegt 34% van de beeldende kinderen “dat weet ik niet”. Meer leren durven vinden ze niet zo heel erg belangrijk (52% wel belangrijk en 27% niet belangrijk), leren waar je wel en niet goed in bent vindt 60% belangrijk.

wat vinden kinderen belangrijk: materiaal en gereedschappen leren gebruiken en fantasie leren gebruiken	helemaal niet belangrijk	niet zo belangrijk	weet niet	wel belangrijk	heel erg belangrijk
BK: met materiaal en gereedschap leren werken	3%	7%	13%	37%	40%
DK: lenig worden	0%	15%	5%	30%	50%
MK: muziekinstrument leren spelen	0%	3%	3%	16%	79%
TK: echt toneelstuk leren maken	0%	0%	11%	37%	53%
BK: fantasie te leren gebruiken	3%	0%	3%	38%	55%
DK: fantasie te leren gebruiken	10%	10%	20%	15%	45%
MK: fantasie te leren gebruiken	11%	8%	13%	34%	34%
TK: fantasie te leren gebruiken	0%	0%	11%	26%	63%

tabel 5: wat vinden kinderen belangrijk. N=107

Leren opkomen voor jezelf is niet zo belangrijk (35% zegt niet, 42% zegt wel belangrijk). Lekker je energie kwijt kunnen dat is voor 69% van de kinderen belangrijk, maar er zijn verschillen, dansers vinden het heel belangrijk, muziekkinderen niet zo heel erg. De meeste kinderen willen eerst een uitleg voor ze beginnen (78%), slechts 6% wil meteen aan de slag. Kinderen hoeven niet zelf te bepalen wat ze willen leren (52%), ze leren ook van elkaar zegt meer dan 63%, en de helft van de kinderen zegt van de omgeving (dingen en dieren) te leren. Zelf uitproberen, nadat je het zelf bedacht hebt en soms met veel spullen, dat willen kinderen:

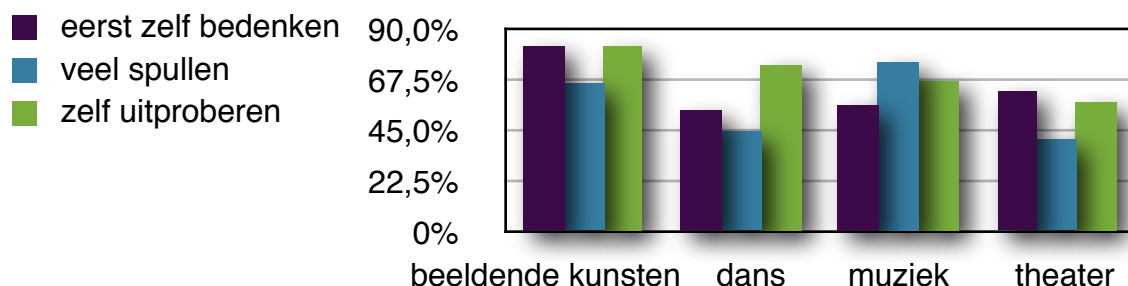

diagram 4: Hoeveel % kinderen willen aan de slag na eerst zelf te bedenken, met veel spullen, hoeveel % kinderen wil zelf dingen uitproberen, uitgesplitst per discipline. N=107

Bij kinderen zien we ook genuanceerde meningen op de vraag wil je van de docent weten of je het goed doet? Alle dansers (100 %) zeggen ja, maar 40% van hen wil ook vrij zijn om te dansen hoe ze het zelf willen (diagram 5), dat lijkt tegengesteld.

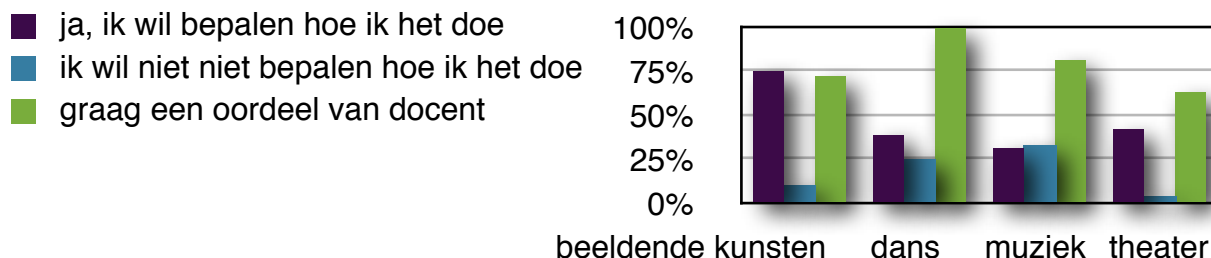

diagram 5 : ik wil zelf bepalen hoe ik het doe: % kinderen dat ja of nee zegt ,per discipline; en hoeveel % kinderen wil een oordeel van de docent. N=107

Over cijfers krijgen zijn de meningen verdeeld, soms willen kinderen eigenlijk wel een cijfer en sommige kinderen willen wel wat meer lezen over een onderwerp:

	ja, cijfer	geen cijfer		ja, meer lezen	nee, niet meer lezen
BK	21%	69%		24%	48%
DK	50%	35%		30%	30%
MK	50%	26%		45%	24%
TK	26%	68%		11%	32%

tabel 6: willen kinderen een cijfer, en willen ze meer lezen over een onderwerp uit de les. N=107

Ouders vinden het belangrijk tot heel belangrijk (93%) dat de ervaringen die hun kind opdoet ook belangrijk zijn voor zijn ontwikkeling, slechts 6% van de dansouders en 7% van de beeldende ouders vindt dat niet zo belangrijk. Kunsteducatie stimuleert de ontwikkeling van kinderen vindt 96% van alle ouders. Op de vraag of het belangrijk is dat kinderen zelf onderzoek mogen doen antwoorden 87% van alle ouders met 'ja, dat is belangrijk tot heel belangrijk', slechts 3% van de muziekouders zegt 'nee dat is niet zo belangrijk'.

Wat vinden ouders belangrijker, dat hun kinderen creatiever worden, meer fantasie krijgen of vaardigheden aanleren ?

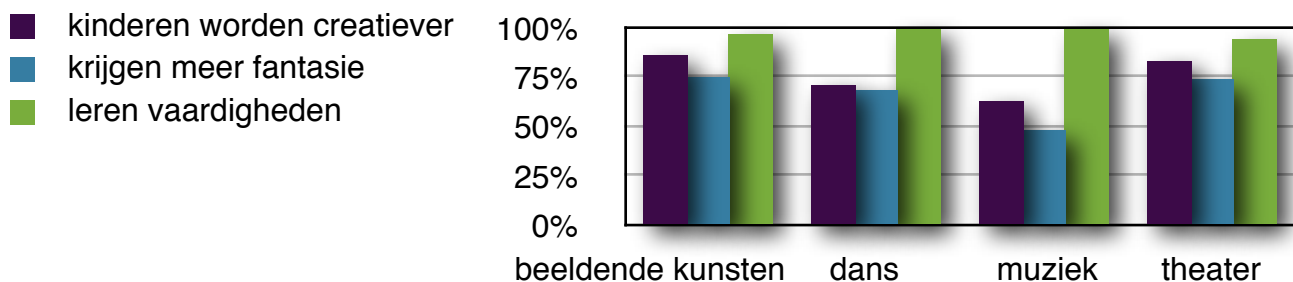

diagram 6: hoeveel % ouders vinden het belangrijk dat kinderen meer vaardigheden leren, fantasie krijgen, of creatiever worden; per discipline. N= 105

Over het vrij laten van kinderen door de kunstdocent denken ouders heel verschillend:

vrij laten	ja	nee		techniek aanleren is belangrijk	creativiteit is belangrijk
BK	31%	45%		90%	100%
DK	13%	75%		94%	94%
MK	21%	54%		73%	85%
TK	32%	42%		63%	100%

tabel 7: wat vinden ouders over vrij laten, technieken en creativiteit. N=105

In tabel 6 geven ouders opmerkelijk meer waarde aan creativiteit dan in diagram 6.

Zijn er nog andere leerdoelen belangrijk volgens de ouders? Men vindt dat vrijer en socialer worden wel belangrijk is (72%), EQ is net zo belangrijk als IQ (76%).

Zelfbewust worden is belangrijk voor kinderen zegt 81% van de ouders, het is zelfs het allerbelangrijkst zeggen veel ouders, gemiddeld is dat 53%, per discipline is dat uiteenlopend (diagram 7), maar voor jezelf opkomen is echt iets anders (diagram 8).

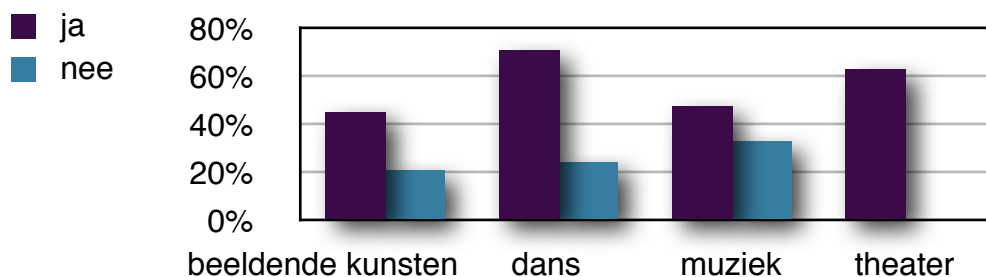

diagram 7: Zelfbewust worden is het allerbelangrijkst voor een kind zeggen hoeveel % ouders per discipline. N=105

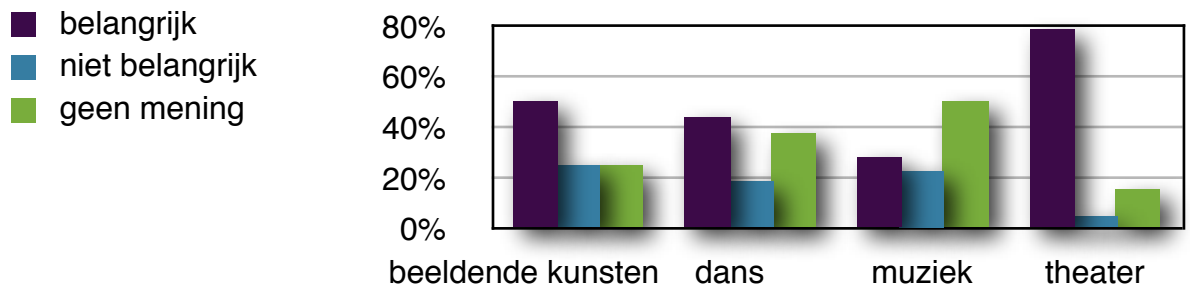

diagram 8: In cursus is leren voor jezelf opkomen belangrijk; % van ouders zegt ja, nee of heeft geen mening. N= 105

Kinderen leren soms van kinderen, maar zeker niet het meest volgens ouders. Ik heb geen mening zegt maar liefst 48%, alleen bij theaterouders denkt 42% dat kinderen het meest van elkaar leren, de muziek- en dansouders geloven er niet in, nee zegt 46% hiervan.

4.3 Communicatie met ouders

Wat mijn kind leert moet toetsbaar zijn zegt 29% van de dansouders en 13% van de muziekouders. Slechts 4,5% van de andere ouders zijn het daar mee eens. Op de vraag of een 10-minutengesprekje elk jaar wenselijk was kwamen de volgende verschillen naar boven:

10-minutengesprekje	?	ja	nee
BK	10%	38%	52%
DK	18%	53%	29%
MK	18%	65%	18%
TK	21%	21%	58%

tabel 8: willen ouders een 10-minutengesprek? N=105

Weten ouders genoeg over de cursus? Nee, zegt 23% van de muziekouders, 16% van de theaterouders, 6% van de dans- en 3% van de beeldende ouders. Van de muziekouders weet 60% wel genoeg, van de theaterouders 63% en de overigen genoeg, nl. meer dan 86%.

Wil men meer weten over de visie: ja zegt 37% en nee, zegt 42% van de ouders, een enkele keer geeft men aan dat men het al weet, meer is niet nodig

Een open vraag om nuanceren kwijt te kunnen was: Wat wil men nog weten of Wat wil men nog kwijt. De meest opvallende opmerkingen waren dat veel muziekouders nog niet weten of hun verwachtingen waargemaakt worden, en een aantal mensen vindt de vragen niet genuanceerd genoeg (bijlage 8).

4.4 Wat vinden docenten belangrijk, een kwantitatief onderzoek

Er zijn in Scholen in de Kunst schoolleerplannen (bijlagen 10) voor het theatercurriculum, de danscurriculum en voor de Muziekfabriek (een oriëntatiecursus voor muziek). Daarnaast schrijven docenten soms ook hun eigen lesplannen en daar zijn grote verschillen in. Er bestaan tot op het kwartier uitgeschreven lesplannen tot en met globale lesideeën voor een jaar, of lesplannen in het hoofd. Dit heeft geen relatie met de ervaring van de docent.

schrijf je zelf je lesplannen	ja	nee	soms
beeldende kunsten	50%	50%	0%
dans	50%	50%	0%
muziek	60%	20%	20%
theater	100%	0%	0%

tabel 9: schrijven docenten lesplannen. N=20

Hoe belangrijk vinden docenten plezier in de cursus:

vakgroep	belangrijk	heel belangrijk
beeldende kunsten	25%	75%
dans	50%	50%
muziek	0%	100%
theater	0%	100%

tabel 10: hoe belangrijk vinden docenten plezier in de les? N=20

Het woord hobby heeft voor de docenten verschillende betekenissen, 26% van de docenten beeldend vindt het niet belangrijk dat de cursus een hobby is voor kinderen, maar het moet niet hetzelfde zijn als op school (89%).

Kinderen worden gelukkig op de cursus volgens 89%. De mogelijkheid dat kinderen er hun beroep van kunnen maken is voor alle dansdocenten (100%) belangrijk tot zelfs zeer belangrijk, muziek 20% en beeldende kunsten 26%, en 50% van de theaterdocenten heeft daar geen mening over. Bij dans vindt 25% het leuk als een kind beroemd zou worden. Kinderen maken belangrijke dingen mee in de cursus zegt 74%, ze maken leuke dingen mee zegt 100%. Het is voor bijna 90% van de docenten van alle disciplines belangrijk dat dat kinderen technieken leren en met materiaal leren werken.

Hoe belangrijk (in de schaal 1 tot en met 5) is het voor kinderen dat de cursus hen het volgende oplevert volgens de docenten in tabel 11.

hoe belangrijk vinden hoeveel % docenten dit	1	2	3	4	5
kinderen worden socialer	0%	5%	15%	60%	20%
kinderen leren meer durven	0%	0%	10%	55%	35%
kinderen krijgen meer fantasie	0%	0%	5%	35%	60%
kinderen worden zelfbewuster	0%	0%	5%	55%	40%
kinderen worden creatiever	0%	0%	10%	40%	50%
kinderen kunnen hun energie kwijt	0	5%	47%	47%	0%

tabel 11: wat vinden docenten belangrijk. N=20

89% van de docenten geeft eerst een uitleg voor ze beginnen, het is belangrijk dat kinderen van een echte kunstenaar leren 74%. Zelf iets bedenken en dan maken, dansen of spelen, en dingen zelf uitproberen is heel belangrijk zeggen alle docenten.

hoeveel % docenten zegt ja/nee op de volgende stelling	?	ja	ja/nee	nee
een kind mag zelf bepalen wat hij leert	16%	5%	26%	53%
een kind leert van de omgeving	10%	85%		5%
een kind leert van kinderen		100%		
veel spullen is nodig om mee te oefenen	5%	85%		11%
een kind hoeft niet van te voren te weten wat hij van een oefening leert	5%	55%	5%	0%

tabel 12: wat vinden docenten belangrijk. N=20

Hoe belangrijk vinden docenten het jaarlijks presenteren aan publiek?

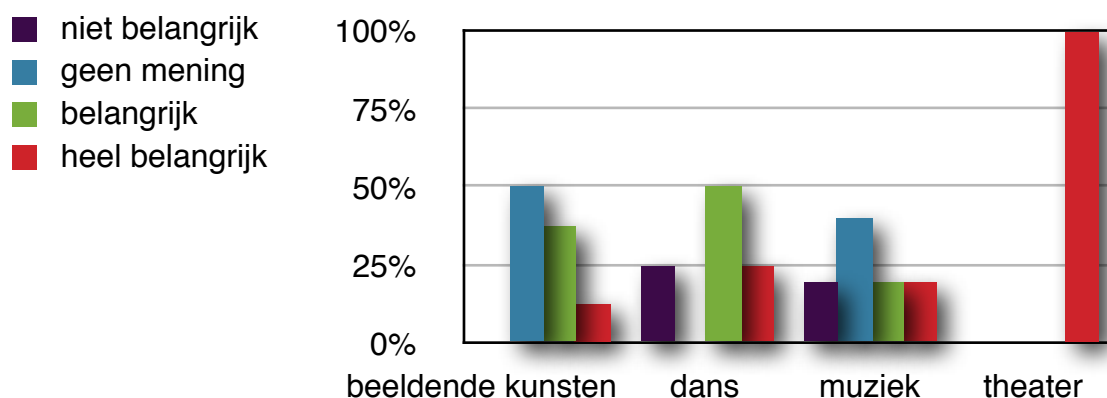

diagram 9: Hoe belangrijk vinden hoeveel % docenten het jaarlijks presenteren aan publiek, uitgesplitst per discipline. N=20

4.5 Wat vinden docenten belangrijk, een kwalitatief onderzoek

De antwoorden van de 18 docenten op de open vragen zijn gerubriceerd en vervolgens is in excel geturfd of de docent scoort op een van de rubrieken. In bijlage 11 is te zien hoe er gescoord is. Wat betreft de belangrijkste lesdoelen en nevensdoelen werden de volgende doelen in tabel 12 en 13 het meest genoemd.

vijf belangrijkste lesdoelen		
creativiteitsontwikkeling	16	(88%)
aanleren technieken/vaardigheden	18	(100%)
kennismaking kunstuitingen	12	(67%)
samenwerken met anderen	15	(83%)
zelfstandigheid en zelfvertrouwen	18	(100%)

tabel 13: de vijf belangrijkste lesdoelen van docenten. N=18

vijf belangrijkste nevensdoelen		
Communicatie	11	(61%)
Plezier hebben in bezig zijn met kunst	15	(83%)
discipline en wilskracht	8	(45%)
Leren improviseren	10	(56%)
Leren omgaan met en uiten van je emoties	13	(72%)

tabel 14: de vijf belangrijkste nevensdoelen van docenten. N=18

Lesmethodes worden door 2 muziek-, 2 dans- en 1 beeldende kunstdocent gebruikt. Alleen muziek werkt met huiswerk. De lesvormen zijn vooral individueel, in groepen en zelfstandig werken. Alle docenten gebruiken een lesstructuur met een introductie, kern en afsluiting, maar slechts 4 docenten noemen een uitnodigende introductie als belangrijk onderdeel en 4 docenten zeggen af te sluiten met een feedbackronde. In de opbouw door het jaar heen wordt opbouw in het aanleren van vaardigheden, diversiteit in materialen genoemd en het werken naar een presentatie. De vorm van de lesopbouw is maar voor 2 docenten een rechte lijn, 9 docenten noemen de spiraal (cyclische structuur) als vorm die bij hen past. Creativiteit wordt concreet ontwikkeld door een grote diversiteit aan werkvormen, opdrachten en materialen; eigen inbreng door de kinderen wordt door 3 docenten genoemd en een inspirerende omgeving wordt door 2 docenten genoemd als voorbeeld van creativiteitsontwikkeling. Er wordt gewerkt

aan de zelfbewustzijn van de kinderen gewerkt door de kinderen de keuze te laten over de uitvoering van de opdracht, en daar samen of in de groep over te praten, feedback geven wordt door 9 docenten genoemd. Leren presenteren en het geven van specifieke opdrachten worden door beiden door 1/3 van de docenten genoemd als mogelijkheid om het zelfbewustzijn te vergroten. Er kleeft een nadeel aan rubriceren, het is subjectief, er wordt geïnterpreteerd. Het voordeel is de verwerkbaarheid van de antwoorden. De verschillende docenten hebben hun eigen vakjargon. Zelfs binnen de disciplines bestaan er verschillen in taal om uit te drukken wat belangrijk is. De lesobservaties werden door de betreffende docent gelezen om te controleren of de observatie klopt met diens beeld van de les, het rubriceren zou ook teruggekoppeld kunnen worden aan de docent, maar het ontbreekt hier aan tijd. In de volgende visiebijeenkomst kan hier verder op in gegaan worden. We kunnen dan bespreken of dit inderdaad de belangrijkste doelen van de afdeling Kunst voor Kinderen zijn. Het rubriceren is gedaan met medewerking van oud inspecteur voor onderwijs Baaijens, hij heeft eerder al meegewerkt aan klanttevredenheidsonderzoeken bij Scholen in de Kunst. Zo is gepoogd de objectiviteit te waarborgen.

4.6 Visiebijeenkomsten.

Het doel van de visiebijeenkomsten is om tot een gezamenlijke visie te komen in de afdeling Kunst voor Kinderen. Voor dit onderzoek is het een ondersteuning bij de beeldvorming, een nuancering en een verdieping van de vragenlijsten. De visiebijeenkomst begint bij de inspiratie van de docenten. De vragen die hier gesteld werden zijn: *Wie was jouw voorbeeld als docent, en waarom? Wat vind je het belangrijkste doel van je cursus?* Met deze vragen kom je tot de kern van het lesgeven, waarom geef je les, waartoe moet het leiden, waar ben je trots op? Het gaat dan om de persoonlijke waarden en uitgangspunten. Ik heb daarom geen notulist meegenomen, dat zou de bijeenkomst teveel gewicht geven, de intimiteit misschien verstoren. Het is heel bijzonder dat in beide bijeenkomsten de docenten heel open waren en hun ziel en zaligheid in de groep kwijt wilden. Daar zijn ze uitgebreid voor gecompimenteerd. De meeste aantekeningen zijn van de tweede bijeenkomst, ik moest blijkbaar ook wat meer in mijn rol van interviewer in plaats van deelnemer komen.

Beide bijeenkomsten waren in tweeën gedeeld, de opdracht van het eerste deel was zichtbaar opgehangen. Er werd gestart met een welkom en een korte uitleg. Vervolgens werden de docenten gevraagd zichzelf als docent voor te stellen door middel van een ansichtkaart. Er lagen meer dan 40 kunstzinnige ansichtkaarten op tafel, de docenten werden hierdoor meteen uitgenodigd van hun stoel af komen om een kaart uit te zoeken. Zo werd de toon van de

bijeenkomst gezet: dit wordt geen saaie vergadering, hier moet je je van je plaats af en je verbeelding gebruiken. Docenten omschrijven zich zelf, hun sterke of bijzondere kanten, maar ook hun worstelingen: “ik ben erg aan het zoeken” of “soms voel ik me wel eenzaam als docent”. Een docent meldt “Ik zie mezelf als zowel romantisch als recalcitrant”, een andere docent begint altijd vanuit het verzamelen van dingen. De ene docent gelooft “heel erg in de veerkracht van de natuur”, een andere docent wil “het onzichtbare zichtbaar maken”. Het waren heel bijzondere bijeenkomsten. Als docenten dit soort uitspraken durven doen, dan spreekt daar heel veel betrokkenheid uit, maar ook durf, zelfvertrouwen en veiligheid. Voor het voorstellen bleek per persoon 5 minuten nodig. Op de vraag *welke leraar is jouw voorbeeld als docent, en waarom?* werd geantwoord dat docenten ‘zich gezien voelde’ door deze voorbeeldleraar, ze werden serieus genomen, deze leraar combineerde humor met streng op de inhoud, “kwaliteit is voor vol aanzien”. Een andere leraar vroeg aan de studenten: “wat willen jullie van mij leren?” De leraar liet de leerlingen hun talenten zien, maakte de passie voor kunst in hen wakker. De voorbeeldleraar ziet het bijzondere in elk kind, geeft elk kind passende aandacht, is nieuwsgierig en niet sturend, neemt leerlingen mee de wereld in. Als contrast met deze ideale leraren kwam de opleiding van een van de docenten ter sprake: hier moest elke student minutieus voldoen aan het beeld van de opleiding, er was geen ruimte voor individuele invulling. Het was zó beklemmend dat de docent bijna besloten had de opleiding te verlaten. Het gesprek komt hierdoor op hoe opleidingen soms in een cultuur vast lijken te zitten, omdat het al heel lang gaat zoals het gaat. Pas met heel veel druk is het mogelijk beweging in de dingen te krijgen. We hebben het ook over het belang van elke week op een podium staan, waardoor het gewoon wordt en je elke week door de hele school gezien wordt (ervaring van een docent). In de eerste bijeenkomst was er tijd om de invulzinnen te maken. Elke docent kreeg dezelfde zinnen die nog aangevuld konden worden. Deze werkvorm haalt de verschillen tussen docenten naar boven, en doet recht aan ieder. (bijlage 12).

Twee zinnen als voorbeeld:

Fantasie prikkel je door
 veel doen, verhalen, kunst, vragenstellen
 beelden, geluid, verhalen, vraagteken?
 je eigen fantasie te blijven prikkelen en deze te delen met..
 vragen stellen

We doen hetzelfde nog eens
 om het uit te bouwen en te verdiepen
 herhalen maar dan anders
 zeker met het werken aan uitvoeringen, maar elke keer meer verdieping
 want dat klonk geweldig

figuur 3: voorbeeld van aanvulzinnen

Pas na de korte pauze, werd het tweede deel van de bijeenkomst duidelijk gemaakt. De opdracht was: maak een poster waarin je duidelijk maakt wat het is wat je wilt bijdragen met je lessen, waartoe leidt het, wat is je belangrijkste doel. “Oei , moeilijke vraag”, was een reactie. Door er kort over te praten, dat het niet de vraag was óf je het bereikte, maar wat je wil bereiken, waar je ideaal ligt werd het mogelijk aan de opdracht te beginnen. De uitgeprinte antwoorden uit de vragenlijst met belangrijkste doelen was erg behulpzaam (bijlage 13). Hiermee werd de verbinding gelegd met de vragenlijst. De docenten kregen een A2 tekenvel, wit en stevig. De bijeenkomst was georganiseerd in een beeldend lokaal, alle benodigdheden voor het maken van een poster waren aanwezig. Er werd van alles uit de last gehaald verf, papier, krijt, stiften, tijdschriften en nog meer. Al gauw waren de docenten geconcentreerd aan het werk, de 50 minuten waren nauwelijks voldoende. Van het maakproces zijn foto's gemaakt, zo is naderhand te zien hoe docenten keuzes maken, wat eerst en daarna. De eigenheid van de docenten wordt hier visueel gemaakt, maar ook de betrokkenheid. Iedereen was heel serieus en geïnspireerd bezig. Het documenteren is een belangrijk aspect van de Reggio Emilia aanpak, het was vanzelfsprekend dat het hier ook gebruikt zou worden. Deze bijeenkomst moet immers een parallel proces zijn. Leren over een aanpak door het proces ook zelf door te lopen. Het belangrijkste wat docenten willen bijdragen met hun lessen zoals het hier genoemd en vormgegeven wordt is bijvoorbeeld het leven in je voelen stromen en genieten van dans, de docent helpt met de ontdekking dat je kunt 'vliegen', ervoor zorgen dat er aandacht en betrokkenheid is voor elkaar. Leren anders kijken naar de dingen, openstaan voor de verwondering, stimuleren dat kinderen op onderzoek uitgaan, nieuwsgierig zijn en experimenteren, de dingen van meerdere kanten leren bekijken, dezelfde werkelijkheid kan wit en zwart zijn. “Om iets uit kinderen te halen, moeten ze iets kunnen inbrengen” zegt een docent. Respect en eigenheid stimuleren, worden wie je bent, eruit halen wat mogelijk is, en er ook een feest van maken. Het kan in de les ook gaan om onder begeleiding een grens over te durven gaan, maar meestal worden er grenzen bepaald waarbinnen het experiment plaats kan vinden. Belangrijk is plezier en 'kleur' geven aan je leven, het genot van schoonheid én van lelijkheid. Hier gaat het niet meer om technieken aanleren, de doelen liggen veel hoger: we hebben het hier over zingeving en betekenis.

4.7 lerende scholen

Om een lerende school te kunnen zijn, om de cyclische onderzoekende houding van Reggio Emilia te kunnen toepassen zijn de vijf disciplines van Senge onmisbaar :

persoonlijk meesterschap

een gezamenlijke visie

mentale modellen

teamleren

systeemdenken

Een uitgebreidere toelichting op de vijf disciplines van Senge staat in bijlage 14.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE

De visie van de afdeling zoals die is omschreven door het team van managers en coördinatoren luidt:

“Kunst en kinderen horen bij elkaar. Kinderen zijn spontaan, nieuwsgierig en bovenal creatief! Via muziek, dans, theater en beeldende kunsten kun je je eigen onderzoek doen in de wereld die kunst heet. We bieden cursussen aan voor kinderen van 1 tot en met 12 jaar, passend bij hun belevingswereld, interesses en ontwikkeling. Plezier is hierbij een belangrijk ingrediënt.”

uit: brochure Scholen in de Kunst 2009-2010, p.4

De hierboven omschreven visie wordt door de docenten van de afdeling gedeeld, dat blijkt uit de onderzoeksresultaten. De docenten gaan zelfs nog wat dieper, zij komen ook tot zingeving. Hiermee meen ik antwoord te hebben op mijn onderzoeksvraag: ja, we kunnen tot een gezamenlijke visie op kunsteducatie komen. Het directe resultaat van dit onderzoek is dat we in de afdeling Kunst voor Kinderen gestart zijn met het ontwikkelen van een visie vanuit het persoonlijk meesterschap van de docenten. De visieontwikkeling verloopt in verschillende fasen, met bijbehorende acties. Jutten (2008) leert dat voor elk lerend team een passend schema te maken is (bijlage 14). In de visiebijeenkomsten is er gekeken en geluisterd naar de mentale modellen van de docenten, er werd gevraagd naar hun persoonlijk meesterschap. De disciplinegrenzen werden hier overschreden en dat is echte winst voor het denken over kunsteducatie in de afdeling Kunst voor Kinderen. Door middel van de vragenlijsten en lesobservaties zijn de kinderen en hun ouders betrokken bij de visieontwikkeling, wat vragen zij aan ons, wat vinden zij belangrijk. Vanuit dit onderzoek kunnen we verder ontwikkelen. Wat is wenselijk, hoe komen we tot de verwezenlijking van onze dromen. Hiervoor zullen we meer ingaan op de aanpak van Reggio Emilia, op werkbezoek gaan bij inspirerende instellingen zoals VillaZebra en het Muziek Centrum voor de Omroep. Vervolgens kijken we wat er mogelijk gemaakt kan worden, wat kunnen we zelf organiseren en doen om te bereiken wat we willen bereiken. Docenten moeten we in de afdeling blijven aanspreken op hun persoonlijk meesterschap. De creatieve spanning (Senge, 2008, p. 52) kan ervoor zorgen dat we de hooggespannen visie blijven koesteren en de afdeling gaandeweg richting het ideaal verandert. Met de posters die gemaakt zijn in de visiebijeenkomsten kunnen we het persoonlijk meesterschap opnieuw in beeld te brengen en de creatieve spanning op roepen. Vakkennis, kennis van leercapaciteiten van kinderen, betrokkenheid, passie en verbeelding, scherp kunnen waarnemen, kunnen reflecteren en genieten van kunst zijn competenties die

gevraagd worden bij de pedagogische aanpak van Reggio Emilia. Deze competenties zijn aanwezig bij de docenten in de afdeling, dat bleek onder andere in de visiebijeenkomsten. Om te kunnen beoordelen wat de Reggio Emilia aanpak kan bijdragen aan de visieontwikkeling, zijn de scores van antwoorden op de vragen aan kinderen, ouders en docenten naast elkaar gezet in een schema (bijlage 15). Daarnaast staat ook de vraag centraal in hoe verre we het voorbeeld van Reggio Emilia kunnen en willen navolgen. Letterlijk kopiëren is niet wenselijk. Vanuit het persoonlijk meesterschap de dromen proberen te verwezenlijken is een betere manier. Met de stelling "kunsteducatie stimuleert de ontwikkeling van kinderen" is 96% van de ouders het eens, de ervaringen die kinderen opdoen in de cursus zijn goed voor hun ontwikkeling vindt 93% van de ouders. Er bestaat blijkbaar een verschil tussen hoe de cursus een bijdrage levert aan de ontwikkeling van hun kind en wat het idealiter zou kunnen bijdragen. Het verschil is niet zo groot dat dit meteen onderzocht moet worden, maar het bestaat wel. De docenten zijn minder zelfverzekerd op dit gebied: 74% is het met de stelling 'kinderen maken in de cursus belangrijke dingen mee' eens. Dit lijkt een goed thema om eens uitgebreider in een visiebijeenkomst te bespreken. Wat maakt dat niet alle docenten het er helemaal mee eens zijn, wat maakt het minder belangrijk? Is dat omdat ze merken dat sommige kinderen niet vol overgave aan de lessen meedoen, omdat er wel eens een kind door de ouders voor een cursus aangemeld wordt terwijl het liever wat anders doet? Of is het 'maar vrijetijdsbesteding' en minder belangrijk dan de opvoeding thuis en het leren van zaakvakken op school? Dat is belangrijk om te onderzoeken voordat we stappen zetten. Opmerkelijk is ook dat alle dansdocenten (100%) het belangrijk vinden dat de kinderen met hun lessen in staat zijn er hun beroep van te maken, terwijl maar 25% van de dansdocenten vindt dat kinderen belangrijke dingen meemaken in hun lessen. Dat lijkt niet te rijmen. De ouders vinden het niet zo belangrijk dat kinderen er hun beroep van kunnen maken.

Alle docenten vinden het voor kinderen belangrijk om zelf iets te bedenken en dat te dansen, maken of spelen. De docenten vinden het allemaal belangrijk dat kinderen zelf experimenteren en onderzoek kunnen doen. Hier sluiten ze aan bij de ideeën uit Reggio Emilia. Deze 100% score is opmerkelijk hoog vergeleken met andere antwoorden. Bijvoorbeeld op de stelling 'kinderen moeten vrij zijn om te bepalen wat ze willen leren' antwoord minder dan 13% van de docenten bevestigend, en kinderen mogen slechts van 43% van de docenten vrij zijn om het te doen zoals zij willen. Hiermee sluiten de docenten niet aan bij de ideeën van Reggio Emilia. Het moet, zo lijkt het, op de manier van de docent. Hier is wel enige nuancering op zijn plaats. Docenten geven aan daar in verschillende situaties anders over te denken. Binnen de kaders van de opdracht is een kind vaak wel vrij. Dan mogen kinderen zelfs over de grenzen heen

gaan. Het verschil in opvatting kan ook te maken hebben met de creatieve spanning van het persoonlijk meesterschap. Het zou zo kunnen zijn, dat docenten het eigen initiatief, de creativiteit van kinderen wel belangrijk vinden, maar nog niet weten hoe ze dat helemaal tot zijn recht moeten laten komen in de lessen. In volgende visiebijeenkomsten kan dit uitgezocht worden.

Een goede les bestaat uit eerst een uitleg geven en daarna laten weten of het kind het goed doet, vindt 89% van de docenten. Dat wordt ook van hen verwacht door 78% van de kinderen. Bij danslessen willen alle kinderen van de docent horen of ze het goed doen, bij theater 63%, de anderen zitten daar tussen in. De kinderen die bij Scholen in de Kunst een cursus doen zijn blijkbaar nog niet gewend om zelf verantwoordelijk te zijn voor wat je leert. Het kan ook een vraag om bevestiging zijn, dat kinderen gezien willen worden. Op dit punt is een groot verschil te zien met de Reggio Emilia aanpak. Daar observeren de docenten de kinderen in de les en na een grondige reflectie in het team, bedenken ze een interventie waarvan ze verwachten dat het aansluit bij de behoefte van de kinderen. Zo krijgen kinderen de ruimte om het verloop en de richting van het proces te sturen.

Zodra kinderen weten dat nieuwsgierigheid op prijs gesteld wordt gaan ze meer vragen stellen. Of ze dat blijven doen is ook afhankelijk van het onderwijs dat ze in de rest van de week volgen. Als het contrast daarmee heel groot is werkt de aanpak minder goed. Onderzoekend gedrag wordt dan op de ene plek gestimuleerd en op een andere plek afgestraft. Contact met de ouders hierover kan verhelderend werken. Ouders stellen contact ook op prijs.

In Reggio Emilia kunnen ze meer dagen en weken achter elkaar aan een thema werken, in de cursus zit er steeds een hele week tussen. Voor een experiment of onderzoek kan dat nadelig zijn, de kinderen zijn er dan uit en moeten er eerst weer in komen. Het kan ook een voordeel zijn omdat er dan een week tussen zit om de nieuwe interventie voor te bereiden, het ontdekte van de vorige les kan zakken, er komen andersoortige ervaringen uit de week bij. Het gezamenlijk bespreken van de observaties van de kinderen in een team en bedenken welke nieuwe interventie het vervolg kan zijn, is wat lastiger. Enerzijds zijn de docenten nu niet gewend om na de les te reflecteren, slecht 20% van de docenten sluit de les af met een feedbackronde. Anderzijds is steeds 1 docent werkzaam op een cursus met 10 tot 15 kinderen. Overleg met een collega over de eigen les zoals bij *Toeval gezocht*, is niet mogelijk. Foto's maken voor de documentatie zal enige aanpassing eisen van de lesstructuur. Een deel van de oplossing ligt hierin dat de kinderen veel zelfstandiger aan het werk zijn, de aandacht van de docent zal meer gericht zijn op kleinere groepjes. Een speciale werknemer die belast is met het

documenteren is een dure en omslachtige oplossing. We zullen creatief moeten zijn, en zoeken naar een goede manier om toch te kunnen documenteren en reflecteren.

Een sterk punt van de Reggio Emilia aanpak is dat de onderwerpen niet uit een speciale geconstrueerde kinderwereld komen, maar men laat kinderen onderzoek doen in de echte wereld, op een manier die bij hen en het onderwerp past. Bij de beeldende en theatercursussen wordt al meer gewerkt vanuit deze ideeën van Reggio Emilia. De onderwerpen komen uit de 'grote mensen kunstwereld' of uit 'de echte wereld' en sluiten veelal aan bij het competente kind. Wanneer kinderen vanuit hun eigen creativiteit aan eenzelfde thema werken en onderzoek doen, worden ze gestimuleerd om van andere kinderen te leren. Dan zien ze dat er verschillen mogen zijn, dat 'elk vogeltje zingt zoals het gebekt is'. Er wordt door kinderen geëxperimenteerd en onderzoek gedaan binnen de kaders van de opdrachten. De docent praat met de kinderen over de uitkomsten, individueel en in groepjes. Als kinderen bij Scholen in de Kunst presenteren wordt er veel aandacht aan besteed, bijna net zoveel als ware het professionele kunstenaars. Het doet er toe wat kinderen ons laten zien. In die zin zijn we al heel goed op weg de droom te verwezenlijken. Ook bij dans en muziek wordt er door kinderen geïmproviseerd en geëxperimenteerd. Nog niet heel veel, maar er is een begin gemaakt en het smaakt naar meer. Het leren improviseren in dans en muzieklessen verdient wel veel meer aandacht als je beseft dat sommige professionele musici daar ook moeite mee hebben omdat dat nooit gestimuleerd werd. Voor je ongeveer 28 jaar bent zijn je hersenen nog niet af, dan kun je nog veel leren, geheugenpaden aanleggen en verbindingen leggen tussen hersengebieden. Aan die groei en ontwikkeling kunnen kunstdocenten veel bijdragen.

In de Reggio Emilia aanpak is kunst een vervoermiddel voor het onderzoek, een taal. Kunst met de grote K is niet het doel. Bij Scholen in de Kunst gaat het daar veel meer om. We leiden niet op tot kunstenaars, maar het genieten van kunstbeleving en kunstitvoering is wel een hoofddoel. Toch is ook dan de Reggio Emilia aanpak waardevol. Creativiteit, technieken leren, ervaren wat je met verschillende materialen kunt doen is in alle disciplines belangrijk en juist dan is de eigen inbreng van kinderen heel belangrijk. We kunnen een goede verbinding leggen tussen de verschillende rollen van kinderen (publiek, ontwerper en uitvoerder) en aansluiten bij de echte kunstwereld wanneer we kinderen laten kijken en luisteren naar de grote kunst en vervolgens zelf aan het werk laten gaan in reactie op die grote kunstenaars. Goede observaties levert informatie welke kunst dat dan op dat moment voor die groep kinderen moet zijn.

De theorie van de 3 pedagogen (kinderen zelf, de omgeving en de ouders) is bij veel docenten en ouders niet bekend. Men legt veel verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van kinderen bij zichzelf en andere volwassenen. Die verantwoordelijkheid ligt daar ook, maar het is meer de

verantwoordelijkheid om de juiste keuzes te maken en de andere pedagogen er bewust bij te betrekken. Dan kunnen kinderen lekker hun energie kwijt, doordat ze uitgedaagd worden na te denken, onderzoek te doen, vragen te stellen, te experimenteren, zelfbewust te worden en dus ook zelfverzekender te worden². Een gezamenlijke visie op kunsteducatie en kunstonderwijs in de afdeling Kunst voor Kinderen is in ontwikkeling. Er is nog geen visie genoteerd in de bijeenkomst. In de vervolgbijeenkomsten zullen we een visie vaststellen en daarna steeds bijstellen. Een visie ontwikkelt mee met de ambities. Uit het onderzoek meen ik te kunnen voorspellen dat de Reggio Emilia aanpak zeker een bijdrage gaat leveren aan de afdeling als we de docenten kunnen blijven aanspreken op hun persoonlijk meesterschap. In eerste instantie zal deze aanpak inspirerend zijn voor de lessen aan kinderen van 1 tot en met 7 jaar. (kinderen die in groep 2 van het primair onderwijs zitten) Het is mij nog niet duidelijk waarom alle experimenten na deze leeftijd stoppen, creativiteitsontwikkeling en onderzoek mogen doen is daarna ook nog belangrijk voor kinderen.

² Wat me erg heeft verbaasd, is dat voor jezelf opkomen, bij allen, kinderen en volwassenen, zo laag scoort: rond de 45%. Voor jezelf opkomen heeft een negatieve bijklank, is men bang dat je dan over de grens van de ander heen gaat, of is dit de calvinistische boodschap: niet boven het maaiveld uitkomen? In de vervolgbijeenkomsten kan deze uitspraak toegelicht worden.

HOOFDSTUK 6 ONDERZOEKSEVALUATIE

Inspirerend leidinggeven aan innovatie heet de masteropleiding waar dit onderzoek een deel van uitmaakt. Ik had al enige jaren ervaring als projectleider kinderen in de afdeling Beeldende Kunsten. Sinds 2008 bestaat de afdeling Kunst voor Kinderen en ben ik coördinator van alle disciplines (beeldende kunsten, dans, muziek en theater) binnen de afdeling. Als leidinggevende stuur ik het liefst en het meest inspirerend vanuit de inhoud. Daar gaat dit onderzoek ook over en daar ligt mijn eigen persoonlijk meesterschap. In het eerste jaar van de master ben ik op zoek gegaan naar mijn sterke en minder sterke kanten. Ik kwam mezelf tegen, ik nam teveel taken op me en was niet in staat om de hoge werkdruk in de afdeling goed te managen. Door beter prioriteiten te leren stellen gaat het nu beter, dit onderzoek heeft me daarbij geholpen. Niet in de zin dat de werkdruk afnam, maar in de zin dat ik bezig ben geweest met mijn hoofdtaak. Ik wil me vooral bezighouden met de visieontwikkeling en innovatie binnen de afdeling, daar ligt mijn sterke kant. Het onderzoek is wel erg ambitieus en groot van omvang. Maar het thema vraagt daar ook om en ik realiseerde me dat ik niet snel weer de kans zou krijgen om het zo aan te pakken en de visieontwikkeling in de afdeling goed in de steigers te zetten. Samen aan het werk, samen filosoferen, samen dromen creëren dat is wat ik wil. Het ging niet vanzelf. De hoge werkdruk bestaat niet alleen bij de leiding van de afdeling, bijna heel Scholen in de Kunst heeft daar last van. Het is onderdeel van de cultuur van de instelling, en van de sector Kunst en Cultuur. De betrokkenheid en passie van mensen met en voor hun werk maakt dat ze er voor gaan. Ik heb moeite moeten doen om de vragenlijsten zoveel als mogelijk terug ingevuld te krijgen, kunstdocenten vinden het lastig om zich in een vragenlijst neer te zetten. Het waren vragen die er toe doen, daar moest men even voor gaan zitten. Tussen alle andere dingen die ook belangrijk waren zoals de opening van de nieuwe locatie is het toch gelukt 20 van de 23 lijsten ingevuld retour te krijgen. Ik vond het een hele klus om de vragen op te stellen en daar een goede variant van te maken voor ouders en de kinderen, maar het was ook een uitdaging om dat consistent te doen. Achteraf zie ik ook wat verbeterpunten, niet alle vragen kunnen naast elkaar gelegd worden, dan is er geen antwoord van alle onderzoeksgroepen. Bijvoorbeeld de vraag *het is belangrijk om eerst een uitleg te geven voor je begint* heb ik niet aan ouders gesteld. Het is niet erg, maar het was wel beter geweest. Het

verwerken van de gegevens was vooral veel werk, het maken van kruisvergelijkingen en het uitrekenen van de significantie vond ik lastig om uit te zoeken, maar het werd al snel een handeling. Het excelprogramma is goed ingericht op dit soort onderzoeken. Het was een enorme tijdrovende klus, maar noodzakelijk om de onderdelen met elkaar te kunnen vergelijken. Niet alle kruisvergelijkingen zijn getoetst op de betrouwbaarheid, soms heb ik dat achterwege gelaten omdat de praktijksituatie al duidelijk genoeg was. Zo is het voor de hand liggend dat je de wens om te presenteren per discipline wilt weten. Dans, muziek en theater zijn echte podiumkunsten, de uitkomsten waren wel heel verassend. Het is goed om regelmatig aan kinderen te vragen wat ze nu eigenlijk willen leren bij ons, we moeten ze serieus nemen. De lesobservaties waren heel informatief en inspirerend om te doen. De docenten waren eigenlijk bijna allemaal heel blij dat ik kwam kijken. Het was soms ook wel spannend voor ze, dat vertelden ze me dan soms ook. Overwegend stond het gevoel van erkenning en waardering op de voorgrond. Dat was ook een openbaring, veel in lessen kijken deden we nooit. Daar was geen tijd voor, men geloofde en vertrouwde het wel. Als er geen klachten zijn gaat het wel goed. Bij de visieontwikkeling hoort naar mijn idee ook dat we bij elkaar in de les gaan kijken, dat we een goed feedbacksysteem gaan opzetten. Weerstand heb ik ook gemerkt, men had geen tijd, was wel erg verkouden, moest van alles en nog wat. Tot op zekere hoogte heb ik druk uitgeoefend, doorslaggevend was het daarbij of een docent in de afdeling werkt of niet. Ik heb ook het vertrouwen gehad dat het een volgende keer wel lukt iemand er bij te betrekken. Daar ben ik nog steeds van overtuigd, de reacties na de visiebijeenkomsten waren zo positief, dat moet goed komen. Ik vind het wel een uitdaging om een structuur te vinden die een oplossing biedt voor het gebrek aan tijd binnen de aanstelling. Misschien is het goed om over de hele afdeling projectweken in te voeren, zodat docenten in werktijd aan visiebijeenkomsten kan deelnemen, terwijl de cursusgroepen aan een project meedoen onder leiding van een andere docent. Het was heel bevredigend om het onderzoek te doen, er was behoefte aan. Docenten willen hun ervaringen, hun frustraties, hun dromen graag delen. Zeker in een instelling als Scholen in de Kunst, waar alle docenten los van elkaar aan het werk zijn en elkaar niet vaak uitgebreid spreken over doelstellingen, is dat belangrijk om te organiseren. Het is inspirerend om samen te werken aan innovatie en professionalisering. Docenten delen deze passie. Ik merkte dat ik ook moest groeien in mijn rol als interviewer, bij de eerste visiebijeenkomst heb ik te weinig aantekeningen gemaakt om goed verslag te kunnen doen. Het invullen van de observatieformulieren kostte ook wat oefening. Oordeelloos beschrijven is lastig als je zelf docent geweest bent. Erg inspirerend vond ik het om theorieën te bestuderen en te lezen welke onderzoeken er gedaan zijn op het gebied van de werking van hersenen, de rol van

kunsteducatie in de ontwikkeling van kinderen. Ik denk dat over 5 jaar de cursussen voor jonge kinderen (tot groep 3) in de afdeling Kunst voor Kinderen veel meer laboratoria zullen zijn, proeftuintjes waar kinderen de kunsten kunnen onderzoeken, waar kinderen de kneepjes van het vak ontdekken en ervaren. Ze zullen plezier hebben in de kunstbeoefening, leren kijken en luisteren naar kunst, zodat ze de rijkdom van het leven ervaren en zich kunnen verwonderen.

LITERATUURLIJST

- Brandhof, J.W. (2009). *Leer als een speer*. Den Haag: Sdu uitgevers bv.
- Bremmer, M. & Huisingsh, A. (2006) *Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan*. onderzoek naar muziekonderwijs dat aansluit bij het beeld van het competente kind, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. [electronische uitgave]
- Buzan, T. & Buzan, B. (2007) *Mindmappen*. Pearson Education Benelux B.V.
- Dijkgraaf, R. (2009) De wereld van begrip en verwondering, In Huisingsh, A., Hulshoff Pol, R. & Bomen, E. van den. *Toeval gezocht. Kunst, kunstenaars en jonge kinderen* (pp 73-80). Rotterdam: Lemniscaat.
- Dirkse-Hulscher, S. & Talen, A. (2007). *Het groot werkvormen boek*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Fullan, M. (2009). *De zes geheimen van Verandering*. Vlissingen: Bazalt.
- Gardner, H. (2008). *Soorten intelligentie*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.
- Harinck, F. (2008). *Basisprincipes Praktijkonderzoek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant - Uitgevers n.v.
- Hilst, A. van der, (2007). *Voorbij de kaders*. Utrecht: Agiel.
- Honing, H. (2009). *Iedereen is muzikaal*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Huisingsh, A. (2008). *Zicht op Reggio Emilia*. Cultuurnetwerk Nederland. [electronische uitgave]
- Huisingsh, A., Hulshoff Pol, R. & Bomen, E. van den (red.) (2009). *Toeval gezocht. Kunst, kunstenaars en jonge kinderen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Jutten, J. (2008). *Systeemdenker in actie*. Echt: Natuurlijk Leren.
- Mastenbroek, W. (2008). *Verandermanagement*. Heemstede: Holland Business Publications.
- Meeuwig, M. & Scheepers, W. & Werf van der, T. (2007). *Sporen van Reggio, een introductie in de Sporen-pedagogiek*. Amsterdam: SWP.
- Mieras, M. (2009) Kunst als slijpsteen voor het brein. In Huisingsh, A., Hulshoff Pol, R. & Bomen, E. van den . *Toeval gezocht. Kunst, kunstenaars en jonge kinderen*. (pp 113-120) Rotterdam: Lemniscaat.
- Senge, P. (2008). *Lerende scholen*. Den Haag: Academic Service.
- Spaggiari, S. & Rinaldi, C. (1997). *I cento linguaggi dei bambini/ the hundred languages of children*. Reggio Emilia: Reggio Children.
- (2006) *Zicht op het nieuwe leren en cultuureducatie*. Cultuurnetwerk Nederland.[electronische uitgave]

BIJLAGEN

- 1 vragenlijst docenten
- 2 vragenlijsten kinderen en ouders
 - 2a beeldende kunsten
 - 2b dans
 - 2c muziek
 - 2d theater
- 3a brief
- 3b vragenlijst voor ouders
- 4 excel vragen ouders en kinderen
- 5 excel vragenlijst docenten
- 6 observatie formulier
- 7 ingevulde observatieformulieren
- 8 verwachtingen en opmerkingen ouders
- 9 verwachtingen kinderen
- 10 schoolleerplannen
- 11 gerubriceerde antwoorden van docenten op open vragen
- 12 invulzinnen
- 13 belangrijkste lesdoelen door docenten omschreven
- 14 Senge
- 15 visieontwikkeling in schema
- 16 scores van antwoorden

VRAGEN AAN KUNSTVAKDOCENTEN

1. In welke vakgroep werk je:

muziek
theater
dans
beeldende kunsten

2. wat is(zijn) je opleiding(en):

3. hoe lang geef je les:

4. Zijn jouw lessen geïnspireerd door een pedagoog, visie of stroming?
Zo ja, welke?

5. Schrijf je zelf je leerplan en lesplannen? Ja / nee
Wil je een kopie meesturen?

6. Hoe vaak stel je dat bij?

7. Wat zijn de 5 belangrijkste lesdoelen voor jou?

8. Wat zijn de 5 belangrijkste nevensdoelen?

9. Welke lesvormen hanteer je? En wat zijn de meest voorkomende

10. Welke structuur breng je aan in je les, hoe is de opbouw per les?

11. Hoe is de opbouw door het jaar heen?

12. Welke vorm past bij jouw lessenopbouw:

een rechte lijn

een spiraal

.....

toelichting

13. Kun je een concreet voorbeeld geven waarin je werkt aan creativiteitsontwikkeling van de leerling/cursist?

14. Kun je een concreet voorbeeld geven waarin je werkt aan zelfbewustzijn van de leerling/cursist?

15. Wat vind je het belangrijkste doel van je cursus, hoe is dat concreet te zien in je lessen?

Ik heb de kinderen en ouders ook vragen gesteld, wil je deze vragen ook nog beantwoorden?

16. Wil je aangeven wat je meer of minder belangrijk vindt

1 totaal onbelangrijk - 2 onbelangrijk - 3 niet zo belangrijk - 4 belangrijk - 5 heel belangrijk

in de cursus is plezier heel belangrijk	1 2 3 4 5
een cursus moet een hobby voor kinderen zijn	1 2 3 4 5
in de cursus leren kinderen dingen die ze niet op school kunnen leren	1 2 3 4 5
in de cursus wil ik kinderen nieuwe spel-/dans-/muziek-/ beeldende technieken aanleren	1 2 3 4 5
in de cursus wil ik kinderen met materialen en gereedschappen/ rekwisieten en decors/ verschillende instrumenten leren werken /spelen	1 2 3 4 5
in de cursus leer ik kinderen specifieke vaardigheden zodat ze er eventueel hun beroep van zouden kunnen maken	1 2 3 4 5
van de cursus worden kinderen socialer	1 2 3 4 5
ik vind het leuk als kinderen in de cursus later beroemd worden	1 2 3 4 5
door de cursus durven kinderen meer	1 2 3 4 5
door de cursus krijgen kinderen meer fantasie	1 2 3 4 5
door de cursus worden kinderen zelfbewuster	1 2 3 4 5
door de cursus leren kinderen beter voor zichzelf opkomen	1 2 3 4 5
in de cursus worden kinderen creatiever	1 2 3 4 5

in de cursus kunnen kinderen lekker hun energie kwijt	1 2 3 4 5
het is belangrijk voor een kind om elk jaar aan publiek te tonen wat hij/zij kan	1 2 3 4 5
in de cursus maken kinderen belangrijke dingen mee	1 2 3 4 5
in de cursus maken kinderen leuke dingen mee	1 2 3 4 5
van de cursus worden kinderen heel gelukkig	1 2 3 4 5

17. Omcirkel wat je van de stellingen vindt.

In de cursus moeten kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

De docent laat weten of een kind het goed doet

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Een cijfer krijgen is wel fijn voor een kind

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

De docent leert kinderen de belangrijke dingen goed te doen

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Het is belangrijk om van een echte kunstenaar/danser/acteur/musicus te leren

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Een kind moet meer kunnen lezen, zien of horen over een onderwerp van de les

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Een kind moet zelf kunnen bepalen wat hij leren wil

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Een kind leert ook heel veel van de dingen en dieren om ons heen

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Kinderen leren ook heel veel van de andere kinderen

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk voor een kind

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren

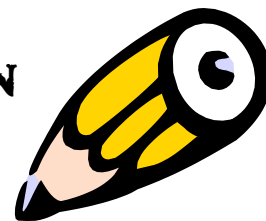
JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind

JA 😄 / weet niet / ☹️ NEE

Dank je wel voor je medewerking, Erna Huppelschoten

VRAGENLIJST VOOR KINDEREN VAN DE KINDERACADEMIE

Wil je deze vragen beantwoorden:

WELKE cursus doe je: ☐ kinderatelier/ ☐ kunstmest/
☐ tekenen en schilderen/ ☐ kunsthutspot/ ☐ van photoshop tot
videoanimatie

IN welke groep zit je op school: ☐ 1 / ☐ 2 / ☐ 3
☐ 4 / ☐ 5 /
☐ 6 / ☐ 7 / ☐ 8

WIE heeft de cursus uitgekozen

- ☐ ik
☐ mijn ouder(s)
☐ wij samen

WAT hoopte je te doen voordat je eraan begon .

.....

.....

.....

.....

KLOPT dat met wat je nu in de cursus doet?.

- ☐ ja
☐ nee

ALS jij mag kiezen, wat zou je dan willen leren in deze cursus.....

.....

.....

.....

.....

.....

WAT vind jij het aller belangrijkste van de cursus?

omcirkel wat jij vindt:

 = vind ik helemaal niet belangrijk!

 = vind ik niet zo belangrijk

 = eh, weet ik niet

 = vind ik wel belangrijk

 != vind ik héél erg belangrijk!

de cursus moet leuk zijn

op de cursus wil ik andere dingen
leren dan op school

op de cursus wil ik nieuwe
technieken leren

op de cursus wil ik met verschillende
materialen en gereedschappen leren werken

op de cursus leer ik samenwerken

door de cursus word ik misschien
later beroemd

op de cursus wil ik meer leren
durven

op de cursus leer ik mijn fantasie
gebruiken

op de cursus leer ik waar ik goed
en niet zo goed in ben

op de cursus leer ik beter
voor mezelf opkomen

op de cursus kan ik lekker mijn
energie kwijt

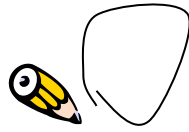
ik wil elk jaar aan publiek
kunnen laten zien wat ik geleerd heb

van de cursus word ik heel gelukkig

Vind je dit ook?

, omcirkel wat je ervan vindt.

De cursus is mijn hobby

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Samenwerken is leuker dan in je eentje werken

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

In de cursus wil ik vrij zijn om te doen hoe ik het wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil van de docent weten of ik het goed doe

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Eigenlijk wil ik wel een cijfer

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil eerst een uitleg voor ik begin

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik vind het belangrijk om van een echte kunstenaar te leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil graag meer lezen of horen over een onderwerp

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil zelf bepalen wat ik leren wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de dingen en dieren om mij heen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de andere kinderen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Zelf iets bedenken en dan maken is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik hoef van te voren niet te weten wat ik van een oefening ga leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

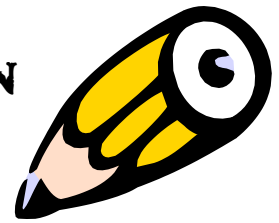
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Dank je wel voor je hulp,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor kinderen

VRAGENLIJST VOOR KINDEREN VAN DANS

Wil je deze vragen beantwoorden:

WELKE cursus doe je: ☐ kinderdans/ ☐ ballet/
☐ dansmix/ ☐ doggies

IN welke groep zit je op school: ☐ 1 / ☐ 2 / ☐ 3
☐ 4 / ☐ 5 /
☐ 6 / ☐ 7 / ☐ 8

WI E heeft de cursus uitgekozen

 ☐ ik
☐ mijn ouder(s)
☐ wij samen

WAT hoopte je te doen voordat je eraan begon .

.....

.....

.....

.....

KLOPT dat met wat je nu in de cursus doet?.

 ☐ ja
☐ nee

ALS jij mag kiezen, wat zou je dan willen leren in deze cursus.....

.....

.....

.....

.....

.....

WAT vind jij het aller belangrijkste van de cursus?

omcirkel wat jij vindt:

= vind ik helemaal niet belangrijk!

= vind ik niet zo belangrijk

= eh, weet ik niet

= vind ik wel belangrijk

!= vind ik héél erg belangrijk!

de cursus moet leuk zijn	!
op de cursus wil ik andere dingen leren dan op school	!
op de cursus wil ik leren dansen als een ballerina	!
op de cursus wil ik lenig worden	!
op de cursus leer ik samenwerken	!
door de cursus word ik misschien later beroemd	!
op de cursus leer ik meer durven	!

op de cursus leer ik mijn fantasie
gebruiken

op de cursus leer ik waar ik goed
en niet zo goed in ben

op de cursus leer ik beter
voor mezelf opkomen

op de cursus kan ik lekker mijn
energie kwijt

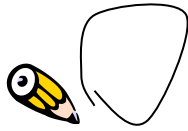
ik wil elk jaar aan publiek
kunnen laten zien wat ik geleerd heb

van de cursus word ik heel gelukkig

Vind je dit ook?

, omcirkel wat je ervan vindt.

De cursus is mijn hobby

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Samenwerken is leuker dan in je eentje werken

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

In de cursus wil ik vrij zijn om te doen hoe ik het wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil van de docent weten of ik het goed doe

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Eigenlijk wil ik wel een cijfer

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil eerst een uitleg voor ik begin

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik vind het belangrijk om van een echte danser te leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil graag meer lezen of horen over een onderwerp in de cursus

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil zelf bepalen wat ik leren wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de dingen en dieren om mij heen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de andere kinderen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Zelf iets bedenken en dan dansen maken is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Veel attributen om mee te oefenen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik hoef van te voren niet te weten wat ik van een oefening ga leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

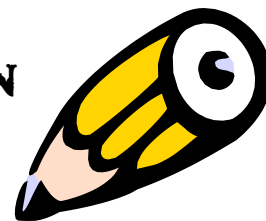
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Dank je wel voor je hulp,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor kinderen

VRAGENLIJST VOOR KINDEREN VAN MUZIEKFABRIEK

Wil je deze vragen beantwoorden:

WELKE cursus doe je: ☐ muziekfabriek 1.0/ 2.0/ 1.2/
☐ muziek in beweging/ ☐ muziekhutspot

IN welke groep zit je op school: ☐ 1 / ☐ 2 / ☐ 3
☐ 4 / ☐ 5 /
☐ 6 / ☐ 7 / ☐ 8

WIE heeft de cursus uitgekozen

- ☐ ik
☐ mijn ouder(s)
☐ wij samen

WAT hoopte je te doen voordat je eraan begon

.....

.....

.....

.....

KLOPT dat met wat je nu in de cursus doet?.

- ☐ ja
☐ nee

ALS jij mag kiezen, wat zou je dan willen leren in deze cursus.....

.....

.....

.....

.....

.....

WAT vind jij het aller belangrijkste van de cursus?

omcirkel wat jij vindt:

= vind ik helemaal niet belangrijk!

= vind ik niet zo belangrijk

= eh, weet ik niet

= vind ik wel belangrijk

!= vind ik héél erg belangrijk!

de cursus moet leuk zijn

op de cursus wil ik andere dingen
leren dan op school

op de cursus wil ik liedjes leren
en muziek maken

op de cursus wil ik op muziek-
instrumenten leren spelen

op de cursus leer ik samenwerken

door de cursus word ik misschien
later beroemd

op de cursus leer ik meer durven

op de cursus leer ik mijn fantasie
gebruiken

op de cursus leer ik waar ik goed
en niet zo goed in ben

op de cursus leer ik beter
voor mezelf opkomen

op de cursus kan ik lekker mijn
energie kwijt

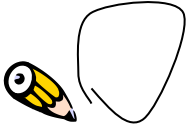

ik wil elk jaar aan publiek
kunnen laten zien wat ik geleerd heb

van de cursus word ik heel gelukkig

Vind je dit ook? , omcirkel wat je ervan vindt.

De cursus is mijn hobby

JA / weet niet / NEE

Samenwerken is leuker dan in je eentje werken

JA / weet niet / NEE

In de cursus wil ik vrij zijn om te doen hoe ik het wil

JA / weet niet / NEE

Ik wil van de docent weten of ik het goed doe

JA / weet niet / NEE

Eigenlijk wil ik wel een cijfer

JA / weet niet / NEE

Ik wil eerst een uitleg voor ik begin

JA / weet niet / NEE

Ik vind het belangrijk om van een echte musicus te leren

JA / weet niet / NEE

Ik wil graag meer lezen of horen over een onderwerp in de cursus

JA / weet niet / NEE

Ik wil zelf bepalen wat ik leren wil

JA / weet niet / NEE

Ik leer ook heel veel van de dingen en dieren om mij heen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de andere kinderen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Zelf iets bedenken en dan muziek maken maken is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Veel attributen om mee te oefenen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik hoef van te voren niet te weten wat ik van een oefening ga leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

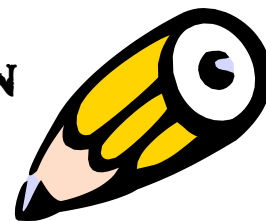
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Dank je wel voor je hulp,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor kinderen

VRAGENLIJST VOOR KINDEREN VAN THEATER

Wil je deze vragen beantwoorden:

WELKE cursus doe je: ☐ toneelklas/ ☐ theaterklas/
☐ musicalklas/ ☐ toneelhutspot

IN welke groep zit je op school: ☐ 1 / ☐ 2 / ☐ 3
☐ 4 / ☐ 5 /
☐ 6 / ☐ 7 / ☐ 8

WI E heeft de cursus uitgekozen

- ☐ ik
☐ mijn ouder(s)
☐ wij samen

WAT hoopte je te doen voordat je eraan begon .

.....

.....

.....

.....

KLOPT dat met wat je nu in de cursus doet?.

- ☐ ja
☐ nee

ALS jij mag kiezen, wat zou je dan willen leren in deze cursus.....

.....

.....

.....

.....

.....

WAT vind jij het aller belangrijkste van de cursus?

omcirkel wat jij vindt:

 = vind ik helemaal niet belangrijk!

 = vind ik niet zo belangrijk

 = eh, weet ik niet

 = vind ik wel belangrijk

 != vind ik héél erg belangrijk!

de cursus moet leuk zijn	 !
op de cursus wil ik andere dingen leren dan op school	 !
op de cursus wil ik leren spelen dat ik iemand anders ben	 !
op de cursus wil ik een echt toneelstuk leren maken	 !
op de cursus leer ik samenwerken	 !
door de cursus word ik misschien later beroemd	 !

op de cursus wil ik meer leren
durven

op de cursus leer ik mijn fantasie
gebruiken

op de cursus leer ik waar ik goed
en niet zo goed in ben

op de cursus leer ik beter
voor mezelf opkomen

op de cursus kan ik lekker mijn
energie kwijt

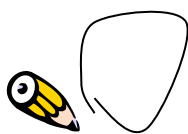
ik wil elk jaar aan publiek
kunnen laten zien wat ik geleerd heb

van de cursus word ik heel gelukkig

Vind je dit ook?

, omcirkel wat je ervan vindt.

De cursus is mijn hobby

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Samenwerken is leuker dan in je eentje werken

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

In de cursus wil ik vrij zijn om te doen hoe ik het wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil van de docent weten of ik het goed doe

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Eigenlijk wil ik wel een cijfer

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil eerst een uitleg voor ik begin

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik vind het belangrijk om van een echte toneelspeler te leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil graag meer lezen of horen over een onderwerp in de cursus

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik wil zelf bepalen wat ik leren wil

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de dingen en dieren om mij heen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik leer ook heel veel van de andere kinderen

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Zelf iets bedenken en dan spelen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Veel spullen om mee te oefenen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Ik hoef van te voren niet te weten wat ik van een oefening ga leren

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk

JA 😊 / weet niet / ☹️ NEE

Dank je wel voor je hulp,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor kinderen

Amersfoort, 17 maart 2010

Beste ouders,

De afdeling Kunst voor Kinderen wil haar visie op kunsteducatie verder ontwikkelen en professionaliseren. Het is de bedoeling dat u als ouders in de toekomst nog beter weet wat onze lessen bijdragen aan de ontwikkeling van uw kind. Om deze visie verder te ontwikkelen doe ik een breed onderzoek onder de docenten van Scholen in de Kunst, de kinderen en u, de ouders.

Dit onderzoek vindt plaats in het kader van een HBO-master *Leiding geven aan innovatie* aan de Fontys hogeschool. De tweejarige opleiding wordt afgesloten met een meesterstuk, en de presentatie van een praktijkonderzoek: Ik wil een beter beeld krijgen van de visie van alle docenten van de afdeling Kunst voor kinderen. Als docent in de Kinderateliers was ik bijzonder geïnspireerd door de Reggio Emilia aanpak, een rijke educatie voor kinderen tot 7 jaar. In 1991 ben ik zelf in Italië geweest, ik was onder de indruk van de competenties die jonge kinderen al hebben. In dit onderzoek hoop ik goed in beeld te krijgen of deze visie ook inspirerend kan zijn voor de andere vakgroepen binnen de afdeling Kunst voor Kinderen. Mijn hypothese is dat het zeer inspirerend en bruikbaar zal zijn.

Het is voor mij noodzakelijk te weten wat u als ouder belangrijk vindt. Zo kan ik beoordelen of onze visie aansluit bij uw wensen en de ideeën van uw kind.

Wilt u uw kind helpen de speciale kindervragenlijst in te vullen, de mening van uw kind is minstens zo belangrijk voor mijn onderzoek. Probeert u alstublieft niets in te vullen voor uw kind. Als dat nodig is kan opschrijven wat uw kind vindt, of vragen verduidelijken, natuurlijk wel. Het is mogelijk dat u andere antwoorden geeft dan uw kind, dat is een boeiend gegeven. Natuurlijk houd ik u op de hoogte van de uitkomst. Voor vragen kunt u me altijd mailen ernahuppelschoten@scholenindekunst.nl

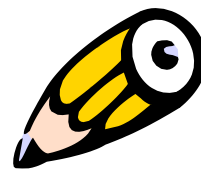
Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

Wilt u zo vriendelijk zijn de ingevulde vragenlijsten vóór zondag 28 maart in te leveren bij de docent van uw kind? Hartelijk dank.

Vriendelijke groet,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor Kinderen

V R A G E N L I J S T V O O R O U D E R S

B Op welke cursus zit uw kind.....

C In welke groep zit uw kind op school.....

D Wie heeft de keuze gemaakt

- ☐ ik
- ☐ mijn kind
- ☐ wij samen

Wat verwacht u van de cursus van uw kind.....

E Wordt die verwachting waargemaakt?

- ☐ ja
- ☐ nee
- ☐ weet nog niet

Wat vindt u belangrijk? omcirkel wat u ervan vindt:

1 = geheel onbelangrijk

2 = niet zo belangrijk

3 = geen mening

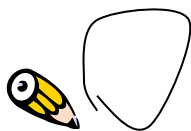
4 = belangrijk

5 = héél erg belangrijk

F op de cursus heeft mijn kind plezier	1 2 3 4 5
G de cursus is een vrijetijdsbesteding	1 2 3 4 5
H de cursus biedt wat de school niet kan bieden	1 2 3 4 5
I op de cursus leert mijn kind nieuwe vaardigheden en technieken in dans, muziek, theater of beeldende kunst	1 2 3 4 5
J op de cursus leert mijn kind nieuwe vaardigheden zodat hij/zij er misschien zijn/haar beroep van kan maken	1 2 3 4 5

K de cursus wordt mijn kind misschien later beroemd	1	2	3	4	5
L op de cursus wordt mijn kind creatiever	1	2	3	4	5
M op de cursus krijgt mijn kind meer fantasie	1	2	3	4	5
N op de cursus wordt mijn kind zelfbewuster	1	2	3	4	5
O op de cursus leert mijn kind beter voor zichzelf opkomen	1	2	3	4	5
P het is goed als kinderen zelf onderzoek mogen doen	1	2	3	4	5
Q op de cursus kan mijn kind lekker zijn/haar energie kwijt	1	2	3	4	5
R op de cursus wordt mijn kind vrijer	1	2	3	4	5
S op de cursus doet mijn kind ervaringen op die belangrijk voor zijn ontwikkeling	1	2	3	4	5
T van de cursus wordt mijn kind heel gelukkig	1	2	3	4	5
U op de cursus wordt mijn kind socialer	1	2	3	4	5
V mijn kind kan elk jaar aan publiek kunnen laten zien wat hij/zij geleerd heeft	1	2	3	4	5

Vind u dit ook?

, omcirkel wat u ervan vindt.

W Een hoog EQ vind ik even belangrijk als een hoog IQ

JA / weet niet /NEE

X Wat mijn kind leert moet toetsbaar zijn

JA / weet niet /NEE

Y De kunstvakdocent moet mijn kind vrij laten

JA / weet niet /NEE

Z Technieken aanleren is heel belangrijk

JA / weet niet /NEE

AA Een 10-minutengesprekje is elk jaar nodig

JA / weet niet /NEE

AB Ik weet genoeg over de cursus die mijn kind volgt

JA / weet niet /NEE

AC Zelfbewust worden is het allerbelangrijkst voor een kind

JA / weet niet /NEE

AD Kunsteducatie stimuleert de ontwikkeling van kinderen

JA / weet niet /NEE

AE Creativiteit is heel belangrijk

JA / weet niet /NEE

AF Kinderen leren het meest van de andere kinderen

JA / weet niet /NEE

AG Ik wil graag meer weten over de visie van Scholen in de Kunst

JA / weet niet /NEE

AH Ik vind het belangrijk dat mijn kind kan leren van een professionele kunstenaar,
musicus, danser of speler

JA / weet niet /NEE

Wat ik nog zou willen weten

.....

.....

.....

.....

Wat ik nog kwijt wil

.....

.....

.....

.....

Dank u wel voor uw bijdrage,

Erna Huppelschoten, coördinator afdeling Kunst voor kinderen

	DK/TK/ MK/BK	cursus	groep	keuze	verwachting	plezier	vrijetijd	niet school	vaardigheden	nr	beroep	beroemd	creatiever	fantasie	zelfbewuster	voor zichzelf opkomen	zelf onderzoek	energie	vrijer	nr	ervaringen v ontwikkeling	gelukkig	socialer	presenteren aan publiek	IQ=EQ	toetsbaar	vrij laten	technieken aanleren	10-min gesprek	nr	weet genoeg	zelfbewust worden	stimuleert de ontwikkeling	creativiteit is belangrijk	kind leert van kind	wil visie weten	professioneel kunstst.
BK	kinderatelier	7 s	nee		5	4	4	4	4	1	2	1	4	4	4	4	4	5	5	1	5	5	4	4 nee	nee	ja	ja	ja	1 ja	ja	ja	ja	ja	?	nee	nee	
BK	kinderatelier	8 k	ja		4	4	5	5	2	2	2	4	4	3	2	3	4	5	3	2	4	3	3	2 ja	nee	?	ja	nee	2 ja	nee	ja	ja	ja	nee	?	nee	
TK	toneelklas	5 s	?		5	4	3	4	3	3	1	4	4	4	5	5	5	4	3	5	4	3	5 nee	nee	j/n	ja	ja	3 ja	nee	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja	
MK	muziekfabriek	4 s	?		5	5	2	4	4	2	1	3	3	3	3	3	4	4	4	4	3	3	2 ja	nee	nee	?	ja	4 nee	?	ja	?	?	?	?	?		
DK	kinderdans	3 s	?		5	5	4	5	5	3	3	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	4	3 ja	?	?	ja	ja	5 ja	ja	ja	ja	ja	ja	?	ja	nee	?
DK	ballet	2 s	ja		4	4	4	4	6	2	1	4	4	4	4	4	4	4	4	6	4	4	4	4 ja	ja	?	ja	ja	6 ja	ja	ja	ja	ja	?	nee	ja	
DK	kinderdans	4 s	?		5	4	4	4	7	3	1	4	3	4	3	3	4	4	4	7	4	4	3	4 ja	nee	nee	ja	ja	7 ja	ja	ja	ja	?	?	nee	ja	
MK	muziekhutspot	3 s	ja		5	5	4	5	8	1	1	3	3	3	4	3	4	5	4	8	4	4	4	4 ja	nee	nee	ja	nee	8 ja	ja	ja	ja	ja	?	nee	?	
MK	muziekhutspot	3 s	?		5	5	5	5	9	1	1	4	3	4	4	4	5	4	5	9	4	4	5	2 ja	nee	nee	ja	ja	9 ?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
MK	muziekhutspot	3 s	ja		5	5	4	4	10	1	1	2	2	2	4	4	4	4	4	10	4	2	2	1 ja	nee	nee	ja	nee	10 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	?	
DK	dansmix	6 s	ja		5	5	5	5	11	2	2	4	2	2	2	2	5	5	2	11	4	5	2	3 nee	ja	nee	ja	nee	11 ja	nee	ja	ja	ja	nee	nee	ja	
DK	doggies	3 s	ja		5	4	5	5	12	1	1	3	4	4	5	3	4	5	4	12	4	4	4	2 ja	nee	nee	ja	ja	12 ja	nee	ja	ja	ja	nee	nee	ja	
DK	doggies	4 s	ja		5	5	3	4	13	3	1	2								13				ja	ja	nee	ja	nee	13 ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja	
DK	ballet	4 o	ja		5	5	5	5	14	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	14	5	5	5	3 ja	?	nee	ja	?	14 ja	ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	
DK	ballet	3 s	ja		5	5	4	5	15	2	1	5	5	5	5	5	4	5	5	15	5	5	5	5 ?	?	ja	ja	nee	15 ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja	
DK	kinderdans	3 s	nee		4	4	3	4	16	2	2	4	4	4	4	4	5	4	4	16	5	3	4	2 nee	nee	nee	ja	ja	16 ?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
DK	kinderdans	4 s	ja		5	4	4	4	17	3	3	4	4	4	5	3	4	5	4	17	5	5	4	5 ja	nee	ja	?	ja	17 ja	?	ja	ja	ja	?	?	ja	
MK	muziek in bewegin	1 s	?		5	5	4	5	18	1	1	5	5	5	5	3	5	5	18	5	5	5	3 ja	?	nee	ja	nee	18 ?	ja	ja	ja	ja	nee	?	ja		
MK	muziekhutspot	3 s	ja		5	4	5	5	19	2	1	4	4	4	5	3	4	5	5	19	5	4	4	3 ja	?	nee	ja	ja	19 ja	ja	ja	ja	ja	nee	?	ja	
MK	muziekhutspot	3 s	ja		5	5	5	5	20	2	1	3	3	3	4	3	4	4	3	20	5	4	4	4 ja	nee	?	?	ja	20 ?	nee	ja	ja	ja	?	nee	ja	
MK	muziekfabriek	6 s	?		5	5	5	5	21	1	1	3	3	3	3	3	4	2	3	21	4	3	2	2 ja	nee	?	ja	ja	21 ja	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	
MK	muziekfabriek	6 o	ja		4	3	5	4	22	2	1	2	2	2	2	2	4	3	2	22	4	3	3	1 ja	nee	nee	?	ja	22 nee	nee	ja	nee	?	nee	nee		
MK	muziekfabriek	4 s	ja		5	5	4	4	23	2	1	3	3	3	4	3	3	4	3	23	5	4	4	3 ja	?	nee	ja	ja	23 ja	nee	ja	ja	ja	?	?	ja	
MK	muziekfabriek	5 o	ja		4	4	5	4	24	1	1	3	3	3	4	2	5	4	3	24	5	4	4	1 ja	nee	nee	nee	?	24 ja	?	ja	ja	nee	nee	nee		
MK	muziekfabriek	6 s	ja		4	4	4	4	25	2	2	4	4	4	4	3	4	3	25	5	4	4	2 ja	?	nee	nee	ja	25 ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja		
MK	muziekfabriek	6 s	ja		4	3	4	4	26	2	1	3	3	3	4	4	4	2	4	26	5	4	3	3 ?	ja	nee	ja	ja	26 nee	nee	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
MK	muziek in beweging	o	?		5	3	4	5	27	3	1	4	4	4	4	4	4	3	5	27	5	3	5	1 ja	nee	ja	ja	ja	27 ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
TK	toneelklas	5 s	ja		5	3	4	4	28	2	1	4	3	4	4	4	4	4	4	28	4	4	4	2 ?	nee	ja	nee	ja	28 ?	nee	ja	ja	ja	?	nee	nee	
TK	toneelklas	5 s	ja		5	5	4	4	29	1	1	5	4	5	5	4	5	5	5	29	5	5	2	2 ja	nee	ja	?	?	29 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
TK	toneelklas	4 k	ja		5	4	4	4	30	3	1	4	4	4	5	4	4	4	4	30	4	4	4	4 ja	nee	?	?	?	30 nee	nee	ja	ja	ja	ja	nee	nee	
TK	hoge hoed	2 s	ja		5	5	4	4	31	2	1	4	4	4	3	2	4	3	3	31	4	3	4	4 ja	?	?	ja	?	31 ja	ja	ja	ja	ja	?	?	ja	
TK	toneelklas	8 s	ja		5	5	4	4	32	5	1	5	5	5	5	5	4	4	5	32	5	5	5	5 ja	nee	ja	ja	nee	32 ja	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	
BK	tekenen en schilde	6 s	ja		4	4	5	5	33	1	1	4	4	4	4	2	4	2	2	33	4	4	2	2 ja	nee	?	ja	nee	33 ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	nee	
BK	kinderatelier	7 s	?		5	4	5	4	34	4	1	3	3	3	4	3	4	3	5	34	4	4	3	2 ja	nee	?	ja	nee	34 ja	?	ja	ja	ja	?	?	?	
BK	kinderatelier	3 k	ja		5	4	4	5	35	2	1	4	4	4	4	2	4	3	4	35	4	4	4	2 nee	?	nee	ja	ja	35 nee	?	ja	ja	ja	?	ja	nee	
BK	kinderatelier	7 k	ja		5	5	4	5	36	1	1	4	4	4	3	3	4	5	4	36	2	5	2	2 nee	nee	ja	ja	nee	36 ja	nee	ja	ja	ja	ja	nee	ja	
BK	kunstmest	7 s	ja		5	5	3	4	37	3	1	4	4	4	1	1	3	3	3	37	4	4	2	4 ja	nee	nee	?	ja	37 ja	nee	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
BK	van photoshop tot	8 s	ja		4	4	4	4	38	2	1	4	3	3	3	2	4	3	3	38	2	4	3	4 ja	nee	nee	ja	nee	38 ja	nee	ja	ja	ja	nee	nee	nee	
BK	van photoshop tot	8 s	ja		4	4	4	4	39	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	39	4	4	4	3 ja	nee	?	ja	nee	39 ja	?	ja	ja	ja	?	?	?	
BK	van photoshop tot	8 s	ja		5	4	3	4	40	5	1	5	4	5	5	4	5	5	4	40	5	4	4	4 ja	nee	nee	ja	nee	40 ja	ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	
BK	van photoshop tot	7 o	ja		5	4	3	5	41	2	1	4	4	4	2	2	5	5	5	41	5	4	4	3 ja	nee	ja	ja	nee	41 ja	ja	ja	ja	ja	?	nee	ja	
BK	tekenen en schilde	8 s	ja		5	4	4	5	42	4	2	4	4	4	4	4	4	4	5	42	5	5	5	4 ?	nee	nee	ja	ja	42 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
BK	kinderatelier	5 s	?		5	4	3	4	43	1	1	5	4	5	4	5	4	5	4	43	4	3	4	3 ja	?	?	ja	ja	43 ?	?	ja	ja	ja	?	ja	?	
BK	kinderatelier	5 s	?		5	4	4	4	44	2	2	4	4	4	4	3	4	4	3	44	4	5	5	4 ja	?	nee	ja	ja	44 ja	?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	
BK	kunstmest	8 k	ja		5	5	3	5	45	4	2	2	2	2	4	4	5	5	4	45	4	3	4	4 ja	nee	ja	ja	?	45 ja	?	ja	ja	ja	?	?	ja	
BK	tekenen en schilde brugklas	nee		5	4	5	5	5	46	4	1	3	3	3	3	3	4	3	4	46	5	5	3	4 ja	nee	nee	ja	nee	46 ja	nee	?	ja	nee	?	ja	ja	
BK	tekenen en schilde	7 s	ja		4		5	5	47	2	1	4	4	4	4	2	4	2	2	47	4	5	4	4 ja	nee	nee	ja	nee	47 ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
BK	tekenen en schilde	7 s	?		5	4	2	5	48	1	1	4	4	4	5	4	4	4	4	48	5	4	4	4 nee	nee	nee	ja	nee	48 ?	nee	ja	ja	ja	?	ja	ja	
DK	ballet	5 s	ja		5	5	5	5	49	3	1	5	4	4	4	4	3	5	4	49	4	5	4	4 ja	nee	nee	ja	nee	49 ja	ja	ja	ja	ja	nee	?	ja	
BK	kinderatelier	3 s	ja		5	4	3	4	50	4	2	4	3	4	4	4	4	5	4	50	4	4	3	4 ja	ja	ja	?	nee	50 ja	ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	
BK	kinderatelier	4 o	ja		4	5	2	2	51	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	51	5	4	5	5 ja	nee	?	?	ja	51 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
MK	muziekfabriek	1 o	?		5	4	3	4	52	3	2	4	4	4	4	4	4	5	4	52	4	4	4	4 ja	ja	ja	ja	?	52 ja	ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	
MK	muziek in bewegin	1 o	?		5	2																															

wordt uw verwachting van de cursus waargemaakt?							
Count of verwachting	verwachting						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total	
BK		21,47115385				29	
DK		12,58653846				17	
MK		28,875				39	
TK		14,06730769				19	
Grand Total	20	77	1	6		104	
		er is	0,97592603	significantie	97,60%		
Count of verwachting	verwachting						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total	
BK	17,24%	75,86%	0%	6,90%	0%	100%	
DK	11,76%	76,47%	5,88%	5,88%	0%	100%	
MK	25,64%	69,23%	0%	5,13%	0%	100%	
TK	15,79%	78,95%	0%	5,26%	0%	100%	
Grand Total	19,23%	74,04%	0,96%	5,77%	0%	100%	
	?/ja/nee	ja		nee			
BK	17%	76%	0%	7%			
DK	18%	76%	6%	6%			
MK	26%	69%	0%	5%			
TK	16%	79%	0%	5%			
Totaal	20%	74%	1%	6%			
Count of verwachting	verwachting						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total	
BK	5	22		2		29	
DK	2	13	1	1		17	
MK	10	27		2		39	
TK	3	15		1		19	
Grand Total	20	77	1	6		104	
							bijlage 4/2

[illegible]

is het leren van vaardigheden in de cursus belangrijk volgens ouders									
Count of vaardigheden	vaardigheden			vaardigheden leren					
DK/TK/MK/BK	2	4	5	Grand Total	belangrijk				
BK	3%	55%	41%	100%	97%				
DK	0%	41%	59%	100%	100%				
MK	0%	63%	38%	100%	100%				
TK	5%	63%	32%	100%	95%				
Grand Total	2%	57%	41%	100%	98%				
vinden ouders dat hun kind vaardigheden moet leren voor een eventueel beroep later?									
Count of beroep	beroep								
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	1 of 2	4 of 5	
BK	21%	34%	10%	31%	3%	0%	100%	55%	34%
DK	13%	38%	44%	6%	0%	0%	100%	50%	6%
MK	28%	48%	23%	3%	0%	0%	100%	75%	3%
TK	11%	58%	16%	11%	5%	0%	100%	68%	16%
Grand Total	20%	44%	21%	13%	2%	0%	100%		
	64%			14%					
vinden ouders het belangrijk dat hun kind later beroemd kan worden									
Count of beroemd	beroemd								
DK/TK/MK/BK	1	2	3 (blank)	Grand Total					
BK	71%	21%	7%	0%	100%				
DK	59%	24%	18%	0%	100%				
MK	83%	10%	8%	0%	100%				
TK	95%	5%	0%	0%	100%				
Grand Total	78%	14%	8%	0%	100%				
	92%								

vinden ouders het belangrijk dat hun kind creatiever wordt in de cursus?								
Count of creatiever	creatiever							
DK/TK/MK/BK	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	belangrijk		
BK	7%	7%	68%	18%	0%	100%	86%	
DK	12%	18%	41%	29%	0%	100%	71%	
MK	8%	30%	55%	8%	0%	100%	63%	
TK	5%	11%	63%	21%	0%	100%	84%	
Grand Total	8%	18%	58%	16%	0%	100%	76%	
belangrijk is	creatiever	fantasie	vaardigheden	leren				
BK	86%	75%	97%					
DK	71%	69%	100%					
MK	63%	48%	100%					
TK	84%	74%	95%					
Totaal	76%	66%	98%					
vinden ouders het belangrijk dat hun kind meer fantasie krijgt door de cursus?								
Count of fantasie	fantasie							
DK/TK/MK/BK	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	belangrijk		
BK	7%	18%	64%	11%	0%	100%	75%	
DK	13%	19%	44%	25%	0%	100%	69%	
MK	18%	35%	40%	8%	0%	100%	48%	
TK	11%	16%	58%	16%	0%	100%	74%	
Grand Total	13%	24%	50%	13%	0%	100%	66%	
								bijlage 4/6

vinden ouders het belangrijk dat hun kind in de cursus voor zichzelf leert opkomen?								
Count of voor zichzelf opkomen	voor zichzelf opkomen							
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		
BK	4%	21%	25%	36%	14%	0%	100%	
DK	6%	13%	38%	25%	19%	0%	100%	
MK	3%	20%	50%	28%	0%	0%	100%	
TK	0%	5%	16%	37%	42%	0%	100%	
Grand Total	3%	17%	35%	31%	15%	0%	100%	
	belangrijk	geen mening	niet belangrijk					
BK	50%	25%	25%					
DK	44%	38%	19%					
MK	28%	50%	23%					
TK	79%	16%	5%					
vinden ouders het belangrijk dat hun kind zelfbewuster wordt door de cursus?								
Count of zelfbewuster	zelfbewuster							
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	belangrijk	
BK	4%	7%	14%	50%	25%	0%	100%	75%
DK	0%	6%	0%	50%	44%	0%	100%	94%
MK	0%	15%	15%	58%	13%	0%	100%	70%
TK	0%	0%	16%	32%	53%	0%	100%	84%
Grand Total	1%	9%	13%	50%	28%	0%	100%	81%
hoe belangrijk is het volgens ouders dat kinderen zelf onderzoek mogen doen?								
Count of zelf onderzoek	zelf onderzoek							
DK/TK/MK/BK	2	3	4	5 (blank)	Grand Total			
BK	0%	4%	68%	29%	0%	100%		
DK	0%	25%	44%	31%	0%	100%		
MK	3%	15%	65%	18%	0%	100%		
TK	0%	5%	58%	37%	0%	100%		
Grand Total	1%	12%	61%	26%	0%	100%		bijlage 4/7

[illegible]

is het belangrijk voor ouders dat hun kind vrijer wordt							
Count of vrijer	vrijer						
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	
BK	0%	11%	18%	46%	25%	0%	100% 71%
DK	6%	13%	6%	56%	19%	0%	100% 75%
MK	0%	10%	25%	50%	15%	0%	100% 65%
TK	0%	0%	16%	47%	37%	0%	100% 84%
Grand Total	1%	9%	18%	50%	22%	0%	100% 72%
Count of vrijer	vrijer						
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	
BK		3	5	13	7	28	
DK	1	2	1	9	3	16	
MK		4	10	20	6	40	
TK			3	9	7	19	
Grand Total	1	9	19	51	23	103	
Count of vrijer	vrijer						
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	
BK				13,8640777	6,25242718	28	
DK				7,9223301	3,57281553	16	
MK				19,8058252	8,93203884	40	
TK				9,40776699	4,24271845	19	
Grand Total	1	9	19	51	23	103	
			significantie	0,3682456			
			betrouwbaar	0,6317544			
							bijlage 4/9

[illegible]

vinden ouders het belangrijk dat hun kind jaarlijks presenteerd aan publiek?								
Count of presenteren aan publiek	presenteren aan publiek							
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		
BK	4%	25%	18%	46%	7%	0%	100%	
DK	0%	19%	31%	25%	25%	0%	100%	
MK	20%	30%	23%	28%	0%	0%	100%	
TK	5%	16%	11%	47%	21%	0%	100%	
Grand Total	10%	24%	20%	36%	10%	0%	100%	
				46%				
Count of presenteren aan publiek	presenteren aan publiek							
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		
BK	1	7	5	13	2	28		
DK		3	5	4	4	16		
MK	8	12	9	11		40		
TK	1	3	2	9	4	19		
Grand Total	10	25	21	37	10	103		
Count of presenteren aan publiek	presenteren aan publiek							
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		
BK				10,05825243	2,718446602	28		
DK				5,747572816	1,553398058	16		
MK				14,36893204	3,883495146	40		
TK				6,825242718	1,844660194	19		
Grand Total	10	25	21	37	10	103		
	0,024	significantie 2,4%						
		betrouwbaarheid 97,6%						bijlage 4/11

[illegible]

moet wat het kind leert toetsbaar zijn?								
Count of toetsbaar	toetsbaar							
DK/TK/MK/BK	?	ja	ne	nee	(blank)	Grand Total		
BK	14%	4%	0%	82%	0%	100%		
DK	35%	29%	0%	35%	0%	100%		
MK	21%	13%	3%	63%	0%	100%		
TK	21%	5%	0%	74%	0%	100%		
Grand Total	22%	12%	1%	66%	0%	100%		
	22%	12%		67%				
Count of toetsbaar	toetsbaar							
DK/TK/MK/BK	?	ja	ne	nee	(blank)	Grand Total		
BK	4	1		23		28		
DK	6	5		6		17		
MK	8	5	1	24		38		
TK	4	1		14		19		
Grand Total	22	12	1	67		102		
Count of toetsbaar	toetsbaar							
DK/TK/MK/BK	?	ja	ne	nee	(blank)	Grand Total		
BK		3,294117647				28		
DK		2				17		
MK		4,470588235				38		
TK		2,235294118				19		
Grand Total	22	12	1	67		102		
			0,077072326	significantie is 7,7%				
				betrouwbaarheid is 92,3 <95				bijlage 4/13

vinden ouders dat ze genoeg weten over de cursus?								
Count of weet genoeg	weet genoeg							
DK/TK/MK/BK	? ja nee Grand Total							
BK	10% 86% 0% 3% 100%							
DK	6% 82% 6% 6% 100%							
MK	18% 60% 0% 23% 100%							
TK	21% 63% 0% 16% 100%							
Grand Total	14% 71% 1% 13% 100%							
	14% 72% 13%							
vinden ouders zelfbewustzijn het allerbelangrijkst?								
Count of zelfbewust worden	zelfbewust worden							
DK/TK/MK/BK	? ja nee Grand Total ja nee							
BK	34% 45% 0% 21% 100% BK 45% 21%							
DK	6% 65% 6% 24% 100% DK 71% 24%							
MK	20% 48% 0% 33% 100% MK 48% 33%							
TK	16% 63% 0% 21% 100% TK 63% 21%							
Grand Total	21% 52% 1% 26% 100%							
	21% 53% 26%							
vinden ouders dat kunsteducatie de ontwikkeling van kinderen stimuleert?								
Count of stimuleert de ontw	stimuleert de ontw							
DK/TK/MK/BK	? ja (blank) Grand Total							
BK	4% 96% 0% 0% 100%							
DK	0% 94% 6% 0% 100%							
MK	5% 95% 0% 0% 100%							
TK	5% 95% 0% 0% 100%							
Grand Total	4% 95% 1% 0% 100%							
	4% 96%							bijlage 4/15

vinden ouders creativiteit heel belangrijk?								
Count of creativiteit is bel	creativiteit is belangrijk					techniek aanleren		
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	Grand Total	ja		
BK	0%	100%	0%	0%	100%	100%	90%	
DK	6%	88%	6%	0%	100%	94%	100%	
MK	13%	85%	0%	3%	100%	85%	73%	
TK	0%	100%	0%	0%	100%	100%	63%	
Grand Total	6%	92%	1%	1%	100%			
	6%	93%		1%				
leren kinderen van kinderen volgens de ouders?								
Count of kind leert v ki	kind leert v ki							
DK/TK/MK/BK	?	?	ja	nee	Grand Total			
BK	48%	3%	24%	24%	100%			
DK	47%	6%	0%	47%	100%			
MK	50%	0%	5%	45%	100%			
TK	32%	0%	42%	26%	100%			
Grand Total	46%	2%	16%	36%	100%			
	48%		16%	36%				
vinden ouders dat een echte kunstenaar als docent belangrijk is?								
Count of professioneel kunstdocent	professioneel kunstdocent							
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	Grand Total			
BK	17%	62%	0%	21%	100%			
DK	0%	94%	6%	0%	100%			
MK	15%	70%	0%	15%	100%			
TK	11%	79%	0%	11%	100%			
Grand Total	12%	73%	1%	13%	100%			
	12%	74%		13%				bijlage 4/16

willen ouders de visie van Scholen in de Kunst weten?						
Count of wil visie weten	wil visie weten					
DK/TK/MK/BK	?	ja	nee	nee	Grand Total	
BK	28%	45%	28%	0%	100%	
DK	24%	29%	41%	6%	100%	
MK	18%	38%	45%	0%	100%	
TK	16%	32%	53%	0%	100%	
Grand Total	21%	37%	41%	1%	100%	
	21%	37%	42%			
Count of wil visie weten	wil visie weten					
DK/TK/MK/BK	?	ja	nee	nee	Grand Total	
BK	8	13	8		29	
DK	4	5	7	1	17	
MK	7	15	18		40	
TK	3	6	10		19	
Grand Total	22	39	43	1	105	
Count of wil visie weten	wil visie weten					
DK/TK/MK/BK	?	ja	nee	nee	Grand Total	
BK	8	10,77142857	8		29	
DK	4	6,314285714	7	1	17	
MK	7	14,85714286	18		40	
TK	3	7,057142857	10		19	
Grand Total	22	39	43	1	105	
		significantie				
		0,826784665	82,67%			bijlage 4/17

vinden kinderen het belangrijk om nieuwe technieken te leren (dansen als een ballerina, iemand anders leren spelen, liedjes leren en muziek maken)?							
Count of spelen/liedjes/ballerina//technieken	spelen/liedjes/ballerina//technieken						
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5	Grand Total	
BK	0%	0%	7%	33%	60%	100%	
DK	15%	10%	15%	30%	30%	100%	
MK	0%	8%	5%	29%	58%	100%	
TK	0%	5%	5%	47%	42%	100%	
Grand Total	3%	6%	7%	34%	50%	100%	
dansantwoord is niet bruikbaar doggies dansen nooit als een ballerina, dansmixers ook niet							
vinden specifieke kinderen het belangrijk om nieuwe technieken te leren (dansen als een ballerina, iemand anders leren spelen, liedjes leren en muziek maken)?							
Count of spelen/liedjes/ballerina//technieken	spelen/liedjes/ballerina//technieken					bel.rijk tot heel belangrijk	
cursus	1	2	3	4	5	Grand Total	
ballet	0%	0%	30%	40%	30%	100%	70%
dansmix	50%	50%	0%	0%	0%	100%	0%
doggies	100%	0%	0%	0%	0%	100%	0%
hoge hoed	0%	0%	100%	0%	0%	100%	0%
kinderatelier	0%	0%	13%	40%	47%	100%	87%
kinderdans	0%	20%	0%	20%	60%	100%	80%
kunstmest	0%	0%	0%	67%	33%	100%	100%
musicalklas	0%	0%	0%	40%	60%	100%	100%
muziek in beweging	0%	0%	40%	0%	60%	100%	60%
muziekfabriek	0%	10%	0%	34%	55%	100%	90%
muziekhutspot	0%	0%	0%	40%	60%	100%	100%
tekenen en schilderen	0%	0%	0%	25%	75%	100%	100%
theaterklas	0%	25%	0%	50%	25%	100%	75%
toneelklas	0%	0%	0%	56%	44%	100%	100%
van photoshop tot videoanimatie	0%	0%	0%	0%	100%	100%	100%
Grand Total	3%	6%	7%	34%	50%	100%	kind
gemiddeld zonder doggies en dansmix							0% bijlage 4/20

[illegible]

[illegible]

vinden kinderen (het belangrijk) dat ze gelukkig worden van de cursus?														
Count of gelukkig	gelukkig													
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total								
BK	0%	7%	17%	34%	41%	0%	100%							
DK	5%	0%	20%	20%	55%	0%	100%							
MK	0%	0%	29%	32%	39%	0%	100%							
TK	0%	11%	21%	16%	53%	0%	100%							
Grand Total	1%	4%	23%	27%	45%	0%	100%							
	5%		23%	73%										
Count of gelukkig	gelukkig							gelukkig						
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total	
BK		2	5	10	12	29					7,933962264	13,13207547	29	
DK	1		4	4	11	20					5,471698113	9,056603774	20	
MK			11	12	15	38					10,39622642	17,20754717	38	
TK		2	4	3	10	19					5,198113208	8,603773585	19	
Grand Total	1	4	24	29	48	106		1	4	24	29	48	106	
Count of gelukkig	gelukkig													
DK/TK/MK/BK	1	2	3	4	5 (blank)	Grand Total								
BK		2	5	10	12	29			0,37125	significantie is			37,10%	
DK	1		4	4	11	20				betrouwbaarheid is			62,90%	<95
MK			11	12	15	38								
TK		2	4	3	10	19								kind
Grand Total	1	4	24	29	48	106								bijlage 4/27
							kind							
							bijlage 4/27							

[illegible]

[illegible]

vinden kinderen het belangrijk dat ze les krijgen van een echte kunstenaar?							
Count of echte danser/speler/musicus/kunstenaar	echte danser/speler/musicus/kunstenaar						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	nee	(blank)	Grand Total
BK	24%	31%	0%	3%	41%	0%	100%
DK	30%	55%	5%	0%	10%	0%	100%
MK	29%	63%	0%	0%	8%	0%	100%
TK	26%	42%	0%	0%	32%	0%	100%
Grand Total	27%	49%	1%	1%	22%	0%	100%
	27%	50%		23%			
Count of echte danser/speler/musicus/kunstenaar	echte danser/speler/musicus/kunstenaar						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	nee	(blank)	Grand Total
BK	7	9		1	12		29
DK	6	11	1		2		20
MK	11	24			3		38
TK	5	8			6		19
Grand Total	29	52	1	1	23		106
	29	53			24		
Count of echte danser/speler/musicus/kunstenaar	echte danser/speler/musicus/kunstenaar						
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	nee	(blank)	Grand Total
BK					6,292453		29
DK					4,339623		20
MK					8,245283		38
TK					4,122642		19
Grand Total	29	52	1	1	23		106
					0,014	significant 1,4%	kind
						betrouwbaarheid 98,6%	bijlage 4/30

willen kinderen meer lezen over een onderwerp									
Count of meer lezen	meer lezen								
DK/TK/MK/BK	?	ja	nee	(blank)	Grand Total				
BK	28%	24%	48%	0%	100%	meer lezen	ja	nee	
DK	40%	30%	30%	0%	100%	BK	24%	48%	
MK	32%	45%	24%	0%	100%	DK	30%	30%	
TK	58%	11%	32%	0%	100%	MK	45%	24%	
Grand Total	37%	30%	33%	0%	100%	TK	11%	32%	
willen kinderen zelf bepalen wat ze leren									
Count of zelf bepalen	zelf bepalen								
DK/TK/MK/BK	?	ja	nee	nee	(blank)	Grand Total			
BK	24%	28%	48%	0%	0%	100%			
DK	10%	35%	50%	5%	0%	100%			
MK	24%	29%	47%	0%	0%	100%			
TK	21%	16%	63%	0%	0%	100%			
Grand Total	21%	27%	51%	1%	0%	100%			
	21%	27%	52%						
vinden kinderen het belangrijk om eerst zelf iets te bedenken en dan te dansen, maken,spelen?									
Count of zelf bedenken	zelf bedenken								
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	(blank)	Grand Total			
BK	14%	83%	0%	3%	0%	100%			
DK	35%	55%	5%	5%	0%	100%			
MK	27%	57%	0%	16%	0%	100%			
TK	26%	63%	0%	11%	0%	100%			
Grand Total	25%	65%	1%	10%	0%	100%			
	25%	66%		10%				kind	
								bijlage 4/31	

leren kinderen ook van de dingen en dieren om hen heen?								
Count of leer v dingen	leer v dingen							
DK/TK/MK/BK	?	ja	ja	nee	(blank)	Grand Total		
BK	28%	55%	0%	17%	0%	100%		
DK	40%	45%	5%	10%	0%	100%		
MK	29%	45%	0%	26%	0%	100%		
TK	37%	47%	0%	16%	0%	100%		
Grand Total	32%	48%	1%	19%	0%	100%		
	32%	49%		19%				
leren jonge kinderen meer van de dingen en dieren?								
Count of leer v dingen	leer v dingen							
groep	?	ja	ja	nee	(blank)	Grand Total		
1	20%	60%	0%	20%	0%	100%		
2	50%	20%	10%	20%	0%	100%		
3	36%	50%	0%	14%	0%	100%		
4	17%	58%	0%	25%	0%	100%		
5	38%	31%	0%	31%	0%	100%		
6	33%	58%	0%	8%	0%	100%		
7	50%	43%	0%	7%	0%	100%		
8	6%	65%	0%	29%	0%	100%		
brugklas	100%	0%	0%	0%	0%	100%		
Grand Total	32%	48%	1%	19%	0%	100%		
	32%	49%		19%			kind	
							bijlage 4/32	

[illegible]

[illegible]

vinden specifieke kinderen dingen zelf uitproberen belangrijk?									
Count of uitproberen	uitproberen					ja			
cursus	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total			
ballet	20%	70%	0%	10%	0%	100%	70%	ballet	
dansmix	50%	50%	0%	0%	0%	100%	50%	dansmix	
doggies	0%	100%	0%	0%	0%	100%	100%	doggies	
hoge hoed	0%	0%	0%	100%	0%	100%	0%	hoge hoed	!!
kinderatelier	0%	100%	0%	0%	0%	100%	100%	kinderatelier	
kinderdans	20%	80%	0%	0%	0%	100%	80%	kinderdans	
kunstmest	0%	67%	0%	33%	0%	100%	67%	kunstmest	
musicalklas	60%	40%	0%	0%	0%	100%	40%	musicalklas	
muziek in beweging	60%	20%	20%	0%	0%	100%	20%	muziek in beweging	
muziekfabriek	7%	79%	0%	14%	0%	100%	79%	muziekfabriek	
muziekhutspot	40%	60%	0%	0%	0%	100%	60%	muziekhutspot	
tekenen en schilderen	13%	88%	0%	0%	0%	100%	88%	tekenen en schilderen	
theaterklas	25%	75%	0%	0%	0%	100%	75%	theaterklas	
toneelklas	33%	67%	0%	0%	0%	100%	67%	toneelklas	
van photoshop tot videoanimatie	75%	25%	0%	0%	0%	100%	25%	van photoshop tot videoanimatie	
Grand Total	21%	72%	1%	7%	0%	100%			
vinden jonge kinderen dingen zelfuitproberen belangrijker?									
Count of uitproberen	uitproberen								
groep	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total			
1	40%	60%	0%	0%	0%	100%			
2	40%	40%	10%	10%	0%	100%			
3	18%	68%	0%	14%	0%	100%			
4	8%	83%	0%	8%	0%	100%			
5	15%	85%	0%	0%	0%	100%			
6	8%	83%	0%	8%	0%	100%			
7	14%	79%	0%	7%	0%	100%			
8	35%	65%	0%	0%	0%	100%			kind
brugklas	0%	100%	0%	0%	0%	100%			bijlage 4/36
Grand Total	21%	72%	1%	7%	0%	100%			

DK/TK/ MK/BK	cursus	groep	keuze	klopt dat	leuk	anders dan school	spelen/liedjes/ ballerina// technieken	nr	toneelstuk/ muziekinstrumenten/lenig/ materialen	samenwerken	beroemd	durven	fantasie	goed in ben	opkomen	energie	publiek	gelukkig	hobby	nr	samenwerken leuker	vrij zijn	goed doen	cijfer	uitleg	echte danser/ speler/ musicus/ kunstenaar	meer lezen	zelf bepalen	leer v dingen	nr	leer v kinderen	zelf bedenken	attributen/ spullen/ attributen/ spullen	van te voren	uitproberen							
BK	kinderatelier		7 s	nee	5	5		5	1	5	4	1	4	4	1	3	1	4	nee	1	ja	ja	nee	?	nee	nee	ja	nee	nee	1 nee	ja	?	ja	nee	ja							
BK	kinderatelier		8 k	nee	4	5		4	2	4	1	3	1	4	4	1	4	3	2 nee	2	?	ja	nee	nee	nee	nee	nee	ja	nee	2 nee	ja	ja	nee	ja								
TK	toneelklas		5 s	nee	5	5		4	3	5	4	2	4	5	4	3	5	2 nee	3	nee	?	ja	ja	?	ja	?	nee	nee	nee	3 ja	ja	ja	ja	ja								
MK	muziekfabriek		4 s	ja	5	4		5	4	5	4	3	4	5	4	3	2	4	?	4	ja	nee	ja	?	ja	nee	?	nee	nee	4 ja	ja	nee	nee	ja								
DK	kinderdans		3 o	ja	5	4		5	5	3	5	2	4	4	5	2	5	4	5 ja	5	ja	?	ja	nee	?	ja	ja	ja	5 ja	?	ja	nee	nee	ja								
DK	ballet		2 k	ja	4	3		4	6	2	3	4	4	5	3	4	5	4	5 ja	6	ja	ja	nee	ja	ja	?	nee	ja	6 ja	ja	nee	ja	ja	?								
DK	kinderdans		4 s	ja	5	2		5	7	5	4	5	3	3	5	5	5	5 ja	7	ja	nee	ja	nee	ja	ja	ja	nee	ja	7 nee	ja	ja	nee	ja	?								
MK	muziekhutspot		3 k	nee	5	4		5	8	4	2	1	2	4	2	4	1	4 ja	8	ja	ja	?	nee	ja	ja	ja	nee	nee	8 ja	ja	nee	ja	ja	ja								
MK	muziekhutspot		3 s	ja	5	5		5	9	5	5	1	5	5	5	5	5	5 nee	9	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	9 ja	ja	ja	ja	ja	ja									
MK	muziekhutspot		3 s	ja	5	4		5	10	2	5	2	5	5	5	5	2	5 ja	10	ja	nee	ja	nee	ja	ja	ja	nee	?	10 ja	ja	ja	ja	ja	?								
DK	dansmix		6 s	ja	5	5		2	11	2	4	3	3	5	5	2	5	5	?	11	ja	?	ja	nee	ja	nee	nee	?	11 ja	ja	nee	?	ja	ja								
DK	doggies		3 s	ja	5	5		1	12	4	4	1	2	4	4	4	5	5	5 nee	12	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	12 ja	ja	ja	nee	nee	ja								
DK	doggies		4 s	nee	5	4		1	13	5	4	4	2	1	4	1	5	5	4 ja	13	ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	?	13 nee	?	nee	nee	ja	ja								
DK	ballet		4 o	ja	5	5		3	14	4	4	4	5	5	4	4	4	5 ja	14	ja	ja	nee	ja	ja	?	?	ja	14 ja	ja	?	?	?	ja	?								
DK	ballet		3 s	ja	4	4		4	15	4	4	1	4	4	4	4	5	5	?	15	?	ja	nee	ja	ja	?	nee	?	15	?	?	?	?	?	?							
DK	kinderdans		3 s	ja	3	4		2	16	5	1	1	3	1	2	5	5	1	1 nee	16	ja	?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	16	?	ja	ja	ja	ja	?							
DK	kinderdans		4 k	ja	5	5		4	17	5	5	5	5	5	5	3	5	3 ja	17	ja	ja	nee	nee	?	nee	?	nee	17 ja	ja	nee	nee	ja	ja	ja								
MK	muziek in bewe		1 s	ja	5	5		5	18	5	3	2	2	4	3	3	5	4	5 ja	18	ja	?	ja	ja	?	?	nee	ja	18 ja	?	ja	ja	ja	ja	ja							
MK	muziekhutspot		3 s	ja	2	3		4	19	5	5	1	4	4	2	4	4	4	?	19	ja	nee	ja	ja	?	ja	nee	?	19 ja	?	ja	nee	?	ja	ja							
MK	muziekhutspot		3 s	ja	4	5		4	20	5	4	1	4	5	5	5	4	4 ja	20	ja	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja	20	?	?	ja	nee	ja	ja								
MK	muziekfabriek		6 s	ja	4	4		4	21	4	3	1	2	3	2	1	2	4	3 nee	21	ja	?	nee	nee	ja	?	nee	nee	21 ja	ja	ja	ja	?	ja	ja							
MK	muziekfabriek		6 s	ja	5	5		5	22	5	3	2	2	4	4	2	4	2	4	?	22	nee	ja	ja	nee	nee	nee	?	22	?	ja	ja	ja	ja	ja							
MK	muziekfabriek		6 s	ja	5	5		5	23	5	3	2	1	2	3	2	4	3	3 nee	23	ja	?	?	nee	ja	ja	nee	?	23 nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja							
MK	muziekfabriek		4 s	nee	5	5		5	24	5	5	1	5	5	5	3	1	3	?	24	ja	?	?	?	ja	?	?	?	24	?	?	?	?	nee	ja							
MK	muziekfabriek		5 o	ja	5	5		5	25	5	4	1	1	1	5	1	5	1	5 ja	25	?	?	ja	ja	?	nee	?	ja	25 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja							
MK	muziekfabriek		6 s	ja	5	5		4	26	5	2	1	3	4	4	2	3	1	3 nee	26	ja	?	nee	ja	?	?	ja	ja	26 ja	ja	?	ja	ja	ja	ja							
MK	muziekfabriek		1 o	ja	5	4		4	27	3	5	1	3	4	4	4	4	5	4 nee	27	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	nee	27 ja	ja	nee	ja	ja	ja								
TK	toneelklas		5 s	ja	5	4		4	28	4	4	2	3	3	3	4	3	2	5 ja	28	ja	?	nee	nee	ja	nee	?	nee	?	28	?	?	nee	nee	?							
TK	toneelklas		5 k	ja	5	4		4	29	3	5	4	4	5	3	3	4	3	5 ja	29	ja	?	nee	?	nee	?	?	?	29 ja	ja	ja	?	ja	ja								
TK	toneelklas		4 k	ja	4	5		5	30	5	5	5	5	3	5	5	5	3	3 nee	30	ja	?	ja	nee	ja	ja	?	nee	ja	30	?	ja	?	ja	?							
TK	hoge hoed		2 s	nee	3	5		3	31	5	5	1	3	5	5	3	3	4	3 nee	31	ja	?	ja	?	nee	ja	ja	?	31 nee	nee	nee	ja	nee	ja								
TK	toneelklas		8 s	ja	5	5		4	32	4	5	4	4	5	5	4	4	5	4 ja	32	ja	ja	nee	?	ja	nee	nee	nee	32 ja	?	nee	nee	ja	ja	ja							
BK	tekenen en schi		6 s	ja	5	4		5	33	5	5	4	3	5	3	5	5	5 ja	33	?	ja	?	nee	ja	nee	nee	nee	ja	33 nee	ja	ja	?	ja	ja	ja							
DK/TK/ MK/BK	cursus	groep	keuze	klopt dat	leuk	anders dan sch	spelen/liedjes/ballerin	nr	toneelstuk/muziekinstrumenter	samenwerken	beroemd	durven	fantasie	goed in ben	opkomen	energie	publiek	gelukkig	hobby	nr	samenwerken	le v	vrij zijn	goed	doer	cijfer	uitleg	echte danser/s	meer	lezer	zelf	bepale	leer v	dingen	nr	leer v	kinderen	zelf	bedenk	attributen/spulle	van te voren	uitproberen
BK	kinderatelier		7 s	ja	5	4		4	34	3	3	1	2	5	3	2	3	2	4 ja	34	ja	?	?	nee	ja	nee	?	nee	ja	34	?	ja	?	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
BK	kinderatelier		3 k	nee	4	5		4	35	5	4	2	1	5	4	5	4	5	4	?	35	?	ja	ja	ja	ja	nee	?	ja	?	35 nee	ja	?	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
BK	kinderatelier		7 k	ja	5	5		5	36	5	4	1	1	5	5	1	4	4	5 ja	36	ja	?	nee	ja	ja	ja	ja	ja	36 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	kunstmest		7 s	ja	5	5		4	37	5	4	2	2	4	1	3	4	4	4 ja	37	ja	nee	nee	ja	nee	nee	?	ja	nee	37	?	ja	ja	nee	nee	ja	nee	ja	nee	ja		
BK	van photoshop		8 k	nee	5	5		5	38	5	3	5	5	5	3	3	5	5	5 ja	38	?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	nee	ja	38 ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	van photoshop		8 s	ja	4	5		5	39	1	1	3	1	1	1	1	2	1	3 ja	39	nee	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja	nee	39 nee	nee	nee	nee	nee	ja	ja	ja	ja	ja	?		
BK	van photoshop		8 s	ja	5	2		5	40	4	4	2	2	4	4	2	4	2	3 ja	40	ja	nee	ja	nee	ja	?	nee	nee	nee	40	?	ja	ja	?	ja	ja	ja	ja	ja	?		
BK	van photoshop		7 k	ja	5	4		4	41	4	4	3	3	4	3	5	5	4	3	?	41	ja	ja	?	ja	nee	?	nee	?	41	?	ja	ja	?	ja	ja	ja	ja	ja	?		
BK	tekenen en schi		8 s	ja	5	4		5	42	4	4	2	4	5	4	4	5	4	5 ja	42	ja	ja	nee	ja	?	?	nee	ja	42 ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja			
BK	kinderatelier		5 s	ja	5	2		4	43	4	5	1	3	5	4	2	5	3	4	?	43	ja	?	nee	ja	?	ja	nee	?	43 ja	ja	ja	ja	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	kinderatelier		5 s	nee	4	4		5	44	3	4	5	5	5	4	4	4	5	4 ja	44	ja	ja	ja	ja	ja	?	?	ja	44 nee	ja	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja			
BK	kunstmest		8 k	ja	5	5		4	45	5	3	1	2	5	4	2	2	1	3 ja	45	?	ja	ja	nee	ja	ja	nee	nee	ja	45 ja	ja	?	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	tekenen en schi		7 s	ja	5	4		4	47	5	2	3	3	4	2	3	4	2	3	?	46	?	ja	?	nee	?	?	nee	?	46	?	ja	nee	?	ja	nee	?	ja	ja	ja		
BK	tekenen en schi		7 s	ja	5	4		4	48	3	3	2	3	4	4	3	3	3	4 ja	47	?	ja	?	nee	ja	nee	nee	?	?	47 ja	?	?	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	tekenen en schi		7 s	ja	5	4		2	4	2	4	3	3	5	4	3	4	3	5	?	48	ja	ja	nee	ja	nee	nee	?	ja	48 ja	?	?	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
DK	ballet		5 s	ja	5	5		3	49	4	3	4	3	3	3	3	4	5	3 ja	49	ja	?	ja	ja	?	ja	nee	ja	49 ja	?	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	kinderatelier		3 k	ja	4	4		4	50	4	4	3	4	4	4	4	4	4	5 ja	50	ja	?	ja	nee	ja	ja	ja	ja	50 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
BK	kinderatelier		3 s	ja	5	4		4	51	4	4	3	4	4	4	4	5	5	5 ja	51	ja	ja	nee	ja	?	?	?	ja	51 ja	ja	ja	ja	ja</									

[illegible]

vonden de docenten plezier belangrijk in de cursus?								
Count of plezier	plezier							
vakgroep	4	5	(blank)	Grand Total		vakgroep	4	5
beeldende kunsten	25%	75%	0%	100%		beeldende ku	25%	75%
dans	50%	50%	0%	100%		dans	50%	50%
muziek	0%	100%	0%	100%		muziek	0%	100%
theater	0%	100%	0%	100%		theater	0%	100%
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!				
Grand Total	20%	80%	0%	100%				
moet de cursus een hobby zijn voor kinderen								
Count of hobby	hobby							
vakgroep	1	2	3	4	5	(blank)	Grand Total	
beeldende kunsten	13%	13%	38%	38%	0%	0%	100%	
dans	0%	0%	25%	75%	0%	0%	100%	
muziek	0%	0%	0%	33%	67%	0%	100%	
theater	0%	0%	0%	67%	33%	0%	100%	
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	
Grand Total	6%	6%	22%	50%	17%	0%	100%	
vinden docenten het belangrijk dat kinderen iets leren wat niet op school te leren is?								
Count of niet op school	niet op school							
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	14%	57%	29%	0%	100%			
dans	0%	75%	25%	0%	100%			
muziek	25%	25%	50%	0%	100%			
theater	0%	100%	0%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	11%	61%	28%	0%	100%			
		89%						

docenten vinden het belangrijk om nieuwe technieken aan te leren							
Count of technieken	technieken						
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	43%	57%	0%	100%		
dans	0%	25%	75%	0%	100%		
muziek	20%	40%	40%	0%	100%		
theater	33%	0%	67%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	11%	32%	58%	0%	100%		
		89%					
Count of technieken	technieken						
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten		3	4		7		
dans		1	3		4		
muziek	1	2	2		5		
theater	1		2		3		
(blank)							
Grand Total	2	6	11		19		
Count of technieken	technieken						
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten		2,210526316			7		
dans		1,263157895			4		
muziek		1,578947368			5		
theater		0,947368421			3		
(blank)							
Grand Total	2	6	11		19		
significantie	0,929931353						bijlage 5/3

vinden docenten het belangrijk dat kinderen vaardigheden leren zodat ze er eventueel hun beroep van zouden kunnen maken?									
Count of beroep	beroep								
vakgroep	1	2	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	13%	63%	13%	13%	0%	100%		
dans	0%	0%	0%	75%	25%	0%	100%		
muziek	20%	0%	60%	0%	20%	0%	100%		
theater	0%	33%	67%	0%	0%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	5%	10%	50%	20%	15%	0%	100%		
Count of beroep	beroep								
vakgroep	1	2	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten		1	5	1	1		8		
dans				3	1		4		
muziek	1		3		1		5		
theater		1	2				3		
(blank)									
Grand Total	1	2	10	4	3		20		
Count of beroep	beroep								
vakgroep	1	2	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten				1,6			8		
dans				0,8			4		
muziek				1			5		
theater				0,6			3		
(blank)									
Grand Total	1	2	10	4	3		20		
				0,099		significantie is 9,9%			bijlage 5/5
						betrouwbaarheid 90,1 <95%			

vinden docenten het belangrijk dat kinderen meer leren durven in de cursus?								
Count of durven	durven							
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	0%	63%	38%	0%	100%			
dans	0%	50%	50%	0%	100%			
muziek	20%	40%	40%	0%	100%			
theater	33%	67%	0%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	10%	55%	35%	0%	100%			
		90%						
vinden docenten het belangrijk dat kinderen door de cursus meer fatasie krijgen?								
Count of fantasie	fantasie							
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	0%	13%	88%	0%	100%			
dans	0%	25%	75%	0%	100%			
muziek	20%	60%	20%	0%	100%			
theater	0%	67%	33%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	5%	35%	60%	0%	100%			
		95%						
vinden docenten het belangrijk dat kinderen zelfbewuster worden?								
Count of zelfbewuster	zelfbewuster							
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	13%	38%	50%	0%	100%			
dans	0%	50%	50%	0%	100%			
muziek	0%	60%	40%	0%	100%			
theater	0%	100%	0%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			bijlage 5/7
Grand Total	5%	55%	40%	0%	100%			

docenten vinden het belangrijk dat kindere beter voor zichzelf leren opkomen?								
Count of opkomen	opkomen							
vakgroep	2	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	38%	38%	25%	0%	100%		
dans	0%	25%	25%	50%	0%	100%		
muziek	25%	50%	25%	0%	0%	100%		
theater	0%	100%	0%	0%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	5%	47%	26%	21%	0%	100%		
			47%					
worden kinderen creatiever van de cursus als het aan de docent ligt?								
Count of creatiever	creatiever							
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	0%	38%	63%	0%	100%			
dans	0%	50%	50%	0%	100%			
muziek	40%	40%	20%	0%	100%			
theater	0%	33%	67%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	10%	40%	50%	0%	100%			
		90%						
de docent vindt het belangrijk dat kinderen lekker hun energie kwijt kunnen?								
Count of energie	energie							
vakgroep	2	3	4	(blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	0%	43%	57%	0%	100%			
dans	0%	25%	75%	0%	100%			
muziek	20%	80%	0%	0%	100%			
theater	0%	33%	67%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			bijlage 5/8
Grand Total	5%	47%	47%	0%	100%	47%		

vinden de docenten het belangrijk dat kinderen jaarlijks aan publiek presenteren?							
Count of publiek	publiek						
vakgroep	2	3	4	5 (blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	50%	38%	13%	0%	100%	
dans	25%	0%	50%	25%	0%	100%	
muziek	20%	40%	20%	20%	0%	100%	
theater	0%	0%	0%	100%	0%	100%	
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	
Grand Total	10%	30%	30%	30%	0%	100%	
maken kinderen belangrijke dingen mee volgens docenten							
Count of belangrijke ervaringen	belangrijke ervaringen						
vakgroep	3	4	5 (blank)	Grand Total			
beeldende kunsten	14%	57%	29%	0%	100%		
dans	75%	25%	0%	0%	100%		
muziek	20%	60%	20%	0%	100%		
theater	0%	67%	33%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	26%	53%	21%	0%	100%		
		74%					
maken kinderen leuke dingen mee volgens docenten?							
Count of leuke ervar	leuke ervaringen						
vakgroep	4	5 (blank)	Grand Total				
beeldende kunsten	38%	63%	0%	100%			
dans	100%	0%	0%	100%			
muziek	40%	60%	0%	100%			
theater	0%	100%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	45%	55%	0%	100%			bijlage 5/9

vinden docenten het belangrijk dat kinderen gelukkig worden van de cursus?							
Count of gelukkig	gelukkig						
vakgroep	3	4	5	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	75%	25%	0%	100%		
dans	0%	100%	0%	0%	100%		
muziek	25%	50%	25%	0%	100%		
theater	33%	0%	67%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	11%	63%	26%	0%	100%		
		89%					
vinden docenten dat kinderen vrij moeten zijn om te doen hoe ze het willen?							
Count of vrij zijn	vrij zijn						
vakgroep	?	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total	
beeldende kunsten	29%	43%	0%	29%	0%	100%	
dans	0%	0%	25%	75%	0%	100%	
muziek	0%	0%	40%	60%	0%	100%	
theater	0%	0%	67%	33%	0%	100%	
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	
Grand Total	11%	16%	26%	47%	0%	100%	
vindt de docent dat een kind zelf moet kunnen bepalenwat hij leren wil?							
Count of zelf bepalen	zelf bepalen						
vakgroep	?	ja	ja/nee	nee	nee	(blank)	Grand Total
beeldende kunsten	13%	13%	50%	13%	13%	0%	100%
dans	33%	0%	0%	67%	0%	0%	100%
muziek	0%	0%	0%	100%	0%	0%	100%
theater	33%	0%	33%	33%	0%	0%	100%
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!
Grand Total	16%	5%	26%	47%	5%	0%	100%
bijlage 5/10							

een docent laat weten of een kind het goed doet?									
Count of goed doen	goed doen								
vakgroep	?	ja	ja	ja	ja	ja/nee	(blank)	Grand Total	
beeldende kunsten	14%	29%	14%	14%	29%	0%	0%	100%	
dans	0%	75%	0%	0%	0%	25%	0%	100%	
muziek	0%	100%	0%	0%	0%	0%	0%	100%	
theater	0%	100%	0%	0%	0%	0%	0%	100%	
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	
Grand Total	5%	68%	5%	5%	11%	5%	0%	100%	
	5%		89%			5%			
vindt de docent dat een cijfer fijn is voor een kind									
Count of cijfer	cijfer								
vakgroep	?	nee	nee	nee	(blank)	Grand Total		?	nee
beeldende kunsten	0%	63%	25%	13%	0%	100%			
dans	25%	75%	0%	0%	0%	100%		10%	90%
muziek	20%	80%	0%	0%	0%	100%			
theater	0%	100%	0%	0%	0%	100%			
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!			
Grand Total	10%	75%	10%	5%	0%	100%			
geeft de docent eerst een uitleg voor de kinderen beginnen?									
Count of uitleg	uitleg								
vakgroep	ja	ja	ja	ja/nee	nee	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	71%	14%	14%	0%	0%	0%	100%		
dans	75%	0%	0%	25%	0%	0%	100%		
muziek	80%	0%	0%	0%	20%	0%	100%		
theater	100%	0%	0%	0%	0%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	79%	5%	5%	5%	5%	0%	100%		
	89%			5%	5%				bijlage 5/11

vindt de docent het belangrijk om van een echte kunstenaar te leren?								
Count of echte kunstenaar								echte kunstenaar
vakgroep								? ja ja nee nee (blank) Grand Total
beeldende kunsten								0% 71% 14% 0% 14% 0% 100%
dans								25% 75% 0% 0% 0% 0% 100%
muziek								0% 80% 0% 20% 0% 0% 100%
theater								33% 33% 0% 33% 0% 0% 100%
(blank)								#DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0!
Grand Total								11% 68% 5% 11% 5% 0% 100%
								11% 74% 16%
vindt de docent dat een kind meer moet kunnen lezen over een onderwerp?								
Count of meer lezen								meer lezen
vakgroep								? ja ja ja nee (blank) Grand Total
beeldende kunsten								13% 50% 13% 13% 13% 0% 100%
dans								25% 50% 0% 0% 25% 0% 100%
muziek								20% 60% 0% 0% 20% 0% 100%
theater								33% 33% 0% 0% 33% 0% 100%
(blank)								#DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0!
Grand Total								20% 50% 5% 5% 20% 0% 100%
								20% 60%
vindt de docent dat een kind niet van te voren hoeft te weten wat hij van een oefening gaat leren?								
Count of oefening								oefening
vakgroep								? ja ja/nee nee nee (blank) Grand Total
beeldende kunsten								13% 75% 0% 0% 13% 0% 100%
dans								0% 50% 0% 50% 0% 0% 100%
muziek								0% 60% 20% 20% 0% 0% 100%
theater								0% 0% 0% 100% 0% 0% 100%
(blank)								#DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0! #DIV/0!
Grand Total								5% 55% 5% 30% 5% 0% 100%

leert een kind ook van de dingen en dieren volgens de docenten								
Count of dingen vakgroep	dingen ?	ja	ja	nee	(blank)	Grand Total		
beeldende kunsten	0%	75%	25%	0%	0%	100%		
dans	0%	75%	0%	25%	0%	100%		
muziek	40%	60%	0%	0%	0%	100%		
theater	0%	100%	0%	0%	0%	100%		
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!		
Grand Total	10%	75%	10%	5%	0%	100%		
	10%	85%		5%				
leren kinderen ook veel van kinderen volgens de docenten?								
Count of kinderen vakgroep	kinderen ja	ja	(blank)	Grand Total				
beeldende kunsten	75%	25%	0%	100%				
dans	100%	0%	0%	100%				
muziek	100%	0%	0%	100%				
theater	100%	0%	0%	100%				
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!				
Grand Total	90%	10%	0%	100%				
	100%							

de docent vindt dat het heel belangrijk is voor een kind om dingen zelf uit te proberen					
Count of uitproberen	uitproberen				
vakgroep	ja	ja	(blank)	Grand Total	
beeldende kunsten	38%	63%	0%	100%	
dans	100%	0%	0%	100%	
muziek	100%	0%	0%	100%	
theater	100%	0%	0%	100%	
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	
Grand Total	75%	25%	0%	100%	
	100%				
zelf iets bedenken en dan maken, dansen en spelen is heel belangrijk volgens de docenten					
Count of zelf bedenken	zelf bedenken				
vakgroep	ja	ja	ja	(blank)	Grand Total
beeldende kunsten	25%	0%	75%	0%	100%
dans	100%	0%	0%	0%	100%
muziek	100%	0%	0%	0%	100%
theater	67%	33%	0%	0%	100%
(blank)	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!
Grand Total	63%	5%	32%	0%	100%
	100%				
verdeling respondenten over disciplines					
Count of vakgroep					
vakgroep	Total	Total			
beeldende kunsten	8	40%			
dans	4	20%			
muziek	5	25%			
theater	3	15%			
(blank)		0%			
Grand Total	20	100%			

nr	vakgroep	opleidingen	leservaring	pedagoog/methode/inspirator	lesplan	leerplan	bijstellen	vorm lesopb	plezier	hobby	niet op school	technieken	materialen/ gereedschappen	beroep	socialer	beroemd	durven	fantasie	zelfbewuster	opkomen	creatiever	energie	publiek	belangrijke ervaringen	leuke ervaring	gelukkig	vrij zijn	goed doen	wel een cijfer	uitleg	leert belangrijke dingen goed	echte kunstenaar	meer lezen	zelf bepalen	kind leert van dingen	kind leert v kinderen	zelf bedenken	spullen nodig	niet nodig oefening	uitproberen is belangrijk			
1	dans	conservatorium Den Haag	10		nee	school		spiraal	4	3	4	4	3	4	4	3	4	5	4	3	4	4	2	3	4	4	nee	ja/nee	nee	ja/nee	?	ja	nee	nee	ja	ja	ja	nee	ja	ja			
2	beeldende kunsten	kunstacademie+pabo	10		ja		jaarlijks	spiraal	5	2	3	5	5	4	4	3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	4	ja	ja	nee			ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
3	theater	creatieve therapie drama	20	samen putten uit dezelfde bron	ja	school	om 6 weken	?	5	4	4	5	5	3	3	1	3	4	4	3	5	4	5	5	5	5	ja/nee	ja	nee	ja	ja	?	?	ja/nee	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
4	beeldende kunsten	1e graads be	9	Reggio Emilia, J van Onna	ja		meer keer p/jr	boom	5	4	5	5	5	3	4	3	4	5	5	4	5	3	4	5	5	4	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja		
5	dans	Nel Roos+center de dance	11	Vaganova	nee	school		spiraal	5	4	4	5	4	5	5	2	5	5	5	5	5	4	4	3	4	4	nee	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
6	theater	creatieve therapie drama	3		ja	school	jaarlijks	berglandschap	5	5	4	5	5	2	4	1	4	4	4	3	4	5	3	4	5	3	nee	ja	nee	ja	?	nee	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
7	dans	Nel Roos	30		ja	school	zelden	?	5	4	5	5	4	4	5	3	5	5	5	5	5	4	4	3	4	4	ja/nee	ja	nee	ja	ja	?	ja	?	ja	ja	ja	ja	?	nee	ja	ja	
8	beeldende kunsten	1e graads hv	15	Reggio Emilia, eigen	nee			?	5	3	4	4	5	2	2	1	4	5	3	3	5	3	3	4	5	5	ja	ja	nee	ja	ja	nee	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
9	muziek	conservatorium + ad basis	20	nee	soms			lijn/spiraal	5	5	5	3		3	3	1	3	4	4	3	4	3	4	4	4	3	nee	ja	nee	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
10	beeldende kunsten	autonoom (1e graagds be)	20	Reggio Emilia, Dalton	ja		meer keer p/jr	golfbeweging	5	4	4	5	5	5	4	3	5	5	5	5	3	5	4	4	5	4	5	?	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
11	muziek	conservatorium+ M Barley	10	M Barley, F Trainer , Reggio Emilia	ja		per workshop	spiraal	5		5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	3	5	3	5	5	5	ja/nee	ja	nee	ja	?	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
12	theater	Artez dramadocent	12		ja	school	meer keer p/jr	spiraal	5	4	4	3	4	3	4	1	4	5	4	3	5	4	5	4	5	5	ja/nee	ja	nee	ja	ja	ja	nee	?	ja	ja	ja	ja	ja	nee	nee	ja	ja
13	muziek	conservatorium	30	suzuki	nee			lijn	5			4	1	3	4	1	5	3	5			3	2	2	4	4		nee	ja	nee	ja	ja	ja	nee	?	ja			ja	ja	ja		
14	muziek	muziektherapie+ ad basis	8	nee	ja		jaarlijks	spiraal	5	4	4	5	5	3	4	2	4	4	4	4	4	3	3	3	5	4	ja/nee	ja	nee	ja	ja	ja	?	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja/nee		ja
15	beeldende kunsten	1e graads hv	10	divers	ja		meer keer p/jr	spiraal	4	3	5	4	4	3	3	2	4	5	4	3	4	3	3	4	5	4	nee	?	nee	ja	ja	ja	nee	?	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
16	beeldende kunsten	1e graads hv	14		nee			intuïtief	5	4	4	4	4	3	4	3	4	5	4	4	4	4	3	3	4	4	nee	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	
17	beeldende kunsten	MOB handvaardigheid	35-40		nee		dagelijks	zaaien	4	1			5	3	5		5	5	5	5	5	5	3	5	5	4		nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja/nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	?		ja
18	muziek	algemene musicale vorming	33		ja	school	jaarlijks	spiraal	5	5	3	4	5	1	4	1	4	4	4	4	2	3	3	4	5	4	nee	ja	?	ja	ja	nee	ja	nee	?	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	
19	dans	danstheaterschool Parijs	28		ja	school	meer keer p/jr	?	4	4	4	5	4	4	4	5	4	4	4	4	4	3	5	4	4	4	nee	ja	?	ja	ja	ja	?	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
20	beeldende kunsten	HKU 1e gr tekenen,schilderen	25	dialectische didactiek	nee		meer keer p/jr	spiraal	5	3	4	5	5	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	?	ja	nee	ja	ja	ja	?	ja/nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
21																																											
22																																											
23																																											

nr	vakgroep	2. opleidingen	HBO	3. Les-ervaring	4. pedagoog/methode inspirator	/	5. lesplan	Leerplan	6. bijstellen	7. Creativiteitsontwikkeling	7. Techniek / vaardigheden	7. Kennismaking kunstuitingen	7. samenwerken	7. zelfstandigheid en zelfvertrouwen	8. Communicatie	8. Plezier in kunst	8. discipline (geduld, wilskracht)	8. Leren improviseren	8. Omgaan en uiten v emotie	9. Individueel	9. Klassikaal	9. Groepen	9. Methode (graham, suzuki, ed)	9. zelfstandig	9. huiswerk	10.Structuur: introductie-les-afsluiting	10.ondersteuning bij opdracht	10. Afsluit met feedback	11. Opbouw vaardigheden technieken	11. Verschillende materialen	11. Leren samenwerken	11. Naar presentatie	12. vorm lesopbouw	12. Evt opmerk	13. Uitnodigend intro	13. Veelzijdig aanbod materiaal	13. Divers opdrachten werkvorm	13. Kindvolgend	13. kennismaking kunstuiting	13. Inspirerende werk-omgeving	14. Kind kiest wat	14. Kind kiest uitvoering	14. Praten over uitvoering	14. Leren presenteren	14. Afsluiten met feedback	14. Specifiek opdrachten																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
1	dans	conservatorium Den Haag	1	10	Graham, Vaganova		nee	school		1		1	1	1	1		1		1	1	1	1	1		1		1		1		spiraal	groeï			1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1		1	

Observatieformulier

Naam:

cursus:

In theorie: zie vragenlijst	praktijk		
Belangrijkste lesdoelen			
Belangrijkste doel concreet te zien in les			
Gebruikt docent passende lesvormen Instructie Samenwerken Zelfstandig werken			
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: start les afsluiting			
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen			
De docent laat weten of een kind het goed doet:	compliment	correctie	
positieve benadering/ letten op fouten			
Kinderen leren samenwerken			
Hebben de kinderen plezier			
Heeft de docent plezier			
Kunnen kinderen hun energie kwijt			
Motiveert de docent de kinderen			
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling			
meer durven wordt gestimuleerd			
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen			

In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	
De omgeving is inspirerend ingericht	
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	
De docent stimuleert het leren van elkaar	
De docent geeft het goede voorbeeld	
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	
Creert de docent een veilige omgeving	
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	

Observatieformulier 1

cursus: Toneelklas 2

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Toneelklas2: kennismaken met spel; grens tussen spel en werkelijkheid duidelijk stellen; samenspel; fantasie leren gebruiken; plezier hebben in spel.</i>	Lijf en hoofd actief en doelbewust leren gebruiken om emoties te spelen; Binnen kader spelen kinderen vrij in groepjes, experimenteren; kinderen wordt gevraagd: "welke beelden/verhalen krijg je bij deze muziek"	
Belangrijkste doel concreet te zien in les <i>Dat leerlingen zich zeker voelen in een groep en zich durven laten zien; Lijf leren kennen; opbouw scène leren maken; leren kijken naar elkaar, tips-tops geven; leren werken vanuit: gedichten, muziek, beelden, ...</i>	Lijf, hoofd als materiaal ontdekken, zelf scènes maken	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>Spelletjes, vertelpantomime, scènes maken, verhalen vertellen, concentratie oefeningen, bewegingsoefeningen.</i>	Vertellen /voordoen, speler en publiek wisselen van rol; in duo's en groepjes spelen; individuele en groepsbegeleiding van docent; kijken en luisteren naar elkaar, tips en tops geven	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Introductie; warming-up; hoofdopdracht in delen en verschillende oefeningen rondom thema; presentatie aan elkaar; evaluatie afsluiting.</i>	Start: wat was er voor leuks gebeurt deze week (kinderen op blok, docent op de groend ervoor) mij voorstellen; "weet je nog wat we vorige keer gedaan hebben?" Oefening klassikaal: lopen laat zienspannend, vrolijk,.. Zelfstandig en in groepjes werken; terug op blok, muziek luisteren voor voorstelling; Eind weer op blok en vertel je plannetje, wat doen we volgende keer...	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Docent legt duidelijk uit en vraagt na of het begrepen is.	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 21	Correctie 7
Kinderen leren samenwerken Ze leren zichzelf en elkaar steeds beter kennen en ontwikkelen in hun spel.	Lopen zonder te botsen; In groepjes scènes maken en oefenen	
Hebben de kinderen plezier	Ja, alle kinderen doen actief mee, gaan zelfstandig aan het werk	
Heeft de docent plezier	Ja, is de hele les betrokken, maakt ook grapjes	
Kunnen kinderen hun energie kwijt	Ja, ze blijven bij de les en actief meedoen	

Motiveert de docent de kinderen	Door doorvragen, belangstelling tonen spontane reacties: "Jaah!, Yoehoe!" Fysieke motivatie: bv 'take- five'
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Bv luisteren naar een muziekstuk en dan erbij "dromen", daarna proberen die droom te vertellen en een stukje ervan te spelen, Of een schatkaart tekenen en dan de tocht naar de schat tekenen.</i>	" we beginnen met heel veel ideeën, je mag zelf het verhaal bedenken"
meer durven wordt gestimuleerd <i>Dat leerlingen zich zeker voelen in een groep en zich durven laten zien; Lijf leren kennen; opbouw scène leren maken; leren kijken naar elkaar,tips-tops geven; leren werken vanuit: gedichten, muziek,beelden, ...</i>	Je mag gokken en oefenen Docent zet muziek op ze gaan spontaan dansen, ze krijgen daar een compliment voor.
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Vaak ontspanningsoefeningen waardoor ze bewust worden van hun lijf. Vaak werk ik dan met het schimmendoek zodat ze erg moeten nadenken ver hoe ze bewegen. Verder komt het vaak voor dat cursisten zichzelf erg tegen komen in samenwerking daar hlep ik hen bij dmv coaching.</i>	Eerst vertellen waar je trots op bent. Kinderen wordt gevraagd:" hoe vond je dat de oefening ging?"
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Kinderen maken eigen invulling van oefening; " we hebben nog niet bedacht hoe we..." en dan gaan ze in groepjes bedenken hoe ze....
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	Kinderen kiezen zelf de muziek, maken zelf de scenes en spelen dat
De omgeving is inspirerend ingericht	Hoeden voor de oefening liggen klaar, gordijnen zijn dicht, theaterlicht aan
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Hoeden, theaterlicht, muziek
De docent stimuleert het leren van elkaar	In duogroepen kijken en doen;kinderen geven elkaar tips(ook onevraagd) ze kunnen dat al heel goed
De docent geeft het goede voorbeeld	Kinderenhebben geleerd van de docent hoe goede feedback te geven, docent is respectvol en plezierig, heeft volle aandacht voor de kinderen
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Ja duidelijk

Creert de docent een veilige omgeving <i>Dat cursisten met plezier en vol zelfvertrouwen bezig zijn met theater en de dingen durven die anders niet mogen of kunnen. Ik ben erg streng op veiligheid: er wordt nooit iemand bespot of gepest, daar zit ik boven op. Door de veiligheid te hanteren kunnen cursisten onderzoeken en bloeien.</i>	Docent stelt mij voor; maakt echt contact, staat open voor niet weten of onzekerheid, stelt gerust. De rol van jurylid maakt dat feedbackgeven en complimenten geven geoefend kan worden, ook 'fout' reageren mag in theatersetting
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Niet veel wel wat.
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	Nee hoeven ze niet te weten , kunnen ze ook niet weten, is een proces
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Ja zie boven
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	duidelijk

Observatieformulier 2

cursus: Muziekfabriek 1.0 groep 3

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Laten ervaren hoe leuk muziek is hoe lekker het is om je ei erin kwijt te kunnen; samen muziek maken is nog leuker; dmv muziek je zelfvertrouwen vergroten; nieuwsgierigheid voor muziek aanwakken; fantasie prikkelen.</i>	Liedjes zingen; nieuwe noot leren; instrument leren kennen en er op proberen; Improviseren op klokkenspel en xylofoon	
Belangrijkste doel concreet te zien in les <i>Het plezier in muziek krijgen.</i>	Instrumenten leren kennen, door op te plakken welke al in de les geweest zijn om uit te proberen, samenspelen en improviseren, liedje zingen wat je graag zingt	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>Ik vertel; leg uit; laat zien; bv instrumenten oriëntatie; voor/na zingen bij liedjes; ik biedt aan en daarmee gaan we aan de slag; Soms komt een kind met iets en dan kan alles anders worden in een les.</i>	Samenspelen en zingen; zelfstandig werken in werkboek (knippen plakken, kleuren) Individueel helpen met nieuw instrument Klassikaal noot aanleren en 3 noten leren spelen op klokkenspel.	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Meestal zingen; instrument uitleggen+ huiswerk+erover praten; muziek maken of luister/ doe spel, iets bij MF1 spelletje</i>	Zingen, instrument uitproberen, ander instrument uitknippen en opplakken, noot leren, samenspelen Samen opruimen	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Docent legt precies uit wat er gedaan moet worden leg je boek op op blz en haal.... Bij samenspelen wordt globaal uitgelegd en wat de spelregels zijn	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 16 "Goed zo, mooi"	Correctie 9 oa "doe je wel je map dicht, ga je dat nog even afmaken; "hoe heet deze ook al weer" als iets niet goed is
Kinderen leren samenwerken	Samen zingen is samenwerken, samen muziekmaken ook, kinderen wordt ook gevraagd elkaar te helpen met knip en plak opdracht	
Hebben de kinderen plezier	Dat geloof ik wel, er wordt niet veel gelachen; een kind niet, die had er duidelijk geen zijn in	

Heeft de docent plezier	Soms is dat wel duidelijk, maar ik heb meer plezier gezien in een andere les van deze docent.
Kunnen kinderen hun energie kwijt	
Motiveert de docent de kinderen	Vooraf in het doen wat gedaan moet worden, motiveert wel in het uitproberen een-op-een
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Wanneer we improviseren op Orff instrumenten; tekenen bij muziek; praten over muziek; teksten verzinnen.</i>	Improviseren met klokkenspel, spelen in de maat, maar op eigen manier, en op eigen tijdstip invallen Welke ding kan je verzinnen voor een blauwe 'e' Welk liedje kun je spelen met e, g en a
meer durven wordt gestimuleerd	
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Leren praten over muziek, in woorden kunnen aangeven wat je ervan vindt, gevoel erover kunnen verwoorden; verhaal erbij kunnen verzinnen, of sfeerbeeld, of in kleur kunnen beschrijven.</i>	"Weten jullie nog wat we vorige week hebben gedaan?"
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Ja met klokkenspel en inplakken van werkboek
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	Het is een vaststaand programma met enige ruimte voor eigen inbreng bv keuze liedje
De omgeving is inspirerend ingericht	Het is een echt muzieklokaal, kasten met instrumentjes staan open, piano, muziekplaatjes aan de muur
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	
De docent stimuleert het leren van elkaar <i>Leerlingen in groepje iets laten voorbereiden, en aan de hele groep laten horen; leerlingen alleen iets laten horen.</i>	Improviseren en samenspelen
De docent geeft het goede voorbeeld	Spelen in de maat, docent blijft rustig ook al dringt de tijd
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Al doende bedenken
Creert de docent een veilige omgeving	Kind mag zelf bepalen wanneer hij inspringt met klokkenspel

Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Veel instrumenten ter beschikking door het jaar heen.
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Zelf uitzoeken hoe instrument heet, pas vragen als je het echt niet weet.
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	Ja, hier zijn alle instrumenten en de kennis aanwezig

Observatieformulier 3

cursus: ballet

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Lichamelijke ontwikkeling en bewustwording; muzikale en ritmische ontwikkeling; teamwork; creativiteit, expressie, fantasie; leren onthouden. Vaganova.</i>	Er wordt geoefend in de verschillende passen aan de barre, in het midden en de dans (voorstelling) wordt geoefend. Docent let op houding, rug en bekken, uitgestrekte voeten en houding van armen	
Belangrijkste doel concreet te zien in les <i>Danstalent ontwikkelen</i>	Goed dansen, goed lichaamshouding, goed gebruik van de spieren	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>Klassikaal, duo, individuele improvisatie</i>	- kinderen staan aan barre - kinderen doen allemaal mee: klassikaal - in twee groepen om de beurt een danspas laten zien	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Opwarming, oefeningen als voorbereiding op danstechniek.</i>	- start aan barre, ik stel me voor, docent leest namen voor van lijst / instructie: voordoen en meedoen: technieken oefenen - 'gewoon' beginnen zonder praatje? - docent vraagt: "grand battement: wie weet 'm nog?" - kind doet voor - in midden pli� oefeningen (5 min) - dans oefenen voor voorstelling - afsluiting → 'met hand' gedag zeggen 1/2 les aan barre, 1/2 les in midden	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Ja, elke oefening wordt even uitgelegd voor – of meegedaan	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 8x	Correctie 6x Na correctie volgt altijd de opmerking 'juist' als het goed gaat
Kinderen leren samenwerken		
Hebben de kinderen plezier	Steeds aandacht voor juf en dans Zijn gemotiveerd om het goed te doen Er wordt ook gelachen	
Heeft de docent plezier	Docent heeft plezier Gebruikt mimiek	
Kunnen kinderen hun energie kwijt	Ze blijven geconcentreerd	

Motiveert de docent de kinderen	Ja, loopt rond, geeft aanwijzingen Stelt ook gerust (als kind zich zorgen maakt voor de voorstelling)
Stimuleert de docent de creativiteitsontwikkeling <i>Door dansopdrachten en improvisatie.</i>	niet zichtbaar
meer durven wordt gestimuleerd	Meer kunnen wordt gestimuleerd
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Kijken in spiegel naar elkaar en zichzelf, leerlingen elkaar laten uitleggen zodat ze bewust worden van wat ze wel of niet weten.</i>	Roze én zwarte pakjes, maar wel allemaal klassieke balletkleding Ook instructie voor individu
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Nee
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	geen
De omgeving is inspirerend ingericht	- Het is een 'echte' balletzaal - Muziek past bij de oefening; stimuleert de oefening
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Nee
De docent stimuleert het leren van elkaar	Heel soms → werkvorm: 2 groepen om en om
De docent geeft het goede voorbeeld	Doet veel voor
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Niet zelf bedenken, wel zelf doen
Creëert de docent een veilige omgeving	De docent is vriendelijk Kinderen weten wat ze gaan (kunnen) doen. Soms geeft de docent een aanwijzing waarvan niet meteen duidelijk is voor wie het bedoelt is
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Niet gezien
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren <i>Moeten ze wel weten</i>	Docent geeft uitleg waarom iets zo moet; daarna ook hoe het moet
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Ze dansen de oefeningen zelf De oefeningen liggen vast

Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	100% waar
--	-----------

Observatieformulier 4

cursus: Muziekfabriek 1.0

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Instrumentale oriëntatie; kennis van muzikale tegenstellingen; gondbeginnselen van notenschrift; spelplezier/creativiteit; muzikaal voorstellingsvermogen.</i>	Het plezier in muziek maken staat centraal: liedjes leren, noten leren lezen, noten hebben kleuren en etensnamen als Friet (geel) , Gehakt (bruin) Er wordt veel herhaald.	
Belangrijkste doel concreet te zien in les		
Gebruikt docent passende lesvormen Instructie Samenwerken Zelfstandig werken <i>Leren samenwerken; leren luisteren gewoon en muzikaal; leren samenspelen, veiligheid.</i>	Instructie: docent doet voor hoe het liedje gaat, doet het klokkenspel voor Samenwerken: als kinderen een nieuw couplet willen maken doen ze dat in een klein groepje, zingen het ook samen met dit groepje Zelfstandig werken: kinderen werken zelfstandig aan de opdracht in het werkboek: noten in de goede kleur kleuren	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: start les afsluiting	Start:samen aan de tafel, docent vertelt waarom ze zo laat was.docent stelt mij voor. Les; eerste activiteit samen zingen, allemaal staan op een rij, docent zit met gitaar op stoel en begeleidt de kinderen. Nog meer zingen. Aan tafel de notenoefeningen doen, in werkboek kleuren, noten leren op het schoolbord en met klokkenspel Afsluiting: aan tafel samen de les resumeren: “wat hebben we vandaag allemaal gedaan?” eind: “ik wens jullie een hele fijne pasen”; volgende groep komt binnen.	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Docent legt uit en doet duidelijk voor	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 15 stimuleert het verzinnen van couplet in leidje	Correctie 11, docent roept tot de orde als kinderen te druk zijn, een kind moet op een andere plek gaan zitten, corrigeert instrumentgebruik:”dat vindt het klokkenspel niet leuk”

Kinderen leren samenwerken	Samen zingen is al samenwerken, ook nog samen een coupletje verzinnen en zingen
Hebben de kinderen plezier	ja
Heeft de docent plezier	Ja, is soms wel streng, kinderen moeten stil zijn, luisteren en stil zitten
Kunnen kinderen hun energie kwijt	Soms blijkbaar niet genoeg: zie correctie Docent stimuleert bewegen op ander moment wel: bij liedje over heksensoep mogen kinderen meebewegen en “de soep ingrediënten lekker aan stampen”
Motiveert de docent de kinderen	Ja, bv “als de heksen om de ketel heen lopen in het lied mag je meedansen in het rond” geeft complimenten, doet zelf enthousiast mee
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling	“wat gaat er in de heksen soep, couplet verzinnen bij lied “Zeg buurman is die kat van jou”
meer durven wordt gestimuleerd	Zingen in een klein groepje, lekker meedansen
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen	Docent peilt moeilijkheid: “wie denkt ik kan het al zelf, wie denkt ik vind het nog moeilijk”, kinderen reageren eerlijk.
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Deels wel, maar de werkmap bepaalt wel veel en stuurt de les
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	Ja, ze mogen weer zelf verzinnen
De omgeving is inspirerend ingericht	De stoelen staan klaar bij de tafel in carré, het is een repetitieruimte van een muziekvereniging, wel een beetje kaal voor kinderen, maar meubels zijn op maat
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Kleur noten en namen zoals geel en friet voor de F
De docent stimuleert het leren van elkaar	Docent is enthousiast en zegt als een kind het niet weet: help eens ...
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent zingt voor, maakt snel ruimte voor kinderen om mee te doen
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	ja
Creert de docent een veilige omgeving	Ja, wel duidelijke grenzen

Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Gitaar, klokkenspel, kleurstiften
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Zeg buurman is die kat van jou...
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	Dit zouden ze niet op school kunnen, weinig leerkrachten kunnen en durven met kinderen zo vrij en makkelijk te zingen. Het noten lezen zou wel op school kunnen.

Observatieformulier 5

cursus: toneelklas 1

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>De kinderen beleven spelplezier en kunnen trots zijn op zichzelf; leren samenwerken; leren de basisvoorwaarden voor het maken van een scène; kunnen hun fantasie ontwikkelen; expressief te uiten; leren presenteren.</i>	Speelplezier Scènes maken en spelen met instructie puzzelkaartjes Spelen met attributen, kostuums en muziek	
Belangrijkste doel concreet te zien in les	speelplezier	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>Teacher in role; groepsgewijs; kleine groepjes en individueel.</i>	Instructie : spel met voor- en nadoen om de beurt, vrij spel Samenwerken groepjes gaan kleurpuzzelzoeken en spelopdracht oefenen, docent loopt groepjes af om te begeleiden en te stimuleren, Zelfstandig werken in groepjes, er is een muziekhulpje, concentratie spelletjes voor het leren kijken. Docent heeft een speciaal liedje om de aandacht op een nieuwe instructie te vestigen, gaat daarbij op een verhoging staan en de kinderen op een rij ervoor.	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Start met kringgesprek, voelt iedereen zich goed? warming-up, groepsspel; kernoefening; cooling-down (spel of gesprek).</i>	Start: spelletje en in kring kort gesprekje; terugblik op vorige les, geen namenlijst; stelt mij voor. Les: kringspel voor- en nadoen; tikkertje met veel gillen, in groepjes de puzzelopdracht doen. als dat klaar is gaan er stoelen op een rij zodat kinderen naar elkaars stukje kunnen kijken Afsluiting: in een kring, langzalzeleven zingen zonder geluid maar met expressie! voor jarig kind dat gaat trakteren	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Docent legt duidelijk uit wat ze deze les gaan doen	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 15	Correctie 7
Kinderen leren samenwerken	Kinderen zoeken in groepje de puzzel en maken de puzzel samen, en spelen de opdracht samen, moeten een scène spelen.	

Hebben de kinderen plezier	Kinderen hebben plezier en laten dat horen: lachen, gillen, roepen
Heeft de docent plezier	Ja docent is enthousiast over wat de kinderen bedenken
Kunnen kinderen hun energie kwijt	Het zijn steeds actieve spelvormen met veel beweging en tekst of geluid
Motiveert de docent de kinderen	Ja door stimulerende opmerkingen en compliment
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Opdracht maak van jezelf een levend voorwerp, of van gewone voorwerpen andere fantasievoorwerpen maken; kinderen verzinnen zulke mooie dingen.</i>	Docent laat de kinderen zelf een actie of beweging bedenken en voordoen
meer durven wordt gestimuleerd	
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Kinderen leren hoe ze hoor- en zichtbaar zijn op een podium: verstaanbaarheid en vertrouwen in jezelf krijgen.</i>	Docent begeleidt de kinderen in groepjes of individueel
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Binnen het kader van de opdracht zijn de kinderen vrij om te experimenteren
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen doen: zakdoekje leggen om te kunnen trakteren is idee van jarig kind
De omgeving is inspirerend ingericht	Het lokaal is rommelig (stoelen op elkaar in hoek, jassen op de stoelen en tafel) en kaal. Als de gordijnen dicht gaan en de lichten aan (TL uit) is het meer een theaterlokaal
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Er zijn attributen om mee te spelen
De docent stimuleert het leren van elkaar	Voordoen en nadoen Docent vraagt aan groep: "wie kan iets goeds noemen" Kijken naar elkaar en daarover kort praten
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent applaudisseert als eerste, gaat als eerste 'in de kring' zitten
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Het is het belangrijkste aspect van de les, kinderen hebben de regie over het stuk: "wanneer wil je de muziek, Pietje?"

Creëert de docent een veilige omgeving	Veilig is: “we doen de muziek niet zo hard omdat Pietje hoofdpijn heeft”(er is een kind met hoofdpijn); en “zachtjes, Pietje is een echt meisje”; Samen applaudisseren voor elke voordracht
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Er zijn wel wat spullen om mee te spelen, niet veel.
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Als ze niet zitten te kijken naar een groepje dat voorspeelt, zijn ze steeds actief bezig
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	Misschien wel

Observatieformulier 6

cursus: tekenen en schilderen

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Kinderen beleven plezier aan het leren tekenen/schilderen, raken geïnspireerd door wat ze doen en zien; kinderen zijn trots op wat ze maken; kinderen ontdekken een breed scala aan materialen, technieken en zienswijzen; prikkelen van de fantasie en het leren zien van eigen en andermans creatieve mogelijkheden(oa door voorbeelden uit de kunst); kinderen maken kennis met kunst als onderdeel van eigen beleving en als onderdeel van de wereld (evt. ook kwaliteitsbesef) .</i>	Leren kijken en natekenen; leren decoreren; leren kijken en interpreteren; plezier hebben in het tekenen; leren experimenteren Met het onderwerp Paaseieren en paashazen na- tekenen en experimenteren met decoratie	
Belangrijkste doel concreet te zien in les	Het plezier hebben in tekenen en je eigen weg daar in leren kennen	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>Zelfstandig werken; experimenteren/ uitproberen/onderzoeken; aanwijzingen geven/helpen/suggesties geven; demonstreren/voordoen; ondervragen; samenwerken/luisteren naar elkaar/vragen/ antwoorden; reflecteren/evalueren/ opschrijven/nadenken.</i>	Instructie: docent tekent op 'bord' een basis van een haan voor: zo doe je dat; kleine instructies bij technieken. Samenwerken: in deze les incidenteel Zelfstandig werken: in kleien groepjes zelfstandig werken aan verschillende opdrachten; er zijn mapjes zodat ze zelfstandig aan het werk kunnen.	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Start met korte instructie/uitleg; kinderen gaan zelfstandig aan de slag; opruimen/werk aan ouders tonen, afronden schiet er helaas vaak bij in.</i>	Alles voor de les staat goed voorbereid klaar. Start: napraten over de kinderkunsttentoonstelling en de filmpjes daarvan. Introductie van het onderwerp: wat is Pasen, waar komt het vandaag, kinderen vertellen wat ze weten, docent verhelderd, stelt vragen. Les: Met het onderwerp Paaseieren en paashazen na- tekenen en experimenteren met decoratie Afsluiting: tekeningen opplakken en ophangen zodat ouders ze kunnen zien , docent maakt foto's en bespreek heel kort wat na	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Ja, elke tafel wordt uitgelegd, instructie voor de hele groep: haan tekenen	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment: 20	Correctie: 7

Kinderen leren samenwerken	
Hebben de kinderen plezier	Ja, aan het begin halen een paar kinderen een 1 aprilgrap uit met docent, er wordt met plezier doorgewerkt
Heeft de docent plezier	Ja, docent reageert verast op 1 aprilgrap; docent is heel behulpzaam
Kunnen kinderen hun energie kwijt	Ja, als twee kinderen nog even in de pauze buiten willen rennen, dan mag dat 5 minuten Er is genoeg te doen
Motiveert de docent de kinderen	Docent motiveert om te oefenen ,docent motiveert om goed te kijken: " het is heel moeilijk om uit je hoofd te kunnen tekenen, dat kan ik ook niet"
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Een opdracht met een bos, na een tijdje stelde ik voor dat er iets spannends bij mocht, het bos kreeg een andere dimensie: met fantasie ronddwalen; een auto van contrastmateriaal: groente(verandering van zienswijze).</i>	Docent geeft ook voorbeelden, met als doel laten zien wat er mogelijk is; "je mag zoveel uitproberen als je wilt"
meer durven wordt gestimuleerd	"je mag ook overdrijven", "je mag ook de haas tegen de muur houden en kleuren" kinderen worden uitgedaagd combinaties van de opdrachten te maken
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Stimuleer een kind langer door te werken aan een tekening dan normaal om zo eenheid te krijgen in groepswerkstuk, vet compliment geven dat werkstuk dankzij dit kind zo geslaagd is; Jongen compliment geven als autospecialist, maar tegelijk erop wijzen dat er meer is, complimenteren als hij andere dingen uitprobeert.</i>	Als een kind dat wil mag hij doorgaan met een techniek, en hoeft niet alle andere opdrachten te doen
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Gedeeltelijk, de voorbeelden in mapjes sturen wel erg.
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	Kinderen kunnen kiezen uit de voorbeelden; een kind vraagt om een kwastje om het krijt uit te smeren, docent:" dit is geen waterkrijt, maar je mag het wel proberen"

De omgeving is inspirerend ingericht	Het is een echt knutsel en schilderlokaal, met ezels, werkstukken , prikbord met voorbeelden van Kunst, open kasten met gereedschap en materiaal
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Bijvoorbeeld: frottage kinderen ontdekken verschillende texturen van materialen
De docent stimuleert het leren van elkaar	“jongens kijk eens bij Pietje, kom eens kijken wat Pietje ontdekt heeft”
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent doet ook voor, gaat zorgvuldig met het materiaal om, gaat met respect met kinderen om, is vriendelijk
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Eigen initiatief van kinderen wordt gewaardeerd binnen de kaders van de les
Creëert de docent een veilige omgeving	als kind zegt “dat vindt ik lastig”: antwoordt docent “dat kun je toch wel?”
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Er is veel verschillend materiaal aanwezig, alles voor de les staat klaar
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Er wordt geëxperimenteerd en nagetekend
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	Dit zouden ze op school ook kunnen doen, maar de individuele begeleiding van kunstdocent is voor leerkracht niet mogelijk

Observatieformulier 7

cursus: theaterklas 3

In theorie: zie vragenlijst	praktijk
Belangrijkste lesdoelen <i>Zo breed mogelijk, zelf uitvinden wat de beste manier om je te uiten, theater maken is; divers: muziek, beweging improvisatie,...maskers, decors, genres; technieken:vorm geven aan,kunnen en durven; creëren: invulling binnen gegeven kaders; ontwikkelen theatraal inzicht; plezier.</i>	Docent bepaalt in deze les wat de beste manier is om theater te maken: groot spelen. Kinderen kunnen invulling geven aan het begrip groot, groter , grootst. Leren durven en leren overdrijven wordt geoefend en gestimuleerd. Het kader is heel duidelijk, daarbinnen individuele mogelijkheden. Iedereen heeft de schoenen uit, geeft meer veiligheid en vrijheid. Plezier blijft ook centraal, de sfeer is prettig en veilig
Belangrijkste doel concreet te zien in les	Grootspelen staat in deze les centraal. Docent heeft dat uit de vorige lessen als wenselijk leerdoel bepaald voor de groep.
Gebruikt docent passende lesvormen Instructie Samenwerken Zelfstandig werken <i>Hele groep, subgroepjes, duo, individueel; kijken en spelen; afspraakspelen en improvisatie.</i>	Instructie: docent legt opdrachten uit, doet voor Samenwerken: kinderen spelen in duo's met en voor elkaar, spelen opdracht in groepjes, docent loopt groepjes af om te begeleiden en te stimuleren bedenken samen een spel: de reiziger Zelfstandig werken: in groter en groter spelen om de beurt zijn kinderen zelfstandig bezig. Moeten daarin nog wel rekening houden met elkaar, klein beginnen om groter te kunnen spelen.
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Warming up, voorbereidende oefening, lesonderwerp; oefenen, onderzoeken; scènes spelen, kijken, nabespreken; gezamenlijke afsluiting.</i>	Start; kinderen op kruk op een rij, wie zijn er allemaal, ik wordt voorgesteld. De kinderen weten hoe het gaat, ze gaan meteen goed zitten. Introductie groot spelen, in duo's groot spel uitproberen met opdracht Les instructie emoties groot spelen, daarna een zin uit de voorstelling kiezen en die sterk vergroot spelen. 18.50 even pauze op gang tekst uit voorstelling 'groot'oplezen in kring en scènes doorspelen uit voorstelling afsluiting; het spel de reiziger (verhaal raden), afsluiting "tot volgende week jullie hebben goed gewerkt".
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Ja, groep is redelijk stil tijdens uitleg, Alles wordt eerst uitgelegd (docent zegt regelmatig "stil" of "sssh")

De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 33	Correctie 15 en “sssh”, na 1,5 uur vraagt docent of een kind de kauwgum uit zijn mond wil doen.
Kinderen leren samenwerken	Kinderen spelen in duo's en kleine groepen, moeten overleggen. Opmerking van docent als samenwerking door kind gestoord wordt” nu moet je dat echt even niet meer doen”, spel met de reiziger.	
Hebben de kinderen plezier	Er wordt gelachen en hard en geconcentreerd gewerkt, wat duidt op plezier	
Heeft de docent plezier	De docent heeft plezier en gevoel voor humor:”ja, dát staat niet in je tekst!”	
Kunnen kinderen hun energie kwijt	In het spel kunnen de kinderen hun energie kwijt, het kijken gaat geconcentreerd	
Motiveert de docent de kinderen	Docent motiveert de kinderen door veel mogelijkheden te noemen, de mening van de kinderen te vragen, complimenten te geven als het goed gaat, of nog iets beter kan:”ja, je mag nog groter bewegen!”	
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Attributen anders gebruiken dan bedoeld; scène maken met rol, plaats en gebeurtenis die niet met elkaar te maken hebben; improviseren met materialen.</i>	Docent stimuleert creativiteit door mogelijkheden buiten het kader te geven, door kaders aan te geven en daarbinnen alle vrijheid om te spelen: “maak het spel nog groter”. Het spel met de reiziger is een echte creativiteitsoefening	
meer durven wordt gestimuleerd	Door: groot te leren spelen, docent reageert positief op vondsten	
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Het verschil tussen spelen voor jezelf en publiek; oefeningen met stem, gezicht,houding, beweging en tekst; uitbeelden maakt altijd bewust; reflecteren.</i>	kinderen mogen zelf de zinnen, handelingen en emoties kiezen	
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen	Kinderen mogen zelf de oefening invullen, kinderen weten dat ze tot een maand voor de voorstelling alles kunnen uitproberen.	
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	De tekst mogen ze elke week op een andere manier uitspelen	
De omgeving is inspirerend ingericht	Echt theaterlokaal met gordijnen en licht (maar dat werkt nu nog niet, is nieuw gebouw), nog weinig attributen	

De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Docent geeft tip: "gebruik ook de gordijnen"
De docent stimuleert het leren van elkaar	2 voordoen, de rest moet dat kopiëren, docent stelt de vraag: "wat heb je gezien"
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent speelt ook voor
Zelf iets bedenken en dan maken/doen is heel belangrijk in de les	Ja, meisje wil spel nog groter maken dan de docent voor mogelijk houdt, dat mag.
Creëert de docent een veilige omgeving	Docent stelt mij voor, stelt kinderen gerust als ze ongerust zijn voor de voorstelling.
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Ik zie geen spullen, er zijn wel kostuums achter
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	Het is duidelijk wat de bedoeling is: groot spelen
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Dit is een continu proces
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	Het stuk is gebaseerd op improvisatie en teksten van de kinderen zelf zijn samengevoegd tot een absurd stuk met als thema: "stranden" (door docent gekozen)

De docent schrijft elke les uit om focus te verbeteren, te kunnen reflecteren en evalueren, docent kiest hierdoor betere werkvormen.

Observatieformulier 8

cursus: danskriebels

In theorie: zie vragenlijst	praktijk	
Belangrijkste lesdoelen <i>Lichaamsbewustwording; plezier in les en met elkaar; fantasieprikkeling (improvisatie, uitbeelden); technische/motorische vaardigheden leren/vergroten; zelfvertrouwen creëren, leren durven laten zien.</i>	Lichaamsbewustwording; plezier in les en met elkaar; fantasieprikkeling (improvisatie, uitbeelden); technische/motorische vaardigheden leren/vergroten; zelfvertrouwen creëren, leren durven laten zien. Is allemaal terug te zien, zelfs bij peuters en ouders.	
Belangrijkste doel concreet te zien in les	Dansplezier, ervaren van verschillende ritmes, sferen, muziek, samen doen. Ontdekken van mogelijkheden Dans voor ouder en kind tot/met 3 jaar.	
Gebruikt docent passende lesvormen <i>danstechniek; expressieve improvisatie; dansstructuur; affectief en receptief.</i>	Laatste les van serie van 8. Instructie is nauwelijks nodig. Instructie is steeds kort en bondig, les gericht op samen dansen	
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Warming-up; techniek (huppelen, isolaties, lichaam in beweging zetten); improvisatie (vrij of opdracht); grondoefeningen (lichaamsbewustzijn, soepelheid en kracht).</i>	Start: docent en ouders met kinderen beginnen samen in kring op matjes Les: bestaat uit diverse dansspelletjes , in ruimte, vanuit links, met boekje als inspiratie (tevens rustmoment: boekje voorlezen) Afsluiting; dag dag liedje, zwaaien met handjes en voetjes	
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen	Het is de ouders en kinderen al helemaal duidelijk, benoemen van activiteit is genoeg. Met iets oudere kinderen neemt docent ooghoogte van kind aan / zitten op grond, docent maakt eerst contact voordat zij iets vraagt of vertelt.	
De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment Alleen maar	Correctie Geen Of zullen we in het midden gaan dansen...
Kinderen leren samenwerken	Kinderen helpen samen matjes wegleggen, stoppen sjaal terug in tas, helpen ballon pakken geven dat aan ouder.	

Hebben de kinderen plezier	Ja, ze doen meestal mee 3 jarigen glunderen van plezier, kennen de dansjes nog van vorige lessen
Heeft de docent plezier	Heel duidelijk, doet zelf enthousiast mee
Kunnen kinderen hun energie kwijt: <i>belangrijk</i>	Helemaal. De 3-jarigen zijn zo druk doende dat ze af en toe ook te moe zijn en even niet meedoen maar uit rusten
Motiveert de docent de kinderen	Docent motiveert kinderen én ouders, door zelf uitbundig mee te dansen, en moedigt aan
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Houten Klaas(dansspetters) met welke lichaamsdelen kun je : buigen, draaien,...schudden wiebelen,... grote/kleine bewegingen maken.</i>	Hoe doet een rups, hoe stampt een beer
meer durven wordt gestimuleerd	In veilige context wordt durven gestimuleerd.
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Door goede feedback te geven: voel/ merk je dat er meer beweginggemaakt kunnen worden met; wat was het verschil met hoe je het eerst deed... ;hoe is het voor je om...</i>	Docent begroet en neemt afscheid van elk kind apart en persoonlijk. Kinderen mogen ook even niet meedoen als ze moe zijn of iets niet durven of willen; er is aandacht voor de mooie prinsessenjurk van een kind.
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen: <i>Ja en nee</i>	Als een kind niet wil hoeft het niet, docent draagt aan.
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren:	Er is ook ruimte voor gewoon spelen, daar is zelfs een plaats voor afgesproken voor de veiligheid.
De omgeving is inspirerend ingericht	Een groot danslokaal, lekker leeg, dat nodigt uit de ruimte te benutten(zoals hondjes op het strand)
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen: <i>ja</i>	De muziek en de ruimte worden ingezet, maar ook dansen met voiledoekjes en ballonnen. Dansen als een rups of merel
De docent stimuleert het leren van elkaar	Door samen te dansen leer je al van elkaar
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent stampt het allerhardst, beweegt uitbundig
Zelf iets bedenken en dan maken/ doen is heel belangrijk in de les	Kinderen mogen ook vrij dansen zonder opdracht

Creëert de docent een veilige omgeving	Alle gevaarlijke dingen worden weggelegd en ouders worden gewaarschuwd als er gevaar zou kunnen dreigen. Ook kleine broertjes worden door de docent in de gaten gehouden
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Er wordt gedanst met sjaal en ballon om andere dansbewegingen uit te lokken
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren: <i>nee</i>	Er is geen aandacht voor het waarom of waarvoor, ook niet tov de ouders
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind: <i>ja</i>	<i>ja</i>
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	<i>nvt</i>

Observatieformulier 9

cursus: kinderatelier

In theorie: zie vragenlijst	praktijk
Belangrijkste lesdoelen: <i>Spelend mogelijkheden ontdekken om je uit te drukken; door je uit te drukken jezelf leren kennen; een breed pallet aan materialen en gereedschappen leren gebruiken; verschillende materialen en gereedschappen gebruiken om je uit te drukken; leren in deze wereld te staan door iets toe te voegen.</i>	Afronden van werkstukken voor de tentoonstelling
Belangrijkste doel concreet te zien in les.	Elk kind heeft zijn eigen ding om nog te doen. Samen maken ze een ondergrond voor alle werkstukken: het wordt een park met bomen en beelden.
Gebruikt docent passende lesvormen Instructie Samenwerken Zelfstandig werken <i>Opdrachten in verschillende fasen opgebouwd; centrale instructie door woord , voordoen en soms tekst; voorbeelden laten zien; eerst zelf onderzoeken binnen kaders, daarna instructie en specifieke opdracht.</i>	Instructie, individueel: hoe lijm je een boom veilig. Samenwerken: ondergrond schilderen, samen kiezen wat en hoe. Zelfstandig werken: kinderen maken hun boom af.
Is de lesstructuur duidelijk voor de leerlingen Lesstructuur: <i>Welkom, even samenkomen, bijkletsen, op elkaar afstemmen; instructie nieuwe opdracht of herhaling/verdieping lopende opdracht;verdelen materiaal; aan het werk; individuele begeleiding, zonodig centrale aanvulling; afronden en opruimen.</i>	Start: docent is bij oven om werkstukken te halen. Ik word voorgesteld; terugblik wat is er ontstaan in de vorige les: gipswerkstukken; wat moet er nog gebeuren voor tentoonstelling Les: zet je kleiwerkstuk bij de boom, is het goed zo? Brainstormen over de ondergrond van het park,kinderen helpen spullen pakken voor het schilderen. Pauze: limonade om 16.55 uur Afsluiting: samen kijken naar park, wat nu nog? Nog wat schilderen , 'n paar kinderen gaan vast opruimen, Alles opruimen. Ouders komen kijken, einde les.
De docent geeft eerst een duidelijke uitleg voor de kinderen beginnen <i>ja</i>	Er wordt met de kinderen overlegd wat er nog bij kan en wat er nog gedaan moet worden voor het af is.

De docent laat weten of een kind het goed doet: positieve benadering/ letten op fouten	Compliment 12	Correctie 4 “deze zit nog niet vast”. “we gaan niet buiten spelen”, “weet je hoe het ook mooi zou kunnen?”
Kinderen leren samenwerken	Samen kiezen en samen doen.	
Hebben de kinderen plezier	Een kind wil buiten spelen, heeft geen zin, totdat hij ontdekt dat hij een rivier of meer in het park mag schilderen, dan wordt hij heel enthousiast.	
Heeft de docent plezier	Docent is wisselend enthousiast en weet soms ook niet wat een kind nog zou kunnen doen. docent is één op één heel betrokken.	
Kunnen kinderen hun energie kwijt	In het begin waren kinderen wat afwachtend	
Motiveert de docent de kinderen	Docent vraagt ze na te denken, en maakt ze opmerkzaam wat er gebeurt: “zonder water gaat het beter, zie je dat het zo heel dun wordt?”	
Stimuleert de docent de creativiteitontwikkeling <i>Probeer, kijk, verbeter; bij animatie laat ik ze uitproberen met minimale instructie, door op resultaten te reflecteren verzamelen ze inzicht waarmee ze een volgend filmpje kunnen maken.</i>	De kinderen maken allemaal eigen werkstukken. Docent vraagt door op de mogelijkheden: “wat voor groene dingen; wat heb je op de grond in een park wat kleur heeft?” Als het niet lukt en hulp gevraagd wordt: “probeer eens een andere manier en kijk of het dan wel gaat”, het lukt. Een kind weet niets te doen, docent geeft terug: “ik heb het gevoel dat wat ik verzin niet goed is, wat ga je doen?” Bij een ander kind wordt fysiek contact gemaakt bij het geven van een compliment.	
meer durven wordt gestimuleerd		
Er is aandacht voor de eigenheid van kinderen <i>Ik benoem de eigenheid in beeldende zin en in gedrag(hoe ga je om met iets moeilijks, heb je geduld, zet je door).</i>	Een kind wil knutseltikkertje doen, de docent gaat daar op in om er in een volgende les misschien wat mee te kunnen doen	
In de cursus zijn kinderen vrij zijn om te doen hoe ze het willen doen: <i>nee</i>	Kinderen zijn vrij om binnen de opdracht een eigen werkstuk te maken, er zijn heel verschillende bomen te zien.	
Er is aandacht en ruimte voor wat de kinderen willen leren	De kinderen die niet helpen schilderen zijn met een eigen werkstukje bezig, wat ze zelf bedacht hebben.	

De omgeving is inspirerend ingericht	Er zijn veel dozen met materiaal, er is een gereedschapskast die open staat, kinderen helpen kleuren verf kiezen, kunnen zelf kwasten schoonmaken. Werkstukken van andere groepen zijn zichtbaar. Er is een prikbord, het lokaal is wel wat rommelig.
De docent stimuleert het leren van de dingen en dieren om ons heen	Docent verteld van nieuwe opdracht: je schaduw fotograferen. Opmerking kind: "Oh dit wordt mooi, dat wordt moeilijk maar mooi" kind schildert een vijver die diep en minder diep is met blauwe en witte verf.
De docent stimuleert het leren van elkaar	Samen reflecteren, terugblikken op het gipsen en verven, wat is er gebeurd.
De docent geeft het goede voorbeeld	Docent gaat voorzicht om met kwetsbaar werk: "voorzichtig, moet nog gebakken worden"
Zelf iets bedenken en dan maken/ doen is heel belangrijk in de les	Er is geen werkstuk het zelfde, kinderen wordt gevraagd wat ze nu verder willen maken.
Creëert de docent een veilige omgeving	Er is ook ruimte en aandacht voor teleurstelling als gips anders is opgedroogd dan verwacht, er wordt een oplossing gezocht; en als iets losgebakken is: "dat is niet zo erg".
Veel spullen om van te leren en mee te oefenen is heel belangrijk voor een kind	Zie omgeving
De kinderen hoeven van te voren niet te weten wat ze van een oefening leren	-
Dingen zelf uitproberen is heel belangrijk voor een kind	Als een kind het niet mooi vindt mag het verder werken totdat het kind wel tevreden is.
Kinderen leren dingen die ze niet op school kunnen leren	-

dk	meer lenigheid meer dansjes		
dk	dansmix, meer streetydance verwacht		
mk	wil leren drummen		
mk	snel gitaar spelen		
mk	meer instrumenten bespelen		
bk	meer naar buiten tekenen		
dk	meer dansen		
bk	nee, te sturend		
bk	nee, wil iets moeilijks		
tk	nee, wil spelletjes doenbv met doek		
mk	hutspot, dacht meer te knutselen en dansen		
mk	hutspotmeer muziek bij theater en beeldend, hoe de beroemde mensen dansen		
dk	doggies, meer tapdans streetdance en limbodans		
mk	nee wil meer drummen, djembe		
mk	beetje, instrumenten leren spelen		
mk	dansen		
bk	verwacht meer tekenen		
bk	3D animatie maken		
bk	machines maken, flat v hout	autistisch	
bk	tek/sch meer technieken		
mk	nee gitaar spelen		
mk	mib instrumentje spelen		
mk	nee muziek maken, piano spelen, dwarsfluiten		
			bijlage 8

dk	meer lenigheid meer dansjes	
dk	dansmix, meer streetydance verwacht	
mk	wil leren drummen	
mk	snel gitaar spelen	
mk	meer instrumenten bespelen	
bk	meer naar buiten tekenen	
dk	meer dansen	
bk	nee, te sturend	
bk	nee, wil iets moeilijks	
tk	nee, wil spelletjes doenbv met doek	
mk	hutspot, dacht meer te knutselen en dansen	
mk	hutspotmeer muziek bij theater en beeldend, hoe de beroemde mensen dansen	
dk	doggies, meer tapdans streetdance en limbodans	
mk	nee wil meer drummen, djembe	
mk	beetje, instrumenten leren spelen	
mk	dansen	
bk	verwacht meer tekenen	
bk	3D animatie maken	
bk	machines maken, flat v hout	autistisch
bk	tek/sch meer technieken	
mk	nee gitaar spelen	
mk	mib instrumentje spelen	
mk	nee muziek maken, piano spelen, dwarsfluiten	

kinderen / jeugd

B A S I S O N D E R W I J S	Groep 4	Toneelklas 1 Accent op Spelplezier en Fantasia En verder: • Samen spelen • Durven en ontdekken • Spelen vanuit beweging in de ruimte • Leren kijken en luisteren naar elkaar • Spelen voor een publiek • Rolopbouw • Zelf bedenken en spelen van verhalen en scènes waarbij je werkt met de elementen wie, wat en waar en ook met begin, midden en eind. • Er wordt binnen de lessen gewerkt met muziek, kleding & kostuums, verhalen & foto's 30 lesweken / 1 uur per week docent:	<i>Opmerkingen:</i> <i>Geen onderscheid tussen musical en theater;</i> <i>Geen presentaties in het theater maar lespresentaties in de lesruimtes. Met uitzondering van het DAT festival.</i> <i>Aan het eind van Toneelklas 3 vind een grote rapportage plaats waarin het vervolgtraject voor de cursist wordt aangegeven.</i>
	Groep 5	Toneelklas 2 Accent op Spel plezier en Samen spelen. Zelf bedenken en spelen van verhalen en scènes waarbij je werkt met de elementen wie, wat en waar en ook met begin, midden en eind. En verder: • Fantasia • Durven en ontdekken • Spelen vanuit beweging in de ruimte • Leren kijken en luisteren naar elkaar • Spelen voor een publiek • Rolopbouw • Er wordt binnen de lessen gewerkt met muziek, kleding & kostuums, verhalen & foto's 30 lesweken / 1,5 uur per week docent:	
	Groep 6	Toneelklas 3 Accent op Spel plezier, Spelen voor een publiek en op Rolopbouw En verder: • Samen spelen • Fantasia • Durven en ontdekken • Spelen vanuit beweging in de ruimte • Leren kijken en luisteren naar elkaar • Zelf bedenken en spelen van verhalen en scènes waarbij je werkt met de elementen wie, wat en waar en ook met begin, midden en eind. • Er wordt binnen de lessen gewerkt met muziek, kleding & kostuums, verhalen & foto's 30 lesweken / 1,5 uur per week docent:	

BASIS SONDER WIJS	Groep 7	Basis Musicalesklas 1 ZANG: • stemverkenning / trainen muzikale verbeelding • houding-energie-stemgebruik • uit hoofd zingen van eenstemmige musicalsongs • zingen en bewegen met canons DANS: • verkennen van de 4 danselementen: lichaam - ruimte - tijd – kracht • eenvoudige basistechniek: houding - ruimtegebruik - dynamiek – ritme • eenvoudige korte danscombinaties • improvisatie SPEL: Vaste onderdelen zoals bij theaterklas ? 2 uur per week docenten: lestijden: locaties:	Basis Theaterklas 1 Accent op: spelaanwezigheid en jezelf presenteren En verder: • spelplezier • durf • improvisatie • samenspel • ruimtegebruik / mise-en-scène • beweging / dans • stemvorming / zang • rol en tekst lespresentaties voor een klein publiek en in de deelname aan het DAT-theaterfestival. 2 uur per week docenten: lestijden: locaties:
	Groep 8	Basis Musicalesklas 2 ZANG: • houding-adem • zingen en bewegen met canons • een- en tweestemmige musicalsongs DANS: • verdieping 4 danselementen • uitbreiden basistechniek • korte danscombinaties • improvisatie SPEL: rolinvulling 2 uur per week docenten: lestijden: locaties:	Basis Theaterklas 2 Accent op: rol en tekst En verder: • spelaanwezigheid • jezelf presenteren • spelplezier • durf • improvisatie • samenspel • ruimtegebruik / mise-en-scène • beweging / dans • stemvorming / zang lespresentaties voor een klein publiek en in de deelname aan het DAT-theaterfestival. 2 uur per week docenten: lestijden: locaties:

V O O R T G E Z E T O N D E R W I J S	12-13 jaar	Musicalklas 1 ZANG: • houding-adem-klankinstelling • zingen en bewegen met canons • een- en tweestemmige musicalsongs • songs in mise-en- scène / dansjes DANS: • uitbreiden danstechniek • lichaamstraining (soepelheid, kracht, isolaties, coördinatie) • choreografie/danscombinaties • presentatiegevoel (mise-en-scène) SPEL: rol invulling Korte eindpresentatie 3 uur per week docenten: lestijden: locaties	Theaterklas 1 Accent op: samen een productie maken. en verder: • spelaanwezigheid • improvisatie • samenspel • ruimtegebruik / mise en scène • rol en tekst verdieping • personage ontwikkeling • stemvorming. • beweging • extra speelstijl • theaterbezoek Extra items: • theatervormgeving • dans/beweging Afsluiten met theatervoorstelling in DAT-festival 3 uur per week docenten: lestijden: locaties:
	13-14 jaar	Musicalklas 2 ZANG: • houding-adem-klankinstelling-resonans-articulatie • zingen en bewegen • twee- en driestemmige musicalsongs • songs in mise-en- scène / dansnummers DANS: • uitbreiding danstechniek, zwaardere lichaamstraining • combineren dans en zang • choreografie/danscombinaties • diverse musicaldansstijlen • presentatiegevoel • bewegingsanalyse (vertaal een rol in/naar je lijf) SPEL: rol invulling personageinvulling Eindpresentatie 3 uur per week docenten: lestijden: locaties	Theaterklas 2 Accent op: fysiek theater en verder: • spelaanwezigheid • improvisatie • samenspel • ruimtegebruik / mise en scène • rol en tekst verdieping • personage ontwikkeling • stemvorming. • beweging • extra speelstijl • theaterbezoek Extra items: • mime • muziek / ritme Afsluiten met theatervoorstelling in DAT-festival 3 uur per week docenten: lestijden: locaties:
	14-15 jaar	Musical 3	Theaterklas 3

dansschool

December 2006

Leerplan Dansschool vanaf cursusseizoen 2007-2008

Grondslagen voor hetgeen in onze danscursussen wordt aangeleerd, worden door de navolgende benaderingswijzen ingegeven:

1. Technische benaderingswijze

- Motorische vaardigheden
- Specifiek lichaamsbesef
- Indeling in tijd (langzaam, snel)
- Dynamisch besef
- Ruimtelijk besef

Doelen: Lichaamsbeheersing (lichaam als instrument)

- Technische kenmerken beheersen
- Verfijnd lichaamsbesef ontwikkelen

2. Reproductieve benaderingswijze

- Aanleren van stukjes dans

Doelen: Ordening van bewegingen

- Overgangen kunnen maken tussen verschillende dansstukjes
- Met anderen samen kunnen dansen in één ruimte (placering)
- Training van het fysiek geheugen
- Dans kunnen presenteren

3. Expressieve/ creatieve benaderingswijze

- Ontwikkelen van het persoonlijke dansidoom (unieke manier van bewegen)
- Vermogen om zelf vorm te geven aan dans
- Exploreren van eigen uitdrukkingsvaardigheid

Doelen: Het doorleven van bewegingen (affiniteit m.b.t. dans, inleving)

- Experimenteren vanuit inleving (lichamelijk, emotioneel)
- Kunnen experimenteren met dynamische, ruimtelijke en ritmische patronen en kwaliteiten
- Beeldende en dramatische elementen kunnen verwerken

4. Choreografie gerichte benaderingswijze

- Leerling als maker van dans staat centraal
- Dansdocent als coach en begeleider binnen dit proces

Doelen: Ruimtelijk en ritmisch kunnen ordenen

- Creëren van dansfrases
- Gebruik kunnen maken van bijv. herhaling, omkering, contrasten
- Gebruik kunnen maken van muziek, attributen en kostuums

5. De receptief - theoretische benaderingswijze

- Ontwikkeling van kennis, inzicht en attitudes, n.a.v. dansproducties
- Achtergrondinformatie

Doelen: Leren reflecteren (leren vragen, zich verbazen, dingen te denken en te zeggen)

Oordeel over dans verrijken en verdiepen
Kennismaking met verschillende vormen van dans
Vergroting van het inzicht m.b.t. dans

KINDERDANS

Eerste Fase: 5-6 jaar

In deze beginfase van de dansontwikkeling wordt voornamelijk gewerkt aan de bewustwording van het lichaam in relatie tot de dans. Bij deze lessen spreekt men nog niet van echte ballet of danstechniek maar van voorbereiding op de later aan te leren technieken. Er wordt ingespeeld op de belevingswereld van het kind en op speelse wijze wordt de basis gelegd voor de bewegingspatronen die in het ballet gebruikt worden. In een brede dansbasis worden de elementen van de dans (tijd, kracht en ruimte) verkend. Er wordt aandacht besteed aan ritmiek, muzikaliteit en fysieke ontwikkeling. Spelenderwijs wordt het dansgevoel en lichaamsbesef gestimuleerd. Belangrijk is het ervaren van de inleving via de dansexpressie om zo te komen tot de sensatie van de beweging in het lichaam. De kinderen leren samenwerken en zijn bezig met opbouwen van zelfvertrouwen door zich te uiten via de dans. In deze les wordt gebruik gemaakt van klassieke en andere soorten muziek, trommel en tamboerijn.

Tweede Fase: 6-7 jaar

De volgende stap in de voorbereidingsfase. Er wordt kennism gemaakt met de basiselementen uit de klassieke ballettechniek. Er wordt aandacht besteed aan:

- correcte lichaamshouding d.m.v. grond oefeningen
- een gerichte coördinatie van armen en benen
- het ontwikkelen van het gevoel voor richting waarin het kind zich beweegt.
(voor-zij-achter-diagonaal-omhoog-omlaag)
- toegespitste aandacht voor ritme en muziek.

Ook improvisatie speelt een grote rol. Er is aandacht voor de fantasie en creativiteit van de kinderen. In deze les wordt gebruik gemaakt van klassieke en andere soorten muziek trommel tamboerijn

Voor de Eerste en Tweede fase geldt het kledingsvoorschrift dat niet te ruim zittende kleding waarin goed bewogen kan worden, en schoenen die geschikt zijn voor het gebruik in een danszaal moeten worden gedragen. Een en ander in overleg met de docent.

Derde en vierde fase: vanaf 8 jaar

Na de Tweede Fase kunnen kinderen in overleg met de docent kiezen voor een van beide stromen: voor Klassiek Ballet of voor de Dansmix. De opbouw in leeftijdsgroepen en de opbouw van de moeilijkheidsgraad in de zogeheten "fasen" zijn voor beide stromen nagenoeg gelijk. Een tussentijdse switch is in principe mogelijk. Bijzonderheden worden besproken per "discipline" Klassiek of Dansmix

KLASSIEK BALLET

Derde Fase: vanaf 8 jaar

Deze fase is duidelijk gericht op de ballettechniek.(placeringfase)
De ballettechniek is voor iedere dansvorm een ideale basis waaruit men zich verder kan ontwikkelen. Als voorbereiding op de barre-oefeningen worden een aantal grond oefeningen gedaan die o.a. ten doel hebben:

- het leren strekken en uitdraaien van de benen
- het versterken van de voet, rug en buikspieren.

De eerste barre oefeningen worden aangeleerd .

Au milieu (verplaatsende oefeningen): -aanleren van verbindingspassen voorbereidende fase.
Allegro (springen): -aanleren van sprongen voorbereidende fase.
Adagio (balans), Tours (draaien): -aanleren van draaitechniek voorbereidende fase.
Diagonaal: -aanleren van danspassen polkapas, galop, walspas, mazurka.

Ook is in deze fase aandacht voor presentatie en creativiteit. Via vrije improvisatie komen tot geleide improvisatie. Het uitbeelden van vertellingen gebruikmakend van verschillende muzieksoorten.

Vierde Fase: vanaf 9 jaar

In deze fase krijgen de kinderen een volwaardige balletles die o.a. bestaat uit een complete Barre, au milieu, adagio, allegro, tours, diagonaal.
Er wordt meer concentratie en discipline van de leerlingen gevraagd om zich de techniek eigen te kunnen maken. Alle aspecten komen aan bod: correcte lichaamshouding, technische coördinatie, souplesse, kracht, muzikaliteit, presentatie, danskwaliteit en dansplezier.

Vijfde Fase: vanaf 11 jaar t/m 16/17 jaar

Het verder uitdiepen en uitwerken van de klassieke techniek door middel van grond- barre- en au milieu-oefeningen. De barre-oefeningen worden moeilijker gemaakt door het tempo te verhogen. Au milieu wordt er gewerkt aan het leren coördineren van hoofd, armen en benen. Gelet zal worden op de kwaliteit/dynamiek van de beweging.
In deze fase worden de bewegingen en passen, die eerst afzonderlijk zijn geoefend, samengevoegd zodat er dansante variaties ontstaan. De combinaties worden complexer van karakter. Het uitvoeren van dansen in diverse maatsoorten en complexe ritmen.
Dansbeleving blijft een belangrijk aspect evenals in voorgaande fasen.

Spitzen:

Als voeten en rug sterk genoeg zijn, kunnen cursisten beginnen met de spizentechniek.
De beslissing hierover ligt bij de docent, er wordt dan een kwartier extra tijd voor uitgetrokken.
Gewerkt wordt aan het sterk maken van de voorvoet. Gestart wordt met een warming-up aan de barre, vandaar worden er vaardigheden ontwikkeld au milieu. Uiteindelijk wordt toegewerkt naar kleine dansante variaties, uit te voeren au milieu.

DANSMIX

Vanuit verschillende benaderingswijzen (technische, reproductieve, expressieve, creatieve en receptieve) komen tot een zo breed mogelijke dansontwikkeling.
Er wordt niet alleen gewerkt vanuit het klassiek ballet, maar ook vanuit andere dansstijlen, zoals modern, werelddans en jazz.

Derde Fase: vanaf 8 jaar

Werken aan lichaamshouding en –bewustzijn d.m.v. oefeningen.
Vergroten van ruimtelijk bewustzijn.
Leren van danstechnieken vanuit verschillende dansstijlen met nadruk op modern (grondgebuik) en werelddans.
Dansexpressie: beleving en exploratie van verschillende bewegingen, de elementen lichaam, ruimte, tijd en kracht.
Dansimprovisatie en –compositie: bewust gebruik van dansexpressie, danselementen.
Ontwikkelen van dansbeleving: fantasie en muzikaliteit, zowel actief als receptief.
Ontwikkelen van het eigen dansvocabulaire
Kijklespresentatie

Vierde Fase: 9 jaar

Als voorafgaand, met de volgende uitbreidingen”
Uitbreiding danstechnieken met jazz
Maken en vastleggen van danscombinaties
Choreografie
Resultaat in eindpresentatie

Vijfde Fase: vanaf 11 t/m 16/17 jaar

Vervolg en verdieping van het voorgaande jaar

Nieuwe dansstijlen toevoegen in blokken gegeven door gastdocenten (een keuze uit:)

* bewegingstheater (niet nader ingevuld)

* tapdans (niet nader ingevuld)

* afrikaans (niet nader ingevuld)

* streetdance

1. muziek (de telling, beats en indeling van de muziek kunnen aangeven en begrijpen zodat je de muziek echt voelt)

2. muziekstijlen (benaming van de verschillende stijlen die bij streetdance gebruikt kunnen worden)

3. basiselementen (de 4 basisbewegingen waaruit je verder kunt opbouwen)

4. danstermen (uitleg van dansbewegingen)

Resultaat presentatie van zelfgemaakte voorstelling

Gevolgen voor het jaarplan 2007 e.v.

Voor cursusjaar 2007-2008:

Gefaseerd verwerken van bovenstaande in cursusgroepen;

Opnemen van cursussen Jazz 14+ jaar en Modern 14+ jaar Streetdance (deze laatste uitbreiden met Breakdance voor jongens)

De cursusopzet voor volwassenen blijft dit cursusjaar gelijk aan het vorige, indien mogelijk toevoegen van dansconditie

Andere aanbevelingen:

aparte jongenscursus (doggies) voor 5-6 jarigen

Instroomcursussen op beginnersniveau voor 10-11 jarigen in beide stromen, evt. als apart kort blok;

Voor daaropvolgende cursusjaren:

Aanpassingen voor de leeftijdsgroepen 14-18 jaar (fasen 5 en 6) m.n. in de Dansmix/Theaterdans/

Dancefusion:

- modern
- jazz
- hiphop new style
- clipdance
- breakdance

Aanpassingen voor Volwassenen (18 +):

naast het ijzeren repertoire een keuze uit de volgende items:

- Klassiek
- Modern
- Jazzstijlen (trends, souldance, modern jazz, tap, musical)
- Instroomcursussen op beginnersniveau
- Hiphopjazz vervolg (R&B, clipdance)
- Blokken Werelddans (keuze uit flamenco, salsa, tango, afrikaans)
- Dansconditie (pilates, lekker bewegen op muziek, dans voor dikke dames& heren)

Consequenties voor de diverse publiciteitsuitingen:

De indeling in fases overlapt de huidige gehanteerde leeftijdsindeling in kinderen/jongeren/volwassenen. Dit omdat er sprake is van een doorgaande leerlijn.

De benadering van de leeftijdsgroep 14-18 jaar met een cursusbrochure blijkt toch al niet de meest geëigende, reden te meer om een strikte indeling naar leeftijd achterwege te laten.

Globale Jaarplanning

Basiscursus 1

- tot de herfstvakantie: maat en ritme op allerlei manieren: in beweging (groot en klein) mbv instrumenten enz.
- tot de kerstvakantie: tegenstellingen: in beweging, met instrumenten, grafische notatie
- rond de kerstvakantie: ritmische notatie en tegen het voorjaar melodische notatie mbv. Klokken spel

Hele jaar:

- iedere week een instrument (instrumententassen rouleren langs de verschillende lesplaatsen, zie schema daarvoor) erover vertellen, laten proberen, goed luistervoorbeeld laten horen (live of CD/bandje) (max. 15 min. Per les)
- zingen, solmiseren, spelletjes (luister/gehoor/concentratie/motoriek enz.) luisteren naar muziek, tekenen bij muziek, beweging erbij bedenken of een verhaal, instrumenten herkennen enz., dus met muziek bezig zijn in alle mogelijke facetten.
- In de eerste les vertel ik altijd wat we het hele jaar gaan doen en vraag de kinderen ook wat zij ervan verwachten. De meeste kinderen willen meteen leren notenlezen en dan vertel ik dat dat pas zin heeft als je andere dingen van muziek weet en kan en dat we dat in het voorjaar doen. Het uitleggen kost dan 5 minuten (het werken ermee natuurlijk niet!) Sommige ll onthouden dat en nemen speciaal hun horloge mee.
- Zo na de herfstvakantie mogen (groot)ouders/broertjes/zusjes een keer bij een les komen kijken en zo mogelijk meedoen. Geen hele kleine kinderen, het moet de les natuurlijk niet verstoren. Ik geef daar dan een brief over mee. Meestal zet ik erin dat ze niet met meer dan 2 belangstellenden per gezin kunnen komen ivm de beschikbare ruimte.

Basiscursus 1 voor groep 3

- indeling als B 1, maar op niveau vd jongere leerling.
- Notenlezen mbv. Kleuren en aan de hand van het werkboek (niet alle werkbladen hoeven, is erg afhankelijk van het tempo van de groep)
- c=rood, d=groen, e=blauw, f=geel, g=bruin, a=rose, b=paars, c=rood (ik gebruik ook nog hulpmiddeltjes zoals: de bruine g van gehaktbal of de f van frites, kinderen kunnen zelf ook goed bedenken en vinden ze ook leuk.
- langzamerhand ook zonder kleuren, ene kind wil en kan sneller dan het andere, ik geef vaak individuele opdrachten zodat ieder op eigen niveau daar mee bezig is.

Basiscursus 2, Muziek met kinderen 2, Alg. Muz. Oriëntatie

- Instrumenten en stijloriëntatie met boek: "Hoor ik dat goed zo", met bandje in de les, 1 bladzijde per keer, kost gem. 15 minuten, bij MMK 2 geen hele bladzijde, is te veel
- Leerlingen hebben klokken spel thuis, huiswerk uit werkboek

- Verder andere dingen uit werkboek, veel samenspelen, minder zingen, op het einde van het jaar ook onderwerpen naar keuze.
- Bij AMO als ik het leuk vinden een spreekbeurtje met luistervoorbeeld van je mooiste of juist lelijkste muziek.
- En natuurlijk verdieping van de onderwerpen uit het vorige jaar.

De leerlingen krijgen geen schrift, het 1^e jaar krijgen ze een map met alle informatie erin en in het 2^e jaar komen daar de nieuwe boeken + infoblad in.

De antwoorden van de docenten op de open vragen zijn gerubriceerd en vervolgens is in excel geturft of de docent scoort op een van de rubrieken.

Vraag 7. Wat zijn de vijf belangrijkste leerdoelen?

Creativiteitsontwikkeling	16
Aanleren technieken/vaardigheden	18
Kennismaking kunstuitingen	12
Samenwerken met anderen	15
Zelfstandigheid en zelfvertrouwen	18

Vraag 8. Wat zijn de belangrijkste nevensdoelen?

Communicatie	11
Plezier hebben in bezig zijn met kunst	15
discipline en wilskracht	8
Leren improviseren	10
Leren omgaan met en uiten van je emoties	13

Vraag 9. Welke lesvormen hanteer je:

Individueel gericht werken	14
Werken met (deel-) groepen	11
Werken volgens een methode zoals Graham techniek	5
Zelfstandig werken	9
Het geven van huiswerk	4

Vraag 10. Welke structuur breng je aan in de les, opbouw van de les?

Introductie - lesopdracht - afsluiten.	19
Ondersteuning bij het werken aan de opdracht	13
Afsluiting met feedback	4

Vraag 11. Hoe is de opbouw door het jaar heen?

Opbouw in aanleren vaardigheden/technieken	15
Opbouw in verscheidenheid materialen	8
Opbouw in leren samenwerken	5
Werken naar een presentatie	10

Vraag 12. Welke vorm past bij jouw lesopbouw?

Een rechte lijn	2
Een spiraal	9
Een boom, zaaien	2
Een berglandschap, golfbeweging	1

Vraag 13. Concrete voorbeelden van creativiteitsontwikkeling :

Een uitnodigende introductie	4
Een veelzijdig aanbod aan materialen	6
Een grote diversiteit in werkvormen, opdrachten	14
Kinderen ruimte geven voor eigen inbreng	3
Kinderen kennis laten maken met professionele kunstuitingen	2
Een inspirerende werkomgeving	2

Vraag 14. Concrete voorbeelden van werken aan het zelfbewustzijn van de leerlingen:

Het kind keuzes laten maken wat	5
kind keuze laten over uitvoering van de opdracht.	11
Met het kind afzonderlijk en/of in de groep praten over de manier, waarop de opdracht wordt/is uitgevoerd.	10
Kinderen leren presenteren.	6
Het geven van feedback.	9
Het geven van specifieke opdrachten	7

De kinderen komen in aanraking met

Speelsheid, schoonheid, onderzoek, ontdekken

Energie en beweging

Een grotere diversiteit aan creatieve uitingsmogelijkheden

Een wereld

Fantasie prikkel je door

Veel doen, verhalen, kunst, vragenstellen

Beelden, geluid, verhalen, vraagteken?

Je eigen fantasie te blijven prikkelen en deze te delen met..

Vragen stellen

Klassikaal werken wissel ik af met.....

Vrij werken nav thema

Duetvorm, solistisch

Individuele opdrachten, 2-tal opdrachten en in subgroepjes werken

In kleine groepjes werken (zelfstandig)

We doen hetzelfde nog eens

Om het uit te bouwen en te verdiepen

Herhalen maar dan anders

Zeker met het werken aan uitvoeringen, maar lke keer meer verdieping

Want dat klonk geweldig

Afwisseling breng ik aan door

Verschillende technieken, onderwerpen nav gesprekken met kinderen

Verschillende opdrachten, stemmingen

Verschillende theatrale middelen in te zetten, schimmenspel, decor, kostuum, grimeren

Afwisselende focus, spel creatief, aanleren

Kinderen zijn echte

Creatoren

Energievreter en energiegevers

Doerakken

muzikanten

Kopiëren is

Soms prima, leerzaam, soms niet OK, niet je eigen stroom

Prima

Veilig en leerzaam, maar ik vind eigenheid belangrijker

Leren van

Communicatie is

Vragen stellen

Zorgen voor helderheid, duidelijkheid en het allerbelangrijkste

essentieel

Zelfbewustzijn wordt versterkt door

Iemand te laten merken dat hij/zij er is

De aandacht naar binnen te richten, in het lichaam

Verantwoordelijkheid te geven

Complimenten geef je

Om iemand te ondersteunen of te bevestigen

Soms te weinig, soms te vaak

Punt /gepast, er is trouwens altijd veel positiefs te zien/horen

Kinderen doen kennis op

Door te doen

Door te doen

Improviseren is met kinderen.....

Het allerleukste, vooral hutten bouwen en een straat naspelen
communiceren

5 belangrijkste lesdoelen

Communicatie, observatie, participatie, zelfstandigheid, discipline
Fantasie ontwikkelen, anders leren kijken, samenwerken, van elkaar leren, in aanraking komen met kunst(-enaars) en materialen.
Zo breed mogelijk, zelf uitvinden wat de beste manier om je te uiten, theater maken is; divers: muziek, beweging improvisatie,...maskers, decors, genres; technieken: vorm geven aan, kunnen en durven; creëren: invulling binnen gegeven kaders; ontwikkelen theatraal inzicht; plezier.
Uiting geven aan wat in je leeft; creatieve oplossingen vinden; technische vaardigheden verwerven; verwonderen; reflecteren.
Lichamelijke ontwikkeling en bewustwording; muzikale en ritmische ontwikkeling;
teamwork; creativiteit, expressie, fantasie; leren onthouden.
De kinderen beleven spelplezier en kunnen trots zijn op zichzelf; leren samenwerken; leren de basisvoorwaarden voor het maken van een scene; kunnen hun fantasie ontwikkelen; expressief te uiten; leren presenteren.
Lichaamsbewustwording; plezier in les en met elkaar; fantasieprikkeling (improvisatie, uitbeelden); technische/motorische vaardigheden leren/vergroten; zelfvertrouwen creëren, leren durven laten zien.
Kinderen bovenzichzelf laten uitstijgen; stimulatie fantasie, vormgevoel, kleur; eigen beeldtaal ontwikkelen; vertrouwen in eigen kunnen; plezier in het maken.
Liefde voor schoonheid en muziek bijbrengen; gehoor en smaak aanscherpen; helpen muzikale zelfstandigheid te ontwikkelen; helpen studeren, barrières helpen slechten.
Zelfvertrouwen stimuleren: plezier in creëren zo groot mogelijk maken; in aanraking brengen met kunst; ogen openen, wakker maken; zaadjes planten; veilige, gezellige sfeer creëren; technieken leren, materialen, tekenen en schilderen naar waarneming en fantasie.
Instrument leren spelen; samenspel; expressie, jezelf uitdrukken; leren luisteren; improviseren en componeren; inzicht geven in wereld van muziek, deze wereld exploreren.
Toneelklas2: kennismaken met spel; grens tussen spel en werkelijkheid duidelijk stellen; samenspel; fantasie leren gebruiken; plezier hebben in spel.
Zelfstandig leren musiceren; je kunnen uiten via je instrument; kunst en schoonheid leren waarderen en herkennen; plezier maken dmv muziek; doorzettingsvermogen ontwikkelen.
Instrumentale oriëntatie; kennis van muzikale tegenstellingen; gongbeginselen van notenschrift; spelplezier/creativiteit; muzikaal voorstellingsvermogen.

4.7 lerende scholen

Om een lerende school te kunnen zijn, om de cyclische onderzoekende houding van Reggio Emilia te kunnen toepassen zijn de vijf disciplines van Senge onmisbaar :

- persoonlijk meesterschap
- een gezamenlijke visie
- mentale modellen
- teamleren
- systeemdenken

Volgens Senge zou een lerende school zich moeten richten op deze 5 disciplines. Pas wanneer je het persoonlijk meesterschap kunt beschrijven kun je met collega's werken aan een gezamenlijke visie. *Het persoonlijk meesterschap en de gezamenlijke visie* zorgen ervoor dat er motivatie is en passie. Deze twee disciplines horen bij elkaar

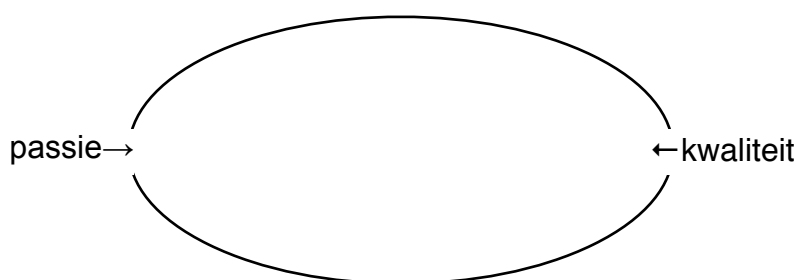

Tussen de realiteit en de droom bestaat een afstand, Senge noemt dat de creative spanning. Stel je de creatieve spanning voor als een uitelkaar getrokken elastiekje. Hoe hoger het ideaal, hoe verder de droom van de werkelijkheid, hoe groeter de creatieve spanning. Gebruik die spanning zegt Senge, stel je idealen niet te dichtbij, dat gaat ten koste van de spanning.

De mentale modellen van mensen kunnen ervoor zorgen dat alles blijft zoals het is, want zo zit het nu eenmaal in elkaar. Een voorbeeld: een goede docent legt eerst uit wat hij wil zien, of (van kinderen) ik wil weten van de docent of ik het goed doe. Pas als je weet wat de mentale modellen zijn kun je goed kijken wat je samen anders zou willen. Eenzelfde situatie kan heel verschillende waarheden, mentale modellen opleveren. Mentale modellen kleuren de feiten.

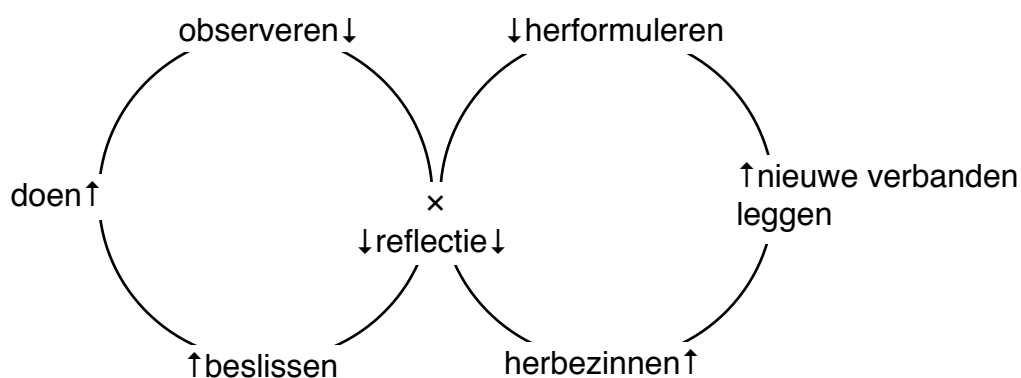
Teamleren is een discipline waarbij regelmatig dagelijkse coömmunicatieve vaardigheden aangepakt worden: bijvoorbeeld om discussies ... op een andere manier te voeren (Senge, 2008, p. 63). Een visiebijeenkomst zoals beschreven in dit onderzoek leent zich ook goed voor teamleren. Het team komt op één lijn te zitten.

Systeemdenken is bewustzijn ontwikkelen voor de complexiteit van het geheel. Veranderen gaat soms stap voor stap, maar kan ook ineens gebeuren. In systeemdenken werkt men met causale lussen: oorzaak en gevolg en de verbanden hiertussen.

De vraag is hier lever je de kwaliteit omdat het je passie is, of vindt je het leuk omdat je er goed in bent?

De cirkel van de Aanpak uit Reggio Emilia is ook een vorm van systeemdenken. Senge voert zelfs de dubbele lusreflectie in:

Na doen volgt de observatie en de reflectie, er volgt een fase van herbezinning en nieuwe verbanden leggen, men komt tot herformulering. Daarop wordt weer gereflecteerd en dan pas is de beslissingsfase waarna een nieuwe actie volgt. Voor de lessituatie is dit niet geschikt, voor een visieontwikkeling wel. Het beklijft meer dan eenmalig brainstormen, opschrijven en vastleggen. Er is kans om verbanden te leggen met het persoonlijk meesterschap.

fase	stap	activiteit	doel
van persoonlijke of disciplinevisie naar een gezamenlijke afdelingsvisie	1	docentenvragenlijst invullen verzamelen leerplannen lesobservaties	inventariseren van les en leerplannen
	2	visiebijeenkomst	betekenisgeving, waarden en normen zichtbaar maken
	3	ouders en kinderen betrekken met vragenlijsten	in kaart brengen van de wensen en verwachtingen
op basis van interne en externe factoren komen tot een nieuwe visie	4	visiebijeenkomst wat betekenen de uitkomsten van dit onderzoek	verwerken van de informatie, vaststellen richting
	5	visiebijeenkomst met een deel van de docenten	een nieuwe afdelingsvisie omschrijven
vaststellen visie	6	afdelings bijeenkomst bespreking van nieuwe visie	is het voor iedereen herkenbaar
start proeftuintjes		visiebijeenkomst wat is er nodig om daar te komen	proeftuintjes ontwerpen buiten de deur kijken

vragenlijst voor kinderen is de basis	kinderen	ouders	docenten	reggio emilia
ja dat is belangrijk zegt percentage van kinderen, ouders docenten; en hoe ziet men dat in Reggio Emilia				
de cursus moet leuk zijn	97%	100	100	ja
de cursus is mijn hobby	64	74-100	67	
kind maakt de keuze voor de cursus	20	13	x	ja
de cursus is wat ik ervan verwacht	80	74	x	
op de cursus kan ik lekker mijn energie kwijt	69	71	47	ja
op de cursus wil ik andere dingen leren dan op school	87	78	89	
door de cursus word ik misschien later beroemd	25	0-34	0-25	
kinderen kunnen er later hun beroep van maken	x	14	0-100	
op de cursus wil ik nieuwe technieken leren	83	63-94	90	ja, maar verschil in aanpak
op de cursus wil ik met verschillende materialen en gereedschappen leren werken	77-95	98	90	ja, maar verschil in aanpak
ik vind het belangrijk om van een echte kunstenaar te leren	31-63	74	74	ja
op de cursus leer ik mijn fantasie gebruiken/ wordt kind creatiever	60-93	85-100	95	ja
Ik wil van de docent weten of ik het goed doe	63-100	x	89	
Ik hoef van te voren niet weten wat ik van een oefening ga leren	37	x	55	
eigenlijk wil ik wel een cijfer /toetsbaar	21-50	12	0	
zלבewust worden is belangrijk / op de cursus leer ik waar ik goed en niet zo goed in ben	60	81	95	ja
ik wil eerst een uitleg voor ik begin	78		89	

vragenlijst voor kinderen is de basis	kinderen	ouders	docenten	reggio emilia
In de cursus wil ik vrij zijn om te doen hoe ik het wil	30-75	24	0-43	ja
zelf iets bedenken en dan maken is heel belangrijk	66	87?	100	ja
Ik wil zelf bepalen wat ik leren wil/vrij laten	27	24	0-13	ja
zelf uitproberen/onderzoek doen is belangrijk	72	87	100	ja
ik wil elk jaar aan publiek kunnen laten zien wat ik geleerd heb	52-95	46	60	ja
op de cursus wil ik meer leren durven	52	72	90	ja
op de cursus leer ik beter voor mezelf opkomen	42	46	47	ja
op de cursus leer ik samenwerken	68	63	80	ja
Samenwerken is leuker dan in je eentje werken	59-80	x	x	
ik leer ook heel veel van de andere kinderen	66	0-42	100	ja
ik leer ook heel veel van de dingen en dieren om mij heen	49	x	85	ja
veel spullen en attributen om mee te oefenen is belangrijk	61	x	85	ja
de ervaringen die kinderen opdoen in de cursus zijn goed voor hun ontwikkeling	x	93	74	ja
kunsteducatie stimuleert de ontwikkeling	x	96		ja
van de cursus word ik heel gelukkig	73	74	89	ja
de lesopbouw heeft een spiraalvorm			45	